



Boris
Vijan.
vadisrce



Boris Vujan vadi srce

S francuskog prevela
Ivanka Marković

Naslov izvornika
L'ARRACHE-COEUR

BIGZ
BEOGRAD 1977

PREDGOVOR

Boris Vijan je obrazovan i lepo vaspitan čovek, završio je tehniku, to nije malo, ali to nije sve:

Boris Vijan je svirao trubu kao retko ko, bio je jedan od obnovitelja podruma u Francuskoj, branio je Nju Orlinz-stil, ali to nije sve:

Boris Vijan je branio bi-bap, ali to nije sve:

Boris Vijan je izišao pred sud, jer je napisao *Pljuvaću po vašim grobovima*, pod imenom Vernon Saliven, ali to nije sve:

Boris Vijan je napisao još tri pseudopisanija, ali to nije sve:

Boris Vijan je preveo istinske američke spise, apsolutno autentične, čak i one jezički tako teške da je to prosto neverovatno, ali nije to sve:

Boris Vijan je napisao pozorišni komad *Deljanje za sve*, koji su igrali istinski glumci na pravoj bini, mada on nije birao reči, ali nije to sve:

Boris Vijan je napisao lepe knjige, neobične i potresne, *Pena dana*, najdirljiviji od svih savremenih ljubavnih romana; *Mravi*, najmravinjačkiju priču napisanu o ratu; *Jesen u Pekingu*, delo teško i nepriznato, ali to nije sve;

Jer sve ovo nije još ništa:

Boris Vijan će postati Boris Vijan.

Rejmon Keno

PRVI DEO

28. avgust

Staza je vodila duž hridi. Ivičile su je rascvetale crvenke i malo ubledeli magličci, čije su se pocrnele latice rasule po zemlji. Šiljaste bube izbušile su zemlju hiljadama rupica, te je bila pod nogama kao promrzao sunder.

Žakmor je išao ne žureći se, gledajući crvenke čije je tamnocrveno srce tuklo na suncu. Pri svakom otkucaju dizao se oblak cvetnog praha i padao potom na jedva treperavo lišće. Pčele su rasejano zujale.

Iz podnožja hridi dizao se tihi i promukli šum talasa. Žakmor se naže preko uske ograde koja ga je delila od ambisa. Dole je sve bilo tako daleko, okomito, a pena je podrhtavala u udubljenjima stena kao julski sulc. Mirisalo je na ispržene alge. Obuzet vrtoglavicom, Žakmor kleknu na blatnjavu letnju travu, spusti na tlo obe šake, osećajući pod dlanovima kozje brabonjke neobično nepravilnih oblika, te zaključi da se među tim životinjama nalazi i jedan sodomski jarac, a dotad je mislio da je taj soj izumro.

Sad se nije toliko plašio i usudio se da se ponovo nagne preko ivice. Velika platna crvene stene okomito su se obrušavala u neduboku vodu, da bi odmah izbila u vidu crvene hridi sa čijeg se vrha naginjao Žakmor klečeći.

Crni grebeni mestimično su izbijali umašćeni plimama i ovenčani isparenjem. Sunce je nagrizlo površinu mora i prljalo je bestidnim crtežima.

Žakmor se uspravi i nastavi hod. Put je zavijao. Sleva ugleda već požutelu paprat i vres u cvetu. Na ogolelim stenama olistali su kristali soli koje je naneo čistač plime. Tlo se od obale uzdizalo u strmu ravan. Staza je zaobilazila grube gromade crnog granita, opet mestimično obeležena kozjim brabonjcima. Koza nigde. Carinici su ih ubijali, zbog brabonjaka.

On ubrza korak i iznenada se nađe u senci, jer sunčevi zraci nisu mogli da ga stignu. Obodren svežinom, išao je još brže. Cvetovi crvenke promicali su kao neprekidna užarena traka pred njegovim očima.

Po nekim znacima nasluti da se približava i potrudi se da dovede u red svoju riđu i šiljastu bradu, pa opet krete čilo. Za trenutak mu se ukaza kuća, cela, između dva granitna šiljka, isklesana erozijom u obliku lilihipa, koji su ivičili stazu kao stubovi ogromnih vešala. Put je opet skretao, te je izgubi iz vida. Bila je dosta daleko od hridi, sasvim pri vrhu. Kad prođe između dve tamne gromade, ona se cela otkri, bleštavo bela, okružena neobičnim drvećem. Svetla traka prilaznog puta odvijala se od kapije, lenjo vijugala brežuljkom i susticala se na kraju sa stazom. Žakmor krete njom. Kad se ispeo skoro do vrha uspona, poče da trči jer je začuo viku.

Od širom otvorene kapije do ulaznog trema neka brižljiva ruka zategla je crvenu svilenu traku. Traka je išla uz stepenište i vodila do sobe: Žakmor pođe za njom. Na krevetu je ležala majka boreći se sa sto trinaest porođajnih trudova. Žakmor spusti svoju kožnu torbicu, zasuka rukave i nasapunja ruke u valovu od prirodne lave.

II

Sam u svojoj sobi, Anžel se čudio što ne pati. Čuo je kako njegova žena jauče u susednoj sobi, ali nije mogao da ode i drži je za ruku, jer mu je pretila revolverom. Radije je jaukala sama, jer je mrzela svoj naduveni trbuh i nije želela da je vide u tom stanju. Već dva meseca je Anžel živeo sam u očekivanju da se sve svrši, razmišljao o beskrajno sitnim stvarima. A često bi se i šetao u krug, pošto je u novinama čitao da zatvorenici koračaju u krug kao zveri, samo koje zveri? Spavao je i trudio se da spava misleći na guzicu svoje žene, s obzirom na trbuh radije ju je zamišljao s leđa. Svake druge noći trzao se iz sna. Obično je zlo već bilo učinjeno, a potoni nije osećao nikakvo zadovoljstvo.

Žakmorovi koraci odjeknuše stepeništem. Istovremeno prestade ženino jaukanje i Anžel se zaprepasti. Prilazeći tiho vratima, pokušavao je nešto da vidi, ali mu je donja strana kreveta sve zaklanjala i on bolno začkilji desnim okom, ali bez vidnog uspeha. Uspravi se i načulji uši u neodređenom pravcu.

III

Žakmor spusti sapun na ivicu valova i uze debeli ubrus. Obrisa ruke, otvori torbu. Voda je strujala tu blizu u električnom sudu. Žakmor u nju vešto potopi, radi sterilizacije, svoju navlaku za prst i otkri ženu da vidi u čemu je stvar.

Pošto vide, uspravi se i reče s gađenjem:

— Troje ih je.

— Troje! — prošaputa majka iznenađeno.

Pa opet nastavi da urla, jer ju je trbuh opomenuo da su bolovi jaki.

Žakmor uze iz torbe nekoliko pilula za jačanje i proguta ih, biće mu potrebno. Potom skide sa zida lavor i snažno udari njim o pod da bi dozvao sluge. Ču trčanje dole, pa uz stepenice. Pojavi se dojkinja obučena u belo, kao za kinesku sahranu.

— Pripremite instrumente, — reče Žakmor. — Kako se zovete?

— Zovem se Belodupa, gos'n, — odgovori ona s jakim seljačkim naglaskom.

— Kad je tako, onda vas neću zvati, — progundā Žakmor.

Devojka oćuta i poče da glaća niklovane drangulije. On priđe krevetu. Žena iznenada ućuta. Bol ju je silovao.

Žakmor uze instrument iz svoje torbe i sigurnom rukom obrija pubis. Zatim belom bojom obeleži obim operativnog polja. Devojka ga je gledala malo zaprepašćeno, jer njeno poznavanje akušerstva nikako nije prevazilazilo teljenje krave.

— Imate li medicinsku enciklopediju, — upita Žakmor odlažući četkicu.

Pošto je to rekao i učinio, naže se nad svoje delo i poče da duva u boju da bi se što pre osušila.

— Imam samo Veliki katalog francuskih proizvođača poljoprivrednih mašina i alatjika iz Sent-Etjena, — odgovori dojkinja.

— To ne valja, — reče Žakmor. — Ali možda ćemo nešto naći.

Ne očekujući odgovor, lutao je pogledom nasumce po sobi, te opazi vrata iza kojih je čamio Anžel.

— Ko ono čami iza vrata? — upita.

— To je gospodin... — odgovori devojka. — Zatvoren je.

U tom času majka se povrati iz svoje obamrlosti i ispusti niz prodornih krikova. Stiskala je pesnice i otvarala šake. Žakmor se

obrati dojkinji.

— Imate li lavor? — upita.

— Idem da ga donesem, — odgovori ona.

— Živni malo, glupi stvore, — reče Žakmor. — Zar da nam upropasti par čaršava?

Ova besno izjuri i Žakmoru bi milo kad ču kako se stropoštala niz stepenice.

Priđe ženi. Nežno je pomilova po užasnutom licu, a ona ga obema rukama zgrabi za ručni članak.

— Hoćete li da vidite muža? — upita je on.

— Oh da, — odgovori ona. — Ali mi prvo dajte revolver iz ormara.

Žakmor klimnu glavom. Devojka se vrati noseći duguljasto korito za šišanje pasa.

— Imam samo ovo, — reče. — Snađite se!

— Pomozite mi da joj ga podvučem pod krsta, — reče Žakmor.

— Ivica je oštra, — primeti ova.

— Reklo bi se, — složi se on — to im dođe kao kazna.

— Besmislica, — reče sestra, — kakvo je zlo učinila?

— A kakvo je dobro učinila?

Odebljala leđa majke počivala su sad na ivici plitkog korita.

— A sad, — uzdahnu Žakmor — šta se sad radi?

Ovo uopšte nije posao za psihijatra...

IV

Pitao se, u dubokoj neizvesnosti. Žena je ćutala, a sluŹavka ga je gledala netremice, bezizraznog lica.

— Treba da joj prsne vodenjak, — reće ona najzad.

Źakmor klimnu ćutke, pa iznenađeno diŹe glavu.

Smraćivalo se.

— Zar sunce zalazi? — upita.

SluŹavka ode da pogleda. Dan se gubio iza hridi, a tihi se vetar dizao. Ona se vrati, sva uznemirena.

— Ne znam Źta se to zbiva, — promuca.

U sobi se razaznavalo samo fosforno svetlucanje oko ogledala na kaminu.

— Sešćemo i ćekaćemo, — predloŹi Źakmor blagim glasom.

Od prozora je bio miris gorkih trava i prašine. Svetlosti više uopšte nije bilo. Iz dubine te tame zaću se glas majke:

— Nikad više, nijedno više neću, nikad više.

Źakmor zapuši uši. Glas joj je škripao kao nokti po bakru. Dojkinja zajeca u strahu. Glas je plavio Źakmorovu glavu i probadao mu mozak.

— Izaći će, — reće majka uz ledeni smeh — izaći će i namućiće me, a to će biti tek poćetak.

Krevet poće da škripi. Majka je dahtala u tišini, pa glas nastavi:

— Nizaće se godine i godine i svaki ćas, svaka sekunda biće moŹda cilj, i sav ovaj bol tome je cilju cena, i da me namući za sva vremena.

— Dosta, — reće Źakmor odsećno.

Majka je sad urlala, grlo joj se cepalo. Psihijatrove oći su se navikavale na svetlucanje ogledala, te ugleda Źenu izvijenu u luk, kako se napinje svim udovima. Jaukala je nizom dugih krikova, a glas je u Źakmorovim ušima tkao kao neki veo kisele i lepljive omaglice. I naglo, u okviru trougla podignutih nogu, pojaviše se dve svetlucave mrlje. On nasluti pokrete dadilje, koja se otrŹe uŹasu i obamrlosti da bi uhvatila dvoje dece i uvila ih u pelene.

— Još jedno, — reće on za sebe.

Izmućena majka kao da je već htela da odustane, Źakmor ustade. I kad je treća beba naišla, on je vešto prihvati i pomoŹe majci. Sva

izlomljena, ona pade. Noć se bešumno cepala, svetlost je ulazila u sobu, a žena je ležala glave okrenute u stranu. Veliki kolutovi oko očiju udarali su pečat na lice izmučeno trudovima. Žakmor izbrisa čelo i vrat, začudi se što čuje šumove u vrtu, napolju. Devojka je završavala povijanje poslednjeg novorođenčeta i sad ga položi na krevet kraj prva dva. Ode do ormara, uze čaršav i razvi ga po dužini.

— Sad ću da joj stegnem trbuh zavojem, — reče ona. — A onda treba da zaspi. Vi izađite.

— Jeste li presekli pupčane vrpce? — uznemiri se Žakmor. — Treba ih čvrsto podvezati.

— Napravila sam mašnice, — reče devojka. — Isto tako čvrsto drže, a lepše izgledaju.

On glupo klimnu glavom.

— Otiđite do gospodina, — predloži mu devojka.

Žakmor priđe vratima iza kojih je čekao Anžel.

Okrete ključ i uđe.

V

Anžel je sedeo na stolici, poguren, zaobljenih leđa, a telom su mu još odjekivali Klemantinini jauci. Na škljocanje brave diže glavu. Iznenadi ga riđa brada psihijatra.

— Zovem se Žakmor, — objasni mu ovaj. — Prolazio sam putem i čuo jauke.

— Klemantina, — reče Anžel. — Je li sve u redu? Gotovo je? Recite?

— Sad ste trostruki otac, — reče Žakmor.

Anžel se iznenadi:

— Trojke?

— Dva blizanca i jedan samac, — ispravi se Žakmor. — Izašao je znatno kasnije. Znak da je jaka ličnost?

— Kako joj je? — upita Anžel.

— Dobro, — reče Žakmor. — Videćete je malo kasnije.

— Besna je na mene, — reče Anžel — zaključala me je ovde.

Ponet osećanjem građanskog reda, upita:

— Hoćete li nešto da popijete?

I ustade s mukom.

— Hvala, — reče Žakmor — ne bih sada.

— Otkud vi ovde? — upita Anžel. — Došli ste na odmor?

— Da, — reče Žakmor. — Mislim da mi neće biti loše kod vas, kad me već zovete.

— Sreća što ste se tu našli, — reče Anžel.

— Zar nema lekara? — upita Žakmor.

— Bio sam zaključan, — reče Anžel. — Nisam mogao da se za to pobrinem. Devojka sa imanja je trebalo sve da obavi. Odana je.

— A-ha, — reče Žakmor.

Ućutaše. Žakmor je raščešljavao riđu bradu raširenim prstima. Plave oči su mu blistale na suncu u sobi. Anžel ga je pažljivo posmatrao. Psihijatar je nosio odelo od vrlo meke crne tkanine, uske pantalone s pređicom ispod tabana i dugi, visoko zakopčani žaket, koji je ublažavao širinu njegovih ramena. Na nogama je imao izrezane sandale od crne lakovane kože, a košulja od ljubičaste sjajne svile penila se pod raskopčanim okovratnikom. Bio je ludo jednostavan.

- Radujem se što ćete ostati, — reče Anžel.
- Hodite sad da vidite ženu, — predloži mu ovaj.

VI

Klemantina se nije micala. Ležala je, potpuno opružena, očiju uprtih u tavanicu.

Dve male bitange ležale su desno od nje, a treća levo. Devojka je sredila sobu. Sunce se bešumno prelivalo preko ivice otvorenog prozora.

— Treba ih sutra odbiti, — reče Žakmor. — Ne može da doji i blizance i još i ovog trećeg; drugo, ovo će ići brže, i treće — sačuvaće lepe grudi.

Klemantina poče da se meškolji, okrete glavu prema njima, otvori oči stroga pogleda i progovori:

— Dojicu ih sama, — reče — svu trojicu, i to mi neće upropastiti grudi. A ako ih upropasti — tim bolje. Jer nemam nameru da se ikom opet dopadam.

Anžel priđe s namerom da je pomiluje po ruci. Ona se izvuče.

— Dosta, — reče — neću sad opet da počnem.

— Slušaj, — reče Anžel.

— Odlazi, — reče mu ona umorno. — Neću više da te vidim. Suviše me je bolelo.

— Zar ti nije bolje? — upita Anžel. — Pogledaj, trbuh, koji ti je toliko smetao, sad je nestao.

— A pošto ste uvijeni čaršavom, — reče Žakmor — kad budete ustali, neće više biti ni traga od njega.

Klemantina se s mukom dopola uspravi. Govorila je tihim i šištećim glasom:

— Trebalo bi da se osećam bolje, je li? Tek tako... odmah... s razderanim trbuhom... i bolnim leđima... i rastegnutim i bolnim kostima karlice i zakrvavljenim očima... trebalo bi odmah da se povratim, da budem dobra, da opet imam vitak stas i lepe čvrste grudi... da bi ti ili neko drugi došao i pritisnuo me i bacio mi svoje đubre, a onda opet Jovo-nanovo: bolovi, osećaj težine, krvarenje...

Naglim pokretom podvuče ruku pod pokrivač i strže čaršav kojim je bila uvijena. Anžel kao da je nešto hteo.

— Ne prilazi, — viknu glasom tako punim mržnje da muž stade kao ukopan.

— Odlazite, obojica, — reče. — Ti, jer si mi ovo napravio, a vi jer ste me videli ovakvu. Hajde! Gubite se!

Žakmor pođe vratima, a Anžel za njim. Dok je izlazio u hodnik, udari ga u potiljak čaršav smotan u klupče, koje je njegova žena bacila za njim. On posrnu i udari čelom o dovratak. Vrata se zatvoriše za njima.

VII

Sad siđošē niz stepenište obloženo crvenim pločicama, koje se treslo pod njima. Kuća je bila čvrsto građena od debelih crnih greda i okrečenih zidova. Žakmor se pitao šta bi mogao da kaže.

— Biće bolje kasnije, — najzad se usudi...

— Hmm... — odgovori Anžel.

— Teško vam je na duši, — predloži psihijatar.

— Ne, — reče Anžel. Bio sam zaključan dva meseca, to je ono.

On pokuša da se nasmeje.

— Čudno mi je što sam slobodan.

— A šta ste radili ta dva meseca?

— Ništa, — reče Anžel.

Prelazili su preko velikog predvorja, popločanog, kao i stepenište, crvenim kamenom. Nameštaja je bilo malo: težak sto od svetlog drveta, nizak ormar za posuđe od istog drveta, a na zidovima dve-tri bele slike, vrlo lepe. Odgovarajuće stolice. Anžel zastade kraj ormara.

— Da popijemo nešto, — reče.

— Rado, — odgovori Žakmor.

Anžel nasu dve čašice seljopelinca domaće izrade.

— Odličan je, — pohvali ga Žakmor.

Kako je domaćin ćutao, on dodade:

— Uopšte uzev, kako se osećate kao otac?

— Nije najveselije, — reče Anžel.

VIII

29. avgust

Klemantina je bila sama. Mrtva tišina u sobi, sem sunčanog taloga pri dnu zavesa, povremeno.

Olakšana, potpuno zablesavljena, privlačila je obema rukama preko ravnog i mekog trbuha. Nabubrele grudi bile su joj teške. Osećala je prema rođenom telu sažaljenje, grizu savesti, stid, i zaboravi juče odbačeni čaršav. Prstima je prelazila preko obrisa svog vrata, ramena, neprirodno natečenih grudi. Bilo joj je vrućina, verovatno od temperature.

Od prozora je dopirao nerazgovetan žamor sela. Bilo je vreme poljskih radova. Iz mračnih staja začula bi se povremeno rika kažnjene stoke, ali ne baš toliko besne koliko je želela da izgleda.

Kraj nje su spavale bitangice. Uze jednog, plašeći se malog gađenja, i držala ga je u ispruženim rukama iznad sebe. Bio je ružičast, s malim vlažnim ustima pijavice i očima u naboranom mesu. Okrete glavu, otkri dojku i približi čovečuljka. Trebalo mu je staviti bradavicu u usta, a onda stisnu pesnice, obrazi mu se ulubiše. Gutao je odmah izvučeni gutljaj uz ružan zvuk u grlu. Nije joj bilo prijatno. Jeste da joj je bivalo lakše, ali je i vređalo. Kad je ispraznio dve trećine dojke, šmrkavac se predade, raširi ruke i gadno zahrka. Klemantina ga spusti kraj sebe, a on je, ne prestajući da hrče, pravio čudan šum ustima, sisajući u snu. Neko bedno paperje mu se lelujalo na lobanji, temenjača je uznemirujuće otkucavala, prosto da je čovek pritisne da bi prestala.

Kuća odjeknu od tupog udara. Teška ulazna vrata su se zalupila. Žakmor i Anžel su izašli. Klemantina je raspolagala životom — i smrću — ova tri stvorenjca, koja su spavala kraj nje. To je bilo njeno. Pogleda svoju tešku i bolnu dojku. Imaće dovoljno hrane za sve troje.

Drugi se halapljivo baci na mrku bradavicu, koju je njegov brat ostavio. Sisao je sam, onda se proteže. Šljunak u dvorištu je škripao pod Žakmorovim i Anželovim koracima u vrtu. Dete je sisalo. Ono treće se promeškolji u snu. Ona ga podiže i dade mu drugu dojku.

IX

Vrt je delimično bio priljubljen uz hrid i različito bilje raslo je na tim strmim stranama, za nevolju pristupačnim, ali najčešće prepušteno brizi same prirode. Bilo je kaloja, čije je lišće ljubičastoplavo s naličja, a nežno zeleno i izbrazdano belim s lica; divljih brestica tananih stabljika, izgrbavljenih čudotvornim čvorovima, koji su se rascvetavali u suhe cvetove kao krvave puslice; bokora živomira, sjajnih kao sivi biseri; dugih grozdova penušavih bagremlika, okačenih o donje grane primorskih jukacarija; plave magnolunge, različitih vrsta beladungi, čija je gusto zelena prostirka krila živahne žabice; žive ograde kormarine, trekometa, mirisnice. Na hiljade raskošnih ili skromnih cvetova skrivenih po pukotinama stene, koji su se spuštali u zastorima niz zidove vrta ili puzili po tlu kao alge, izbijalo je odasvud ili se stidljivo obavijalo oko metalnih gipki ograde. Malo više, vodoravni deo vrta bio je izdeljen u sveže i sočne travnjake ispresecane pošljunčenim stazama. Mnogobrojno drveće probijalo je tlo svojim čvornovitim korenjem.

Tu su se sad šetali Anžel i Žakmor, umorni od skoro neprospavane noći. Svež dah mora obavijao je čitavu hrid kristalnim svetlucanjem. A gore je, umesto sunca, sijao šupalj plamen kvadratnih obrisa.

— Lep vam je vrt, — reče Žakmor ne trudeći se da nađe nešto bolje. — Odavno već živite ovde?

— Da, — reče Anžel. — Dve godine. Imao sam neprilika sa savešću. Mnoge sam stvari promašio.

— Ima tu još dosta manevarskog prostora, — reče Žakmor — nikad nije sve gotovo.

— Tačno, — reče Anžel — samo je meni trebalo više vremena no vama da dođem do tog saznanja.

Žakmor klimnu glavom.

— Meni ljudi sve kažu, — primeti on — doznam uvek šta je u njima. Kad je već reč o tome, možete li mi ukazati na slučajeve za psihoanalizu?

— Ima ih koliko volite, — odvrati Anžel. — Eto vam dadilje, kad god hoćete. A ni ljudi iz sela neće odbiti, ljudi su priprosti, ali zanimljivi i bogatog psihičkog života.

Žakmor protrlja ruke.

— Trebaće mi ih na hrpe, — reče — veliki sam potrošač naravi.

— E, a kako? — upita Anžel.

— Moram da vam objasnim zašto sam došao ovamo, — reče Žakmor. — Tražio sam miran kutak za jedan opit. Evo, zamislite malog Žakmora kao slobodan kapacitet.

— Kao prazno bure, — predloži Anžel. — Jeste li pili?

— Nije to, — reče Žakmor. — Prazan sam. Sav sam u pokretu, refleksu, navici. Hoću da se popunim. Zato psihoanaliziram ljude. Moje je bure — bure Danaida. Ne upijam. Uzimam im misli, komplekse, kolebanja, a ništa mi od toga ne ostaje. Ili ne upijam ili suviše dobro upijam... što mu izlazi na isto. Razume se, ostaju mi reči, forme, etikete, znam izreze kojima se pokrivaju strasti, osećanja, ali ih ne doživljavam.

— Dobro, a taj opit, — primeti Anžel — ipak želite da obavite taj opit?

— Svakako, — reče Žakmor — i te kako želim taj opit! A koji to opit? Evo, hoću da izvedem integralnu psihoanalizu. Ja sam vidovit, pesnik.

Anžel sleže ramenima:

— Biva to, — reče.

— Ne, — reče Žakmor. — Zahtevaću da mi onaj koga budem psihoanalizirao sve kaže. Sve. Najskrivenije misli. Najpotresnije tajne, najskrovitija poimanja, koja ni samom sebi ne sme da prizna, sve, sve i još pride, i ono što je iza toga. Nijedan psihoanalitičar to još nije ostvario. Hoću da vidim dokle može da se ide. Hoću želje i težnje, a uzeću ih od drugih. Pretpostavljam da se u meni ništa nije zadržalo jer nisam išao dovoljno daleko. Hoću da ostvarim nešto kao poistovećenje. Znati da postoje strasti, a ne osećati ih, to je užasno.

— Uveravam vas, — reče Anžel — da je ta vaša želja, ma bila i jedina, već dovoljna da ne budete prazni.

— Nemam nikakvog razloga da učinim ovo, a ne ono, — reče Žakmor. — I zato hoću da od drugih uzmem razloge koje oni imaju.

Prišli su zadnjem zidu. Naspramno ulaznoj kapiji, kroz koju je Žakmor sinoć ušao u vrt, samo iza kuće, visoka pozlaćena kapija razbijala je jednoličnost kamenog zida.

— Dragi moj prijatelju, — reče Anžel — dozvolite da vam opet kažem, to što želite da imate drugih želja već je dovoljna strast. A

dokaz je to što vas ta želja tera u akciju.

Psihijatar pogladi riđu bradu i poče da se smeje:

— Ali to istovremeno dokazuje i nedostatak želja.

— A ne, — reče Anžel. — Da biste bili bez želja i bez usmerenosti, trebalo bi da ste u savršeno neutralnoj društvenoj uslovljenosti. Da ne podlegnete nikakvom uticaju niti da imate prethodnu prošlost.

— To i jeste moj slučaj, — reče Žakmor. — Rodio sam se prošle godine, ovakav kakvog me sad vidite. Pogledajte moju ličnu kartu.

Pruži je Anželu, ovaj uze da je pogleda.

— Tačno, — reče Anžel, vraćajući je. — To je greška.

— Ma šta mi kažete — odvrati Žakmor uvređeno.

— Sve se uostalom lepo slaže, — reče Anžel. — Tačno je da tako piše, ali to što piše pogrešno je.

— Bila je pored toga i primedba, — reče Žakmor. — »Psihijatar. Prazan, za punjenje«. Primedba. Neporeciva. Štampana.

— Pa šta, — reče Anžel.

— Pa to da to nije moja želja da se ispunim, — reče Žakmor. — Unapred je bilo određeno. Nisam bio slobodan.

— Ma jeste, — reče Anžel. — Čim imate ijednu želju, slobodni ste.

— A da nemam nijednu? Čak ni tu jednu?

— Bili biste mrtvi.

— Dođavola, — reče Žakmor. — Neću više s vama da raspravljam. Plašite me.

Prošli su kroz kapiju i gazili su prašinu puta prema selu. Put je bio beo i prašnjav. S obe strane puta rasla je nema tamnozeleno, valjkasta, sunderasta trava, kao olovke od sulca.

— Čujte, — reče Žakmor — stvari stoje upravo obrnuto, čovek je slobodan baš onda kad ništa ne želi. Zato što ništa ne želim ja zaključujem da sam slobodan.

— Ma nije, — reče Anžel — čim želite da imate neke želje, vi nešto želite i sve to nije tačno.

— O, o, o! — uzviknu Žakmor sve uvređenije.

— Znači, nešto hteti isto je što i nositi okove svoje želje.

— Ma nije, — reče Anžel — slobodu predstavlja želja koja je vaša. Uostalom...

On zaslade.

— Uostalom, — reče Žakmor — vi mene zavitlavate i to je sve. Psihoanaliziraću ljude i uzeću im prave želje, htenja, opredeljenja i sve, a vi me gnjavite.

— Čujte, — reče Anžel pošto je razmislio — da napravimo opit: pokušajte da za trenutak iskreno i potpuno prestanete da želite želje drugih u ovom slučaju. Pokušajte. Budite poštteni.

— Pristajem, — reče Žakmor.

Zaustaviše se kraj puta. Psihijatar zatvori oči i kao da se opusti, a Anžel ga je pažljivo posmatrao.

Na Žakmorovom licu kao da dođe do promene u boji. Jedva osetno, kao da je neka prozirnost osvajala postupno ono što je od njegovog tela bilo vidljivo: ruke, vrat, lice.

— Pogledajte svoje prste, — prošaputa Anžel.

Žakmor otvori skoro bezbojne oči. I kroz svoju desnu ruku ugleda crni grumen škrljca na tlu. I, kako se pribirao, prozračnost je nestajala, te se vrati u čvrsto stanje.

— Eto vidite, — reče Anžel. — Pri potpunom opuštanju više ne postojite.

— Ah, — uzdahnu Žakmor — zaista ste u zabludi. Nemojte misliti da je takva opsena dovoljna da poljulja moje uverenje... Objasnite mi vaš trik...

— Lepo, — reče Anžel — milo mi je što ste pristrasni i odbacujete ono što je očigledno. To se, uostalom, uklapa u celinu. Psihijatar mora da ima nečistu savest.

Dospeli su do ulaza u selo i složno okretoše nazad.

— Žena želi da vas vidi, — reče Žakmor. — Ja sam idealista.

Kad stigoše kući, uspeše se uz stepenice. Stepenišna ograda od izrezbarene hrastovine ponizno se ugnu pod snažnom Žakmorovom šakom. Anžel uđe prvi u Klemantininu sobu.

X

Zastao je na pragu. Žakmor je čekao iza njega.

— Želela si da dođem? — upita Anžel.

— Uđi, — reče Klemantina.

Ona ga pogleda, ni prijateljski ni neprijateljski. A on je stajao, ne usuđujući se da sedne, u strahu da joj ne smeta.

— Ne mogu se više uopšte osloniti na tebe, — reče ona. — Žena ne može više da se osloni na ljude od časa kad joj jedan čovek napravi decu. A pogotovu se ne može osloniti na tog čoveka.

— Mila Klemantina, — reče Anžel — baš si se namučila!

Ona odmahnu glavom. Nije pristajala na sažaljenje.

— Sutra ću ustati, — reče. — Za šest meseci moraju da prohodaju. A za godinu da nauče da čitaju.

— Bolje ti je, — reče Anžel. — Opet si onakva kakvu te znam.

— Nije to nikakva bolest. Sad je svršeno i tako nešto mi se više neće desiti. U nedelju ćemo ih krstiti. Zvaće se Žoel, Noel i Sitroen. Rešeno.

— Žoel i Noel, — reče Anžel — nije naročito lepo. Mogla si da izabereš Azrael, Natonael, pa čak i Arijel. Ili Prinell.

— Ništa ti tu ne možeš, — reče Klemantina čvrstim glasom. — Žoel i Noel za blizance, a Sitroen za trećeg.

Pa će poluglasno, kao za sebe: »Toga treba pritegnuti od samog početka. S njim će biti muke, ali je sladak«.

— Sutra, — nastavi glasno — treba da imaju krevete.

— Ako treba nešto nabaviti, — predloži Žakmor — ja sam tu. Ne ustručavajte se.

— To je pametno, — reče Klemantina. — Tako bar nećete besposličiti.

— To uopšte nije moja navika, — reče Žakmor.

— Ali ovde biste mogli na to da se naviknete. Idite sad. Idite obojica. Naručite tri kreveta kod stolara. Dva mala, a treći malo veći. I recite mu da ih lepo uradi. A u prolazu mi pozovite Blanšu.

— Hoćemo, jagnje moje, — reče Anžel.

Naže se da je poljubi i uspravi se. Žakmor se povuče pred Anželom, koji izađe. Psihijatar zatvori vrata i pođe za njim.

— Gde je Blanša? — upita.

— Dole... — reče Anžel — u perionici. Čisti. Hajde da ručamo. U nabavku ćemo posle.

— Ići ću ja, — reče Žakmor. — Vi ostanite ovde. Ne bih želeo da se opet upustimo u rasprave kao maločas. To me iscrpljuje. A to i nije moj posao. Najzad, posao psihijatara je određen — on psihijatrira.

XI

Žakmor drugi put prođe kroz kapiju u istom pravcu i uputi se selu. Desno je bio zid vrta, na strmini hridi, i more u daljini. Levo, obrađena polja, poneko drvo, živice. Bunar, koji jutros nije primetio, iznenadi ga ukrasom od potamnelog kamena i visokim kamenim stubovima s jasenovom gredom između njih i grubim zarđalim lancem. Voda je na dnu bunara tiho klučala obavijajući njegove ivice povescmom pare, koje je plavi češalj neba brzo razbijao u pramenove.

U daljini se ukazaše prve kuće iznenađujući svojom grubošću. Bila su to građevine u vidu slova U, s kracima okrenutim ka putu. U početku ih je bilo jedna-dve, i to zdesna. U dvorištu, uobičajenog oblika — četvorougaoanog, bio je veliki valov u sredini, pun crne vode, a u vodi rakovi i trepetljike. Sleva krilo u kome živi seljak s porodicom, zdesna i u dnu torovi i staje raspoređene na prvom katu, a stoka je do njih dospevala vrlo strmim prilazom. Podnožje je bilo od teškim stubova između kojih su se u korita taložili svojom težinom stajsko đubre i fekalije. U staje u kojima nije bilo stoke sklanjali su se slama, žito i stočna hrana. Posebno uređena sobica služila je za prevrtanje seoskih cura. Dvorište je bilo popločano sivim granitom, ispresecanim dobro održavanim lejama one iste valjkaste i sunderaste trave koje je bilo i kraj puta.

Žakmor je išao, išao, nigde žive duše. Sad je imanja bilo više, nizala su se i sleva a i nešto širi put skretao je na tu stranu. Iznenada se uz put pojavi crveni potok čija je razina dosegala skoro do razine puta, glatka, bez ijednog talasa, bez ijednog nabora, a po njoj su plivali bezimenni otpaci, kao posle varenja. Sad je tu i tamo dopirao žamor iz praznih kuća. Žakmor je pokušavao da raščlani u pojedine zadahe složeni vonj koji ga je zapahnjivao kod svake kuće.

Potok ga je zaprepastio. Prvo ga nije bilo, a onda je iznenada potekao širok, do vrha pun, kao pod zategnutom opnom. Boje krvavog Jspljuvka, blistav i neproziran. Kao crvena tempera. Žakmor uze kamičak i baci ga u vodu, a ovaj utonu tiho, bez pljuska, kao u reku paperja.

Put se rascveta u duguljasti trg ukrašen uzvišicom na kojoj je drvored stvarao mirnu hladovinu. Račvajući se, put je obilazio

uzvišicu. Desno je bilo neke živosti, te se Žakmor uputi na tu stranu.

Kad priđe, vide da je u pitanju sajam starih. Bili su tu drvena klupa izložena suncu i krupno kamenje na koje su sedali oni koji su zakasneli. Starci su se redali na klupi, a već su i tri kamena bila zaposednuta. Sedelo je sedam staraca i pet starica. Opštinski telalin je stajao pred klupom, s koricama od crne mušeme pod miškom. Nosio je staro odelo od mrkog somota i potkovane cipele i, uprkos vrućini, odvratni kačket od krtičje kože. Smrdeo je, a starci još više. Većina ih je sedela nepomično sa skrštenim rukama na štapovima uglačanim dugom upotrebom, prekrivena bezobličnim i prljavim dronjcima, neobrijana, izborana, bora punih prljavštine, žmiravih očiju od dugog rada na suncu. Žvakali su bezubim ustima punim smrdljivih krnjotaka.

— Hajde, — reče telalin — ovaj nije skup, a još može da posluži. Hajde, Laluet, zar nećeš da ga uzmeš za svoju decu? Još on može štošta da podnese, znaš.

— A moći će i da im pokaže — reče jedan čovek.

— I te kako, — složi se telalin. — De, hodi ovamo, stari!

Diže ga, i ovaj, sav pogrbljen, priđe korak-dva.

— De, pokaži im šta imaš u gaćama — reče telalin.

Drhtavim prstima starac poče da otkopčava pantalone. Ivce su im bile izlizane i masne. Ljudi prsnuše u smeh.

— Gledajte, molim vas, — reče Laluet. — Zaista ima još nešto.

Naže se prema starcu i rukom odmeri težinu bednog patrijka kriveći se od smeha.

— Pa, dobro, uzimam ga, — reče telalinu. — Daću ti sto franaka.

— Prodato! — viknu telalin.

Žakmor je znao da je to na selu obična stvar, ali je prvi put prisustvovao rasprodaji staraca i prizor ga je iznenadio.

Starac se zakopča i sad je čekao.

— Gubi se, matoro pseto, — reče Laluet i udari ga nogom tako da ovaj posrnu. — Hajde, deco, zabavljajte se.

Starac krete sitnim koracima. Dvoje dece se odvoji od ostalih. Jedno poče prutom da ga šiba po leđima, a drugo mu se obesi o vrat da bi ga oborilo. Starac se opruži koliko je dug i zabi nos u prašinu. Ljudi nisu ni gledali, samo je Žakmor kao opčinjen gledao decu. Starac se diže na kolena, krv mu poteče iz nosa i nešto ispljunu.

Žakmor se okrete i pogleda glavnu skupinu. Telalin je nudio ženu od oko sedamdeset godina, nisku i debelu, kojoj je retka i masna kosa virila ispod stare crne marame.

— Hajde, ova je u dobrom stanju, — reče on. Ko je hoće? Nema zuba, to je zgodno.

Žakmoru se malo gadilo. Pogleda pažljivije lica oko sebe. Bili su to ljudi od trideset i pet do četrdeset godina, jaki i čvrsti, s kačketima čvrsto navučenim na glavu. Vrsta ljudi, reklo bi se, temeljnih i otpornih. Nekolicina je imala i brkove. Dokaz više.

— Šezdeset franaka za Adelu, — nastavljao je telalin. — A nema ni zuba, sve to za te pare. Prava prilika. Hajde, Kretjen, ili ti, Nifer?

Zvučno pljesnu staricu po leđima.

— Ustaj, mazgo stara, da te vide! Hoćemo li, odlična je prilika!

Starica ustade.

— Okreni se, — reče telalin. — Pokaži guzicu društvu. Gledajte ovamo!

Žakmor se trudio da ne gleda. Starica je stvarno smrdela, činilo mu se da će se od smrada onesvestiti. Nazre samo odvratno salo podnadulo od vena.

— Pedeset... — neki će piskav glas.

— Uzmi je, tvoja je, — uzviknu telalin.

Pre no što je starica stigla da spusti cicanu suknju on je gurnu zvučnim šamarom. Žakmor je stajao kraj ogromnog crnog grmalja koji se slatko smejao.

Hvatajući ga blago za mišicu, upita ga:

— Zašto se smejete? Zar vas nije sramota?

Onaj naglo presta da se smeje.

— Zar me nije šta?

— Zar vas nije sramota? — blago ponovi Žakmor. — Stari su!

Pesnica ga pogodi, a da nije imao vremena ni da trepne. Usna mu se raseče o očnjak. Krv mu ispuni usta slanim ukusom. On posrnu i s pločnika pade na kolovoz. Niko ga i ne pogleda. Licitacija se nastavljala.

On ustade i šakom obrisu prašinu s pantalona. Ispred njega je bio polukrug tamnih i neprijateljskih leđa.

— Ovaj — izvikivao je telalin — ima drvenu nogu. Odlična stvar. Sto deset franaka početna cena. Sto i deset!

Žakmor se udalji. Trg je pri kraju presecala poprečna ulica u kojoj je, izgleda, bilo više radionica. Uputi se tamo. Koji čas kasnije ušao je u radnju stolara. Bio je uznemiren, osećao se nelagodno. Vrata se za njim zatvoriše, i on stade da čeka.

XII

Gazde nije bilo u toj prostoriji, nekakvoj prljavoj maloj kancelariji. Pod od izlizanih jelovih dasaka, sav pocrneo, crni drveni sto, stari kalendar na zidu, u uglu prijavi trag peći, dve stolice iz kojih je ispadala slama, to je bio nameštaj. Pregrade od dasaka. U dnu vrata, i odande je dopirao žamor radionice, neujednačena lupa u dva nezavisna niza koja su tekla naporedo ne mešajući se.

Žakmor pođe ka radionici.

— Ima li koga? — upita poluglasno.

Lupa nije prestajala, te on uđe u radionicu. Ova je bila osvetljena odozgo. Bila je to duguljasta, dosta prostrana šupa, zakrčena daskama, balvanima, započetim sklopovima. Bilo je tri-četiri tezge, mali cirkular, bušilica, svrdlo čije je tucano podnožje, izgleda, prslo. A po zidovima razne alatljike, ali ih nije bilo mnogo. Desno, pored vrata na koja je ušao Žakmor, ogromna gomila šuški i strugotine. Mirisalo je na tutkalo. Lepjiva kofa, u kojoj je verovatno bilo tutkalo, grejala se na malom roštilju na drveni ugalj u dnu šupe, pred vratima otvorenim prema vrtu. S uleglih greda tavanice visili su razni predmeti, stara sečiva testera, zeleni miš, neupotrebljive alatljike, pritezači, svakakav krš.

Odmah sleva ležalo je ogromno hrastovo deblo na drvenim podmetačima. Objahao ga je mali šegrt i pokušavao da udarajući sekiricom iz njega istera četvoro-ugaonu talpu. Bio je u dronjcima a mršave ruke jedva su dizale sekiru. Malo dalje je gazda zakivao kožnu presvlaku na ivice nekog neobičnog sklopa od bele hrastovine, nekakve ćelije u kojoj je stajao. Ta je ćelija imala i niz debelih kapaka, sada otvorenih, čije su šarke tiho škripale pri svakom udaru čekića.

Čovek je zakivao, dečak je radio. Nijedan od njih i ne pogleda Žakmora koji je u nedoumici stajao na pragu. Najzad se odluči.

— Dobar dan, — reče prilično glasno.

Gazda prestade da kuca i diže glavu. Bio je ružan, velikih otomboljenih usta i nagore zavrnutog nosa, ali su mu ruke bile čvornovate i snažne, obrasle gustim riđim dlakama.

— Šta hoćeš? — upita.

— Hoću krevete za decu, — reče Žakmor. — Rodila su se u kući tamo na hridi. Treba mi dva kreveta, jedan za dvoje i jedan, veći, za jedno.

— Napraviću samo jedan, — reče stolar. — Za troje, a dva će mesta biti u pravcu kretanja.

— A treće malo veće... — reče Žakmor.

— Malo veće... Videćemo, — reče stolar. — Ručno ili na mašini?

Žakmor pogleda malog šegrta koji je udarao kao u snu, bedni automat prikovan za svoj beskrajni rad.

— Jevtinije je ručno, — reče stolar. — Jer mašine su skupe, a ovakvog đubreta kao što je ovaj ovde ima koliko voliš.

— Strogo ih podižu ovde, — primeti Žakmor.

— Ručno ili mašinom? — ponovi stolar.

— Mašinom — reče Žakmor.

— Naravno, — promumla majstor — koliko da mi se habaju mašine.

— I to za sutra, — reče Žakmor.

A onda, želeći da odobrovolji čoveka, napravi se kao da ga njegov posao zanima.

— Šta to pravite? — upita.

— Za crkvu, — reče čovek. — Propovedaonicu.

Izgledao je istovremeno i ponosan i postićen. Iz velikih usta su mu pri govoru izbijali valovi pare.

— Propovedaonicu! — začudi se Žakmor.

I priđe da bi bolje video. Zaista je to bila propovedaonica. I to s poklopcem. Čudan primerak kakvom Žakmor nije znao para.

— Nikad nisam bio na selu, — reče. — Znate, u gradu ih ne prave baš takve, zato sam i radoznao.

— U gradu — reče stolar — više ne veruju u boga.

I pogleda Žakmora zlim očima. U tom času mali šegrt ispusti sekiricu i pade na nos preko debla koje je deljao. Iznenadna tišina začudi Žakmora. Okrete se i priđe detetu. Za to vreme se stolar udaljio nekoliko koračaja i sad se vraćao s kutijom od konzerve punom vode, koju grubo sruči malome na vrat. A kad vide da se dete ne ispravlja, on baci i konzervu. Šegrt uzdahnu i Žakmor s gnušanjem priđe da mu pomogne, ali se prljava ručica već ponovo dizala i spuštala, slabašno i jednolično.

— Suviše ste grubi, — reče Žakmor stolaru. — Tako mlad dečko! Trebalo bi da vas je stid.

Udarac u bradu samo što ga ne obori, te ustuknu nekoliko koraka da bi održao ravnotežu. Oprezno opipa vilicu. Brada je ublažila udarac.

Stolar je nastavio da radi kao da se ništa neobično nije desilo. Između dva udara čekićem zaslade.

— Dođi da je vidiš u nedelju, — reče — biće postavljena. Lepa je to propovedaonica.

I pomilova je s gordošću. Bela uglačana hrastovina kao da je treperila pod njegovim prstima.

— Kreveti će ti biti gotovi sutra, — reče još. — Dođi po njih oko pet časova.

— U redu, — reče Žakmor.

Kucanje se nastavi. Miris tutkala bivao je sve jači. Žakmor još jednom pogleda šegrta, sleže ramenima i izađe.

Ulica je bila mirna. On krete kući. Dok je prolazio ispod prozora, zavese su podrhtavale. Mala devojčica izađe pevajući. Nosila je emajlirani bokal, skoro veći od nje. U povratku joj neće biti do pevanja.

XIII

30. avgust

Anžel i Žakmor su sedeli u velikoj u hladovitoj prostoriji kuće. Služavka je išla tamo-amo, pripremala piće. Stavila je čaše i krčag na poslužavnik pred

Anžela. Prozori i vrata tili su otvoreni prema vrtu. Ponekad bi uletela neka buba i njeno je zujanje odjekivalo u visokoj prostoriji. Svuda je vladao mir. Žakmor otvori usta:

— Kreveti bi trebalo da budu gotovi danas u pet, — reče.

— Onda su već gotovi, — reče Anžel. Sigurno je mislio u pet ujutru.

— Mislite? — upita Žakmor. — Ako je tako, onda su zaista već gotovi.

Zaćutaše i ispiše u tišini. Žakmor je oklevajući naruši:

— Ne bih vam govorio o stvarima koje za vas nisu nikakva novina i koje su verovatno i vama neprijatne, — reče, — ali ono što sam juče video u selu zaista me je zapanjilo. Ljudi su ovde čudni.

— Nalazite da su čudni? — upita Anžel.

Bio je ućtiv, ali po glasu se videlo da nije preterano radoznao. Žakmor to oseti i preseče.

— Da, — reče — nalazim da su čudni. Ali pretpostavljam da će mi njihovo ponašanje biti jasnije kad ih budem bolje upoznao. Uostalom, iznenadio bih se i u nekom drugom kraju. Još sam nov.

— Po svoj prilici, — složi se Anžel rasejano.

Ptica prolete kao strela ispred prozora. Žakmor ju je pratio pogledom.

— Razume se, — promeni on naglo temu — vi se ne biste podvrgli psihoanalizi?

— Ne, — reče Anžel — to nikako ne bih mario. Uostalom, nisam ni zanimljiv, ali me to zanima, što nije isto.

— Zanima vas šta? — upita Žakmor, upinjući se svim silama da održi razgovor.

— Sve i ništa, — reče Anžel. — Život, volim da živim.

— To je sreća, — promrmlja Žakmor ispi na dušak svoju čašu.

— Vrlo je dobro, — primeti. — Mogu li još?

— Samo se vi služite, — reče Anžel. — Ne ustručavajte se.

Opet ćutanje.

— Idem da obiđem vašu ženu, — reče Žakmor. — Mora da joj je dosadno samoj.

— Da, da, — reče Anžel — svakako. Svratite posle po mene. Isteraću kola, pa ćemo otići po krevete.

— Doviđenja, — reče Žakmor — izađe iz sobe i uputi se stepeništu. Tiho zakuca na Klemantinina vrata; ona ga pozva da uđe, što on i učini.

U krevetu su ležali Klemantina i tri bebe. Dve desno, a jedna levo.

— To sam ja, — reče Žakmor. — Došao sam da vidim treba li vam što.

— Ništa, — reče ona. — Hoće li skoro biti gotovi kreveti?

— Sigurno su već gotovi, — reče Žakmor.

— Kakvi su? — upita ona.

— Ovaj... — odgovori psihijatar. — Mislim da ih je napravio manje-više po svojoj zamisli. Dva mesta prema putu, a treće popreko.

— Malo veće? — upita Klemantina.

— Tako sam mu rekao, — oprezno dodade Žakmor.

— Jeste li se pristojno smestili? — upita Klemantina posle kraćeg razmišljanja.

— Sasvim mi je dobro, — uveravaše je Žakmor.

— Ništa vam ne nedostaje?

— Ništa.

Jedna od malih bitangi poče da se muva s izrazom nelagodnosti. Iz trbuha mu se začu šum nekakvog stropoštanja, a majmunsko lišće mu se opusti. Klemantina se osmehivala. Potapša ga po truhu.

— De... de... čovečuljče, — reče — to ti je samo mali proliv.

Drugi je počeo da cvili. Klemantina pogleda u zidni sat, pa u Žakmora.

— Vreme je dojenju, — reče.

— Onda vas ostavljam, — promrmlja Žakmor. I izađe bešumno.

Klemantina zgrabi odojče i pogleda ga. Bio je to Noel. Usta su mu se krivila ka uglovima, a iz njih je izlazilo drhturavo pištanje. Ona ga brzo spusti i izvadi dojkju, pa uze dete i prinese ga njoj. Ono poče da vuče, gubeći dah. Ona ga onda živo odvoji od bradavice. Tanak mlaz mleka podiže se u parabolu i pade na čvrstu poluloptu. Razjaren Klemantininim postupkom, Noel zaurla. Ona ga opet prinese i on

poče da vuče, i dalje cvileći, sa sumanutom halapljivošću. Ona ga opet izmače.

On se razdra ne može biti jače. Klemantinu je to zanimalo i ponovi to četiri puta. Razjaren do ludila, Noel je sav pomodreo. Iznenada kao da je počeo da se guši. Usta su mu bila užasno razjapljena u nemom krik, a suze su mu tekle niz obraze potamnele od besa. Klemantina se užasno uplašila i poče da ga trese.

— Noel... Noel... hajde-de...

Hvatala ju je sve veća panika. Već je htela da vikne, kad Noel dođe do daha i zaurla! Brzo mu drhtavim rukama vrati dojku.

On se smesta smiri i nastavi da halapljivo vuče.

Ona obrisala znojno čelo. Neće se više s tim šaliti.

Najzad zasićen, Noel prestade posle nekoliko minuta. Malo bljucnu, podrignu i skoro istog časa utonu u san, još ispresecan dubokim uzdasima.

Kad je uzela poslednjeg, primeti da je ovaj gleda. Kovrdžave kose i široko otvorenih očiju, bio je neobičan, tajnovit kao neki mali nepoznati bog. Smeškao se čudnim saučesničkim osmehom.

Posisao je svoj deo. S vremena na vreme bi zastao, gledao je i, ne prestajući da je uporno posmatra, ne gutajući, držao je vrh dojke u ustima.

Kad je završio, ona ga položi levo od sebe i okrete mu leđa. Sobu je ispunjavalo njihovo tanano disanje.

Još uznemirena, ona se proteže i utonu u polusan. Tri zamotuljka odisala su kiselkastim mirisom znoja. Sanjala je ružan san.

XIV

Anžel je isterao kola iz garaže i čekao je Žakmora. Psihijatar se zadržao diveći se izvanrednom pogledu, ljubičastom moru i blistavom nebu boje dima, drveću i cveću, vrtu i kući, beloj i čvrstoj usred orgije boja.

Žakmor uzbra mali žuti cvet i pope se kraj Anžela. Bio je to star, čvrst auto, kanadske karoserije, ne mnogo udoban, ali siguran. Stražnji deo je pomoću dva lanca bio otvoren i svež vazduh je obilato strujao.

— Kakav kraj, — reče Žakmor — kakvo cveće, kakva lepota! Kakvi...

— Da, — reče Anžel.

On brzo krenu prašnjavim putem. Oblak se dizao za kolima i padao po sunderastoj travi na koju se Žakmor navikao.

Koza uskoči u kola i sede iza sedišta.

— Sve one stopiraju, — objasni Anžel. — A pošto nemam razloga da se zameram seljacima...

Rečenicu nije završio.

— Razumem, — reče Žakmor.

Malo dalje primiše svinju, Obe životinje siđoše na ulazu u selo i svaka se uputi svome toru.

— Kad su mirne, imaju pravo da se šetaju, — dodade Anžel. — Inače ih kažnjavaju i tuku. I zatvaraju ih. I pojedu ih bez bilo kakvog suđenja.

— Razumem, — reče Žakmor tupo.

Anželova kola se zaustaviše pred stolarskom radionicom i oba čoveka siđoše. Sad je u maloj kancelariji stajao duguljast sanduk. Telo malog šegrta, koji je juče deljao hrastovu gredu, počivalo je u njemu, tanano i blede, loše pokriveno starim džakom.

— Ima li koga? — viknu Anžel lupnuvši po stolu.

Pojavi se stolar. Iz radionice je dopirala lupa kao i juče. Verovatno nov šegrt. Čovek izbrisa nos rukavom.

— Došao si po svoje krevete? — upita on Anžela.

— Da, — reče Anžel.

— Pa, uzmi ih, — reče čovek. — Tamo su.

I pokaza na radionicu.

— Hajde da mi pomogneš.

Nestadoše obojica. Žakmor otera krupnu muvu, koja je zujala oko blede glave mrtvog deteta.

Stolar i Anžel staviše krevete u kola. Bili su rastavljeni u delove.

— Da poneseš i ovo, — reče stolar pokazujući sanduk u kome je počivao šegrt.

— Dobro, — reče Anžel. — Utovari ga.

Stolar podiže sanduk i stavi ga u kola. Pođoše i ubrzo su se našli kraj crvenog potoka. Anžel zaustavi, siđe i uze sanduk. Bio je lak i ne mnogo veliki. Bez napora ga podiže i odnese do potoka. A onda ga baci u vodu. Drvo odmah potonu. Leš deteta je isplivao, nepomičnog ga je nosila spora matica potoka kao sloj već očvrslog voska.

Daske su kloparale u kolima pri truckanju na putu.

XV

31. avgust

Žakmorova soba je bila na prvom spratu, pri samom kraju dugog popločanog hodnika, okrenuta moru. Ukrućena kosa zmajeve palme upisivala se u okvir donjeg okna. Iznad zelenih sabljastih listova bilo je more. Nevisoka četvorougona prostorija bila je cela prekrivena lakovanim borovim daščicama za spajanje i mirisala je na borovu smolu. Na tavanici su duge borove grede, i one lakovane, iscrtavale kostur krova u blagom nagibu, pojačan na uglovima grubo istesanim zaobljenim rogljevima. Nameštaj se sastojao od niskog kreveta od limunovog drveta, velikog pisaćeg stola sa crvenom kožom, stolice koja je išla uz njega i kombinovanog ormara u čijem se ogledalu odražavalo more. Pod je bio popločan, kao i u čitavoj kući, ali sitnim šupljikavim svetložutim pločicama, delimično prekrivenim prostirkom od crne vune. Na zidovima nije bilo ni slika ni fotografija. Niska vrata vodila su u kupatilo.

Žakmor završi umivanje i obuče se za izlazak. Ostavio je svoje profesionalno odelo psihijatra i sad je oblačio pantalone od meke kože, dosta tesne, košulju od žarko crvene svile i širok kaput od mrkog somota u skladu s bojom pantalona. Vezao je kaišice svojih purpurnih sandala i izišao iz sobe. Trebalo je da ode u selo i dogovori se s parohom za nedeljnu svečanost, te se jednostavno obukao.

Prolazeći hodnikom, spazi Klemantinu koja se vraćala u sobu. Ustala je prvi put i prošetala po vrtu. Mahnu mu rukom pre no što će zatvoriti vrata.

Sišao je. Anžel je još spavao. Ne čekajući doručak, Žakmor izađe u vrt. Lišće s mrkim bobicama pri dnu peteljke šuštal je na svežem jutarnjem povetarcu.

Tlo je bilo suvo kao azbest. Kao i juče, u bunaru je ključala voda, a nebo providno do kostiju — nije uopšte obećavalo kišu. Žakmor pođe put sela, koje mu se sad učinilo bliže, jer mu je put bio poznat.

Još nije video crkvu čiji zvonik jedva da se uzdizao iznad kuća i susednih imanja. Da bi do nje dospeo, morao je dugo da ide duž

crvenog potoka. Gledao je gustu vodu, malo naježen pri pomisli šta sve krije ova glatka površina.

Put je skretao, a i potok. Sive građevine sleva skrivale su Žakmoru ono iza okuke.

Još pedesetak metara pa se, dosta daleko ispred njega, ukaza crkva, i na nepomičnom potoku nepomičan čamac. Vesla su visila sleva i zdesna. Iza krme, koju je video u poluprofilu, primeti neko tamno obličje u neodređenim pokretima, te priđe da bi video šta je to.

Kad je dospeo u visinu čamca, spazi čoveka kako se uhvatio za ivicu čamca i pokušava da se ispne u njega. Voda crvenog potoka prelivala se preko njegovog odela u biserastim kapima ne kvaseći ga. Glava mu izroni iznad dasaka na krmi. Čamac se ljuljao i pomerao pod pritiskom njegovih napora. Žakmor najzad ugleda lice čoveka koji poslednjim trzajem prebaci ruku i nogu i sruči se na dno čamca. Bio je to postariji čovek. Lice mu je bilo izmučeno, oči izbledelo plave. Potpuno izbrijano lice i bela duga kosa davali su mu istovremeno dostojanstven i dobroćudan izgled, ali usta, kad bi mirovala, nosila su beleg gorčine. Sad je u zubima nosio neki predmet koji Žakmor nije uspeo da prepozna.

Žakmor mu doviknu:

— Treba li vam pomoć?

Čovek se uspravi i uspe da sedne. Ispusti ono što je uhvatio vilicama.

— Šta kažete?

Naže se nad svoja vesla i pritera čamac obali. U nekoliko zaveslaja pristade. To navede Žakmora na zaključak da se obala spušta strmo ispod površine kao pukotina.

— Treba li vam pomoć? — upita Žakmor.

Čovek ga pogleda. Bio je odeven u džak i neke bezoblične dronjke.

— Vi ste stranac? — reče.

— Da, — odgovori Žakmor.

— Inače ne biste ni razgovarali tako sa mnom, — primeti čovek kao za sebe.

— Mogli ste da se utopite, — reče Žakmor.

— Nikako u ovoj vodi, — reče čovek. — Neujednačena je, ponekad ne nosi ni drvo, a ponekad i kamenje ostaje na površini, ali tela

plivaju ne tonući.

— Šta se desilo? — upita Žakmor. — Jeste li ispali iz čamca?

— Radio sam svoj posao, — reče čovek. — U ovu vodu bacaju ono što je mrtvo da bih ga ja izvadio. I to zubima. Za to sam plaćen.

— Ali mrežom bi se isto tako moglo, — reče Žakmor.

Osećao je kako ga obuzima nemir, kao da govori s bićem s neke druge planete. Dobro poznat osećaj, svakako, svakako.

— Treba da ih uhvatim zubima. Ono što je mrtvo ili što je trulo. Zato ih i bacaju. Često ih puštaju da istrunu samo da bi takve mogli da ih bace. A ja treba da ih uhvatim zubima. Da bi mi uprljali lice.

— A plaćaju li vas dobro za to? — upita Žakmor.

— Daju mi čamac, — reče čovek — a plaćaju mi sramotom i zlatom.

Na reč »sramota« Žakmor ustuknu i bi mu krivo zbog toga.

— Imam kuću, — reče čovek, jer je primetio kad je Žakmor ustuknuo.

Osmehivao se.

— Daju mi da jedem. Daju mi zlata. Mnogo zlata. Ali nemam prava da ga trošim. Niko ništa neće da mi proda. Imam kuću i mnogo zlata, ali moram da gutam sramotu celog sela. Plaćaju me da bi me umesto njih grizla savest. Za sve zlo ili bezbožno što učine. Za sve poroke. Za sve zločine. Za rasprodaju staraca. Za mučenje životinja. I šegrta. I za prljavštine.

Zastade za čas.

— Ali sve to vas ne zanima, — nastavi on. — Nemate nameru da ovde ostanete.

Nastupi duže ćutanje.

— Da, — reče Žakmor — ostaću ovde.

— Onda ćete biti kao i ostali, — reče čovek. — I vi ćete živeti čiste savesti, a na mene ćete prebacivati teret svoje sramote. I dawaćete mi zlato. Ali mi ništa za moje zlato nećete prodavati.

— Kako se zovete? — upita Žakmor.

— Slava, — reče čovek. — Zovu me Slava. To je ime čamca. Ja nemam više imena.

— Videćemo se... — reče Žakmor.

— Bićete kao i oni, — reče čovek. — Nećete više govoriti sa mnom. Plaćaćete me. I bacaćete mi crkotine. I svoju sramotu.

— A zašto to činite? — upita Žakmor.

Čovek sleže ramenima.

— Pre mene je bio neki drugi, — reče on.

— A kako to da ste ga vi zamenili? — uporno će Žakmor.

— Prvi koga je više sramota od mene smenjuje me, — reče čovek.

— Uvek su se tako ponašali u ovom selu. Vrlo su pobožni. Imaju svoju vlastitu savest. Ali nikad grižu savesti. A ako neko poklekne... Ako se neko pobuni...

— Ukrcaju ga na Slavu... dovrši Žakmor. — A vi ste se pobunili.

— O, to se više ne dešava tako često... — reče čovek. — Možda ću ja biti poslednji. Majka mi nije bila odavde.

Namesti se i naže se nad vesla.

— Moram da radim, — reče. — Doviđenja.

— Doviđenja, — reče Žakmor.

Gledao je za njim dok se udaljavao po crvenim prelivima vode nastavlajući put. Crkva, kao kokošje jaje na gnjezdu, nije više bila daleko. Kad stiže do nje, brzo se uspe uz sedam stepenika i uđe. Želeo je da pogleda crkvu pre no što se obrati svešteniku.

XVI

Složen sklop greda i gredica nosio je krov od crnog škriljca nad jajolikom lađom. Ispred Žakmora se uzdizao oltar od tamnog granita sa zelenim priborom za službu. Između dveju greda desno, nova novcata predikaonica ublažavala je oštru belinu svoje visine otvorenim kapcima.

Prvi put je Žakmor video crkvu tako izveštačeno sagrađenu u obliku jajeta, bez kamenih stubova, bez lukova, bez rogljeva, bez prozora s gotskim lukom, bez larme ni galame, bez brige za sutrašnjicu. Čudno uklopljeni komadi drveta vijugali su duž čvrstih zidova čiji su geodetski kostur činili. Glavni su bili duboko izrezbareni vajarskim delima za koja je naslutio da su raznobojna, a oči svetaca, zmija i đavola svetlucale su u tmini. Unutrašnji prostor lađe bio je potpuno oslobođen. Ovalan crkveni prozor od raznobojnog stakla iznad oltara obavijao ga je svetlošću, i to pretežno ultramarin plavom. Da nije bilo tog prozora, u crkvi bi bio mrak kao u rogu. S obe strane oltara dve višekrake baklje bacale su drhturavo osvetljenje probijajući mrak svojim svetlim kuglama, sve žmirkavijim ka ivicama.

Debeo sloj slame prekrivao je pod od ulaza do oltara. Žakmor pođe po njemu. Kako su mu se oči navikavale na tminu, primeti sivi pravougaonik otvorenih vrata iza oltara udesno, te se uputi tamo, misleći da će ući u krstionicu i parohijsku kuću.

Gurnu vrata i uđe u malu duguljastu prostoriju, punu ormara i svakodnevnih stvari. U dnu su bila još jedna vrata. Odande je dopirao žamor razgovora. Žakmor zakuca tri puta, savijenim prstima, o drvo zida.

— Može li se ući? — upita u po glasa.

Žamor razgovora prestade.

— Slobodno, — začu Žakmor.

On se odazva pozivu i pođe kroz druga vrata. Tu je bio paroh u razgovoru sa crkvenjakom. Ustadoše spazivši Žakmora.

— Dobar dan, — reče ovaj. — Gospodin paroh, verovatno?

— Dobar dan, gospodine, — uzvрати ovaj.

Bio je to koštunjav čovek, duboko usađenih očiju ispod gustih crnih obrva. Imao je duge mršave prste i držao ih je skrštene dok je govorio. Kad pođe, Žakmor vide da malo hramlje.

— Želeo bih da govorim s vama, — reče Žakmor.

— Govorite, — reče paroh.

— U pitanju je krštenje, — objasni Žakmor. — Hoćete li moći u nedelju?

— To mi je posao, — reče paroh. — Svako ima svoj.

— U kući na hridi rodile su se trojke, — reče Žakmor. — Žoel, Noel i Citroen. Sve treba da je gotovo do nedelje uveče.

— Dođite na službu u nedelju, — reče paroh. — Reći ću vam vreme.

— Ali ja nikad ne odlazim na službu božju... — odgovori Žakmor.

— Utoliko pre, — reče paroh. — Tako će se naći bar neko kome će se ono što govorim činiti novo.

— Ja sam protiv religije, — reče, Žakmor. — Ali ne gubim iz vida da na selu može biti korisna.

Paroh se iskezi:

— Korisna... Religija je raskoš! A ove životinje hoće od nje da naprave nešto korisno.

Ponosno se ispravi i poče živo i hramljući da hoda gore-dole po prostoriji.

— Ali ja to odbijam, — reče odlučno. — Moja religija ostaje raskoš.

— Ja sam hteo da podvučem da na selu paroh može da kaže svoju reč. Da usmeri proste seljačke umove, da im konkretno ukaže na greške, da im otvori oči pred preterano ovozemaljskim životom, da igra ulogu kočnice za loše nagone... Ne znam da li ste upućeni u ono što se zbiva u selu... Ja... ovaj... tek što sam stigao... ne bih želeo ni da sudim... ni da vas iznenadim svojim shvatanjem stvari koje se vama čine prirodne, verovatno, pošto već vrlo dugo postoje... ovaj... paroh, na primer, osuđuje krađu sa visine svoje propovedaonice i diže se protiv preranog polnog opštenja omladine, da nebi nered i blud zacarili u njegovom okrugu...

— Parohiji, — ispravi ga crkvenjak.

— Parohiji, — reče Žakmor. — Gde sam ono stao?

— Ne znam, — odseče paroh.

— Najzad, šta tu, — reče Žakmor — ona rasprodaja starih, pa to je bezumlje!

— U kom veku živite! — uzviknu paroh. — Sajam starih? Baš me briga za sajam, gospodine! Ti ljudi pate... a oni koji na ovom svetu

pate zaslužuju mesto u raj. Patnja sama po sebi nije nepotrebna, uostalom, ali u stvari meni sami podsticaji te patnje smetaju. Mene, gospodine, muči činjenica da oni ne pate u Gospodu! To su životinje. Kao što maločas rekoh, za njih je religija samo sredstvo. Materijalne životinje...

Uzbuđivao se govoreći, a iz očiju su mu vrcale vatrene munje.

— Dolaze u crkvu kao gospodari. Od krvi i mesa. I znate li šta traže od mene? Da im pomognem da detelina buja! Za spokoj duše baš ih briga. Imaju ga. Imaju Slavu. Boriću se do kraja, ali neću pokleknuti. Detelina im neće valjati. Hvala bogu, imam vernih prijatelja. Malobrojni su, ali su čvrsto uz mene.

Opet se iskezi.

— Dođite u nedelju i videćete kako se materija savlađuje materijom. Suočiću životinje s njima samim... Njihova će se inercija sudarati s još većom inercijom... I iz tog haosa će se roditi nemir koji će ih vratiti religiji... raskoši! Onoj raskoši na koju ima je Bog u svojoj blagonaklonosti dao pravo.

— Lepo, — reče Žakmor — a krštenje? Znači za nedelju popodne?

— Reći ću vam tačno vreme posle završetka službe božje, — ponovi paroh.

— Dobro, — reče Žakmor. — Doviđenja, gospodine svešteniče. Divio sam se maločas vašoj crkvi. Neobična građevina.

— Neobična, — potvrdi sveštenik, odsutno.

I sede dok je Žakmor izlazio onuda kuda je i ušao. Bio se malo zamorio.

— Klemantina je dosadna sa svim ovim njenim naredbama, — reče on glasno. — Laknuće mi kad ono troje odrastu. A i ovo s nametanjem službe božje...

Padalo je veče.

— Ovo sa službom nalazim da je odvratno!

— Odvratno, — odobri mu veliki crni mačak sedeći na zidu.

Žakmor ga pogleda. Mačak počeo da prede i izbrazda svoje žute oči uspravnim crtama.

— Odvratno! — zaključio Žakmor uzabrav okruglu, valjkastu i mlitavu travku.

Malo dalje se osvrnu. Pogleda mačka, oklevaše za čas, pa nastavi put.

XVII

Nedelja, 2. septembar

Spreman za polazak, Žakmor se vrteo po hodniku. Obukao je svoje ozbiljno odelo i osećao se nelagodno kao glumac u kostimu na praznoj pozornici. Najzad stiže dadilja.

— Ala vama dugo treba, — reče Žakmor.

— Pa, doterivala sam se, — objasni ona.

Imala je original nedeljnu haljinu od belog pikea, crne cipele, crni šešir i bele končane rukavice. Nosila je molitvenik u izlisanom kožnom povezu. Lice joj se sijalo, a usta je aljkavo nacapala ružem. Velike grudi zategle su joj bluzu, a snažne obline kukova savesno su ispunjavale ostatak haljine.

— Hajdemo, — reče Žakmor.

Izađoše. Činilo se da je zbunjena i iz poštovanja se trudila da bešumno diše.

— Pa, — reče Žakmor posle stotinak metara — kad ću da vas psihoanaliziram?

Ona pocrvene i pogleda ga ispod oka. Prolazili su baš pored guste živice.

— Ne možemo to sad, pred službu božju, — reče ona puna nade.

Psihijatar oseti drhtaj u svojoj ridoj bradi shvatajući šta ona misli da on misli i čvrstom je rukom skrenu s puta. Iščezoše iza živice uskim puteljkom, začinjenim trajem, o koje Žakmor zakači svoje lepo odelo.

Sad su bili u sklonitom polju. Služavka pažljivo skide crni šešir.

— Ne bi' da ga pokvarim, — reče. — A osim toga, kako ćemo, ozeleniću haljinu na ovome.

— Stanite četveronoške, — reče Žakmor.

— Razume se, — složi se ona, kao da je to jedini mogući način.

Dok ju je psihijatar obrađivao, video je kako se kratki vrat cure zateže i opušta. Pošto je bila loše očešljana, nekoliko plavih pramenova lelujalo se na vetru. Iz nje je bio jak zadah, ali pošto se od svog dolaska u kuću Žakmor nije ovim bavio, to mu ovaj životinjski miris nije bio neprijatan. Iz razumljive čovečanske brige potrudio se da joj ne napravi dete.

Pred crkvu stigoše jedva desetak minuta posle početka službe. Sudeći po broju automobila i kola, jajolika lađa je morala biti puna sveta. Pre no što će se uspeti uz stepenice Žakmor pogleda curu, još crvenu i pomalo postiđenu.

— Da dođem večeras, — promrmlja ona.

— Da, — reče on. — Ispričaćeš mi svoj život.

Ona ga iznenađeno pogleda, uveri se da se on ne šali i klimnu glavom ne shvatajući. Uđoše i pomešaše se sa dobro izribanom gomilom koja se tiskala. Žakmor je bio pritešnjen uz nju i životinjski miris mu je ispunjavao nozdrve. Ispod pazuha je imala tamne krugove od znoja.

Paroh je završavao uvod i pripremao se za prelazak u predikaonicu. Užasna vrućina stezala je ljude za gušu i žene su otkopčavale bluže. A ljudi su ipak ostajali do grla zakopčani u svojim crnim kaputima i krutim okovratnicima. Žakmor je gledao lica oko sebe, svi su izgledali zdravi, čvrsti, preplanuli od sunca i vazduha i sigurni u nešto. Paroh se pope uz stepenice bele predikaonice, čiji su kapci bili otvoreni. Čudan oblik za predikaonicu. Žakmor se seti malog šegrti i naježi se. Kad bi pomislio na šegrti, miris služavke mu se gadio.

U času kad se paroh pojavi između dva stuba od svetle hrastovine neki se čovek pope na klupu i snažnim glasom zamoli za tišinu. Žakmor se utiša. U lađi je sada vladao mir pun iščekivanja. Žamor primeti bezbojne svetiljke okačene o svod, koje su otkrivale zbrku isprepletanih tela isklesanih u samom ogromnom svodu, i plavi prozor iznad oltara.

— Kišu, pope! — reče čovek.

Gomila prihvati u jedan glas:

— Kišu!

— Detelina se suši, — nastavi čovek.

— Kišu, — zarika gomila.

Žakmor, potpuno zagluhnut, vide kako paroh širi ruke tražeći reč. Žagor utihnu. Jutarnje je sunce plamsalo kroz plavi prozor. Teško se disalo.

— Seljani, — poče paroh.

Njegov gromki glas kao da je dolazio sa svih strana. Žakmor pogodi da mu sistem zvučnika omogućuje tu snagu. Glave se digoše ka

svodu, okretoše zidovima. Nigde nijednog vidljivog aparata.

— Seljani, — reče paroh — tražite od mene kišu, nećete je dobiti. Došli ste danas nadmeni i oholi kao leghorn-pevci, puni poverenja u svoj puteni život. Došli ste kao drski molioći da zahtevate ono što uopšte ne zaslužujete. Neće biti kiše. Baš boga briga za detelinu!

— Savijte tela, pognite glave, pogružite duše i preneću vam božju reč! Ali ne računajte ni na jednu kap kiše. Ovo ovde je crkva, a ne vodovod!

Podiže se žagor negodovanja iz gomile. Žakmor je nalazio da popa dobro govori.

— Kišu! — ponovi čovek stojeći na klupi.

Posle grmljavine parohovog glasa njegov se uzvik učini smešno slabašan i, svesni ove privremene slabosti, prisutni učutaše.

— Tvrđite da verujete u boga, — opet zagrme paroh — zato što nedeljom dolazite u crkvu, zato što ste okrutni prema blišnjima, zato što ne znate za stid i zato što vas savest ne muči...

Kad paroh izgovori »za stid«, tu i tamo šiknuše uzvici negodovanja, odjek ih umnoži i pretvoriše se u dugi urlik. Ljudi su trupkali u mestu, stisnutih pesnica, zanemele su žene grizle usne i zlim očima gledale paroha. Žakmor poče da se gubi. Buka se stiša, a paroh nastavi.

— Šta me se tiču vaše njive! Šta me se tiču vaša stoka ili vaša deca, — zaurla on. — Živite telesnim i odvratnim životom. Ne znate za raskoš. A tu vam raskoš ja nudim — nudim vam boga!... Ali bog ne voli kišu... Bog ne voli detelinu! Boga se ne tiču ni vaše duboko oranje ni plitke avanture, bog je jastuk od zlatnog baršuna, dijamant okovan suncem, skupoceni okvir izrezbaren u ljubavi, to su otmene četvrti, svilene mantije, izvezene čarape, ogrlice i prstenje, ono što je nepotrebno i čudesno, električne radionice... Kiše neće biti!

— Neka padne kiša — zaurla govornik, ovog puta uz podršku gomile, koja je gmela kao olujno nebo.

— Vratite se svojim kućama — riknu umnogostručeni glas paroha. — Vratite se kućama! Bog je slast suvišnog! A vi mislite samo na neophodno. Vi ste za njega izgubljeni ljudi.

Žakmorov sused odgurnu Žakmora i, snažno zamahnuvši, baci veliku kamenicu prema predikaonici. Ali već su se hrastovi kapci s bukom zalupili, a glas paroha je nastavljao dok je kamenica muklo udarila u čvrste kapke.

— Kiše neće biti! Bog nije korisno sredstvo, bog je poklon za praznik, bespredmetan poklon, platinska poluga, umetnička slika, tanana poslastica. Bog je nešto više. On nije ni za ni protiv. On je dodatak.

Kiša kamenica se sruči na poklopac predikaonice.

— Kišu! Kišu! Kišu! — skandirala je sad gomila ujednačenim ritmom.

A Žakmor, ponet strašću koja je izbijala iz ovih ljudi, uhvati samog sebe da peva s njima.

Pred njegovim očima, desno, levo od njega, seljaci su stupali u mestu i taj bat cokula ispunjavao je crkvu kao hod vojnika po gvozdenom mostu. Pritisak gomile izbacila unapred nekoliko ljudi najbližih predikaonici i oni počеше da tresu četiri debela stuba koja su je nosila.

— Kiša neće pasti! — ponavljao je paroh iza kapaka, a osećalo se da je duboko utonuo u zanos. — Padaće anđeoska krila! Padaće smaragdno paperje, alabasterske vaze, božanstvene slike... ali ne i kiša! Boga je baš briga za detelinu, za ovas, pšenicu, raž, zob, hmelj, susam, otavu, lucerku, beli jarič i žalfiju.

Žakmor usput odade priznanje parohovoj učenosti, kad se četiri hrastova nosača slomiše istovremeno i začu se preko svih zvučnika masna psovka paroha koji je u padu udario glavu.

— Dobro, dobro! — viknu on. — Biće kiše! Pada kiša, pada!

Za tili čas gomila naže ka crkvenim vratima, koja se širom otvoriše. Nebo se iznenada smračilo i prve su kapi pljeskale po stepenicama kao meke žabe. A onda naiđe prava provala oblaka, koja zadobova po pločama škrljca na krovu. Uspraviše kako-tako predikaonicu, a paroh otvori kapke.

— Služba je završena, — reče on jednostavno.

Narod počе da se krsti, ljudi staviše kačkete na glavu, žene ustadoše i svi izadoše.

Žakmor htede da počе ka krstionici, ali morade da se pridrži za klupu, inače bi ga gomila oborila.

U prolazu se o njega očeša stolar, prepoznade ga po velikim ustima i baburastom nosu. Čovek mu se zlobno osmehnu:

— Jesi l' video? — reče. — Ovde se veruje u boga. I nema paroha koji to može da spreči. Samo on ne zna čemu bog služi!

I sleže ramenima.

— Eh, — zaključí čovek — puštamo ga da proteruje svoje. Nikom to ne škodi, a zabavno je. Mi ovde volimo službu božju. Sa parohom ili bez njega. A kao što vidiš, moji su kapci izdržali.

I ode. Žakmor nije znao kamo se dela devojka i resi da je ne traži. Struja je jenjavala, te je sad mogao da krene ka krstionici. Uđe i bez kucanja pređe u drugu prostoriju.

Paroh je hramljući išao gore-dole, topeći se pod čestitanjima crkvenjaka, malog čoveka, crvenog u licu, tako beznačajnog da se Žakmor s mukom prisetio da ga je već video prilikom prve posete.

— Bili ste silni! — govorio je crkvenjak. — Kakav polet! Kakvo nadahnuće! A kakva umetnost reči! Tako mi samog sebe, divio sam se i divim se.

— Ipak, — reče paroh — preteruješ. Bilo je dobro. Ali, zar zaista u toj meri?

— Dozvolite, — reče Žakmor — da svoje divljenje pridružim gospodinovom.

— Ah, — uzdahnu crkvenjak — kakav dar! Bejaste... uzvišeni!

— Slušajte, — reče paroh — vi mi zaista laskate!

On se isprsi i ljubazno se osmehnu Žakmoru.

— Sedite, gospodine, molim vas.

Žakmor uze stolicu.

— Ah, — treperio je crkvenjak — kad im ono kažete: „Ovo je crkva a ne vodovod!“ — obneznanim se. Istina! Kakav dar, oče, kakav dar! I ono: »Bog ne mari za detelinu«, kakva umetnost.

— A, to je istina! — složi se paroh. — Ali, da ne zadržavamo gospodina.

— Došao sam radi krštenja, — objasni psihijatar.

— Sećam se, sećam se, — poče paroh blagoglagoljivo. — Hajde... to ćemo posle ručka. Budite ovde u četiri časa. Zvona će zvoniti u dvadeset do četiri. Posle ručka. Neizostavno.

— Zahvaljujem, gospodine popo, — reče Žakmor ustajući. — I još jednom čestitam. Bila je to... poezija.

— Ah, — crkvenjak će — poezija, to je prava reč. Ah, gospodine popo!

Oduševljeni paroh pruži ruku Žakmoru i snažno prodrma ruku pruženu zauzvrat.

— Žao mi je što odlazite tako brzo, — reče — rado bih vas zadržao na ručku... Ali plašim se da ne zloupotrebim vaše vreme.

— Prilično mi se žuri, — reče Žakmor. — Drugom prilikom. Hvala. I bravo!

Izađe krupnim koracima. Crkva je bila mračna i tiha. Kiša je skoro prestala. Napolju se pomaljalo sunce. Topla isparenja dizala su se iz zemlje.

XVIII

Ovo je baš puna kapa, pomisli Žakmor. Dva puta u crkvi u istom danu, a za idućih deset godina neće nogom kročiti u nju. Ili možda idućih devet i po godina.

Sedeo je u predsoblju i čekao. Brojni koraci dadilje, Anžela i Klemantine odjekivali su na prvom katu, prigušeni debljinom tavanice i kamenim pločama. Prodorna dreka jedne od dve male bitange s vremena na vreme bi s lakoćom prodrila kroz sve i obavila se oko Žakmorovih bubnih opni. Noel ili Žoel. Citroen nikada nije plakao.

Belodupa je obukla haljinu za krštenje od ružičaste sjajne svile sa širokim ljubičastim trakama, crne cipele i crni šešir. Jedva se usuđivala da se pokrene. Sve je hvatala samo vrhovima prstiju. I već je razbila tri vaze.

Anžel se obukao kao i svakog dana. Klemantina je imala crne pantalone i odgovarajuću jaknicu. Tri male bitange su blistale u navlakama od izvezenog celofana.

Anžel siđe da istera kola.

Klemantina je nosila Noela i Žoela, poverivši Citroena dadilji. On bi s vremena na vreme pogledao svoju majku, i tanana usta bi mu zadrhtala. Nije plakao. Citroen nikada nije plakao. Klemantina bi ga pokatkad ironično pogledala i pravila se da ljubi Noela i Žoela.

Kola stigoše pred ulaz i svi se nasmešiše. A Žakmor poslednji. Nosio je kese s bombonama, novcem i čvarcima koje će podeliti deci i životinjama u selu posle obreda.

Nebo je, kao i obično, bilo nepromenljivo plavo, a vrt bleštao u purpuru i zlatu.

Kola kretoše. Anžel je zbog dece vozio polako.

Svaki put kad bi se dadilja pomerila čulo se glasno šuštanje svile. Bila je to vrlo lepa haljina. Žakmor je ipak više voleo onu platnenu, koja je bila pripijena uz telo. U ovoj je izgledala geački.

XIX

2. septembar

Tmina se zgušnjavala oko Žakmora. Razmišljao je sedeći za pisaćim stolom. Nekakav umor ga je sprečavao da upali svetlost. Bio je to zamoran dan, poslednji dan zamorne sedmice, i pokušavao je da povрати spokojstvo duši. Tokom svih ovih grozničavih i nemirnih dana jedva da je osetio potrebu da psihoanalizira, ali sad, ovako sam, opušten u svojoj sobi, osećao je kako mu se vraća onaj određeni i stravični osećaj praznine i odsustva strasti, privremeno prekriven obiljem slika. U neizvesnosti, lišen želja, čekao je da slušavka zakuca na njegova vrata.

U njegovoj lakovanoj sobi bilo je toplo i prijatno je mirisalo drvo, blizina mora delovala je na vrelinu vazduha, dajući mu svežinu i blagost, spolja su dopirali retki krici ptica i resko striganje buba.

A onda se začu grebenje na vratima. Žakmor ustade i otvori. Mlada seljanka uđe i stade kao ukopana, prikovana stidom. Žakmor se osmehivao. Okrete električni prekidač i brižljivo zatvori vrata.

— Šta je, — reče — uplašili smo se?

Istog časa se pokaja zbog svog prostakluka, ali odmah ga sebi oprost, setivši se da nije mogao izgledati prost u očima prostog stvorenja.

— Sedi, — predloži on... — Tu, na krevet.

— Ne smem, — reče ona.

— De, de, — Žakmor će njoj. — Ne budi sa mnom takva. De, lezi, samo lezi.

— Je l' da se skinem? — upita ona.

— Kako hoćeš, — odgovori Žakmor. — Ako više voliš, a ti se svuci, ali ne moraš. Raskomoti se... To je sve što od tebe tražim.

— A je l' ćete i vi da se skinete? — upita ona, osmelivši se.

— Slušaj, — pobuni se Žakmor — jesi li ti ovde radi psihoanalize ili radi seksualnog akta?

Ona postidjeno obori glavu, a Žakmora kao da malo uzbudi toliko neznanje.

— Ne razumem vaše krupne reči, — reče ona. — Ja ću učiniti sve što vi kažete.

— A ja ti kažem da radiš ono što ti hoćeš, — uporno će Žakmor.

— Ja volim da mi se kaže sve što treba da radim... Ne naređujem ipak ja, zar ne...

— Onda se opruži tako kako jesi, — reče Žakmor.

I vrati se za pisaći sto. Ona ga je gledala ispod oka, pa se odluči i veštim pokretom skide haljinu. Bila je to svakodnevna haljina koju je obukla po povratku s krštenja, cicana s cvetnom šarom, beznačajna. Žakmor stade da je posmatra: malo teška, dobro građena, okruglih, punih grudi, trbuha još neizobličenog radom. Ona leže na krevet, a on pomisli da će ga, kad ona ode a dođe vreme spavanja, miris te žene uznemiravati.

Išla je nekako trapavo, ali to je verovatno još bio zaostali stid.

— Koliko ti je godina? — upita Žakmor.

— Dvadeset, — odgovori ona.

— Odakle si?

— Iz sela.

— Kako su te vaspitavali, šta je prvo čega se sećaš?

Nenametljivo je brbljao da bi izazvao njeno poverenje.

— Sećaš li se dede i babe?

Ona se malo zamisli.

— A za to ste me vi zvali? — upita. — Da bi me pitali takve stvari?

— I za to, — oprezno će Žakmor.

— Te se stvari vas ne tiču, — reče ona.

Uspravi se i sede, spustivši noge iz kreveta.

— Hoćete li vi sa mnom ili nećete, — upita ona. — Za to sam ja došla. I to dobro znate. Ne umem da govorim, ali nisam toliko glupa da vas pustim da mi se rugate.

— A ti idi, — reče Žakmor. — Imaš mnogo lošu narav. Vratićeš se sutra.

Ali se ona ipak diže i prođe ispred psihijatra. Profil njenih grudi ga uzbudi.

— Hajde, — reče on. — Vrati se u krevet, evo mene.

Ona se brzo vrati na mesto, malo zadihana. Kad Žakmor priđe, ona mu okrete krsta. Uze je u tom položaju, kao i jutros iza živice.

XX

Anžel je ležao kraj Klemantine. U trostrukom krevetu deca su spavala bez snova, uz povremeno uznemireno šmrkanje. Ona nije spavala. A on je to znao. Već čitav čas su ležali tako, jedno kraj drugog u mraku.

On promeni položaj, tražeći svežije mesto. U tom dodirnu nogom Klemantininu nogu. Ona se trže i iznenada upali svetlost. Anžel se sanjivo nalakti na jastuk da bi je pogledao.

— Šta je bilo, — upita je. — Nije ti dobro?

Ona sede i odmahnu glavom.

— Ne mogu više, — reče.

— Šta ne možeš više?

— Ne mogu više da te podnosim. Ne mogu više da spavam kraj tebe. Nikad više neću zaspati ako znam da svakog časa možeš da me dodirneš. Da mi se približiš. Dosta mi je da osetim kako dlake na tvojim nogama dodiruju moje, pa da poludim. Dođe mi da zaurlam.

Glas joj je bio napet, uzdrhtao, pun prigušenih krikova.

— Idi, spavaj na drugom mestu. Smiluj mi se. Ostavi me.

— Ne voliš me više, — reče Anžel glupo.

Ona ga pogleda.

— Ne mogu više ni da te dodirnem, — reče ona. — Tačnije, to bih mogla, ali ne mogu ni da smislim da me ti dodirneš, ni za čas. To je užasno.

— Da nisi poludela? — predloži Anžel.

— Nisam poludela, ali se užasavam svakog fizičkog dodira s tobom... Drag si mi... to jest želela bih da budeš srećan... ali ne tako... to me suviše staje... ne po tu cenu.

— Ali, — reče Anžel — ništa ja nisam hteo. Pomerio sam se u postelji i samo sam te očešao. Ne zapadaj u takvo stanje.

— Nisam ja ni u kakvom stanju, — reče ona. — Sad je to moje prirodno stanje. Spavaj u svojoj sobi. Molim te, Anžel. Smiluj mi se.

— Nije to dobro, — promrmlja on klimajući glavom.

Pređe joj rukom preko ramena. Ona uzdrhta, ali ga pusti. On je nežno poljubi u slepoočnicu i ustade.

— Idem u svoju sobu, mila moja, — reče — ne brini.

— Slušaj, — opet će ona — ja... ja ne bih, ne znam kako da ti kažem... neću više... i ne verujem da ću ikad opet hteti... Pokušaj da nađeš neku drugu ženu. Nisam ljubomorna.

— Ne voliš me više, — tužno će Anžel.

— Na taj način više ne, — reče ona.

On izađe. Ona je ostala na svom mestu i gledala kraj sebe udubljenje koje je Anžel ostavio pri dnu svog jastuka. On je uvek spavao nisko na jastuku.

Jedno od dece se uzmuva u snu. Pažljivo je osluškivala. Beba se umiri. Ona diže ruku i ugasi svetlost. Sad je čitav krevet bio njen i nikad je više nijedan čovek neće dotaći.

XXI

I Žakmor je u svojoj sobi ugasio svetlost. U daljini se utiša sitno škripanje madraca dadilje, koja je zadovoljena odlazila na počinak. Ležao je nepomično nekoliko trenutaka na leđima. Događaji ovih poslednjih dana igrali su mu pred očima dok mu se nije zavrtelo u glavi, a srce mu je ludo lupalo. Malo-pomalo se opusti i skliznu u besvesno stanje, sklapajući umorne kapke nad rožnjačama izbrazdanim oštrim kaišima neobičnih viđenja.

DRUGI DEO

Utorak, 7. maj

Bila je na hridi, daleko iza vrta, još mnogo dalje od iskrzanog rta kome je more danonoćno češljalo bradu, visoka gomila kamenja, nepravilna pečurka koja se uzdizala, čvrsta i odbojna, vetar ju je turpijao, a nastanjivala samo paprat i koze. Iz kuće se nije videla. Zvali su je Zemljani čovek da bi činila par Morskom čoveku, svom bratu koji se uzdizao iz vode malo ulevo, baš naspram nje. Zemljanom čoveku se moglo lako prići s tri strane. Međutim, severna je strana slučajnom posetiocu pripremala skoro nepremostive zamke i prepreke, kao da ih je isplanirao neki pakosni Korbizje, dovodeći u pitanje mogućnost prilaza s te strane.

Ponekad su tu trenirali carinici, i po čitav dan, utegnuti u zeleno-bele prugaste majice, trudili su se da svojim učenicima uliju penjačko znanje, čije bi odsustvo pretvorilo šverc u pravu kaznu božju.

Ali tog je dana Čovek bio pust. Za Klemantinu, koja se, priljubljena uz stenu, lagano pela pazeći na svaki pokret.

Prethodnih je dana bila dečja igra stići do vrha s istočne, zapadne i južne strane. Danas je morala da se upne svim silama. Nijedne izbočine pod rukom, ničega sem boka Čoveka, glatkog i čvrstog granita.

Nalazila se trbuhom prilepljena uz skoro vertikalnu padinu. Na tri metra iznad nje jedno ispupčenje dozvoliće joj da se zakači. Tek će tu početi pravi posao, jer je čitava gornja strana Čoveka bila nagnuta na tu stranu. Ali već sad je trebalo preći još ta tri metra.

Krajevi espadrila držali su je iznad praznine. Uvučeni u dugu pukotinu koja je išla ukoso svom dužinom strane. Nataložena zemlja je tu hranila sitno bilje. Zelena linija na sivom granitu podsećala je na pantljičicu Ordena zasluga za poljoprivredu na učiteljskom reveru.

Klemantina je disala sporo i duboko. Uspeti se kao muha po zidu. Samo tri metra, manje od njene udvostručene visine.

Kad se izbliza pogleda, bilo je ipak nekakvih ispupčenja. Trebalo je samo pogledati dobro, izbliza, ali samo tako, a ne i bolje, inače bi se uvidelo da nikako nisu dovoljna da spreče pad.

Stavi ruke na dva takva ispupčenja i snađe se.

Kroz oštru tkaninu pantalona stena joj je milovala kolena. Posle deset minuta uspravila se na poslednjem ispustu ispred poslednjeg dela. Čelo joj je bilo mokro, a tanke vlasi na slepoočnicama se zalepile. Osećala je kako odiše biljnim mirisom sopstvenog znoja.

Nije mogla ni da se pokrene, prostor joj je bio strogo odmeren. Okrenuv glavu, vide iz neuobičajenog ugla Morskog Čoveka i njegov pojas od mahovine. Sunce, već visoko odskočilo, podizalo je iskričave oblake oko čvornovatog školja obale.

Zemljani čovek iznad nje završavao se kao hrbat na uspravljenoj i skoro zatvorenoj knjizi, a povrh svega još nagnutoj prema ponoru. Oštar i klizav hrbat po kome se trebalo kretati.

Klemantina zabaci glavu unazad, pogleda hrbat i tiho zaprede od zadovoljstva. Bila je mokra između nogu.

II

Tri bitangice su puzale četveronoške u prostoriji gde su ih zatvarali pre no što dođe vreme obroku. Sad su već pomalo gubili naviku da spavaju dvadeset četiri časa u dvadeset četiri i uživali su razdrnavajući zadnje udove. Noel i Žoel su gukali, a Citroen, dostojanstveniji, obilazio je lagano oko malog i niskog okruglog stola.

Žakmor ih je gledao. Sad bi im se često pridruživao, jer su više ličili na živa bića no na larve. Zahvaljujući podneblju i nezi, bili su izuzetno napredni za svoj uzrast. Dva prva su imala svetloplavu i pravu kosu. A treći, crn i kovrdžav kao na dan svoga rođenja, činio se godinu dana stariji od braće.

Balavili su, razume se. Svaki njihov zastoj bivao je na tepihu obeležen malom vlažnom mrljom, za trenutak vezanom za usta autora dugim trenutnim, gipkim i krhkim, kristalastim končićem.

Žakmor je posmatrao Citroena. Ovaj je, oborena nosa, još obilazio poslednjom snagom. A onda mu se pokreti usporiše i on sede. Diže pogled prema stočiću.

— Šta to misliš? — upita Žakmor.

— Baoh! — odgovori Citroen.

I pruži ruku ka stolu. Pošto je bio suviše udaljen, on se približi, ali još sedeći, i hvatajući odrešito ivicu prstima — uspravi se.

— Pobedio si, — reče Žakmor. — Tako se to radi.

— Oh, beh! — odgovori Citroen, ispusti ivicu, pade na zadnjicu, što ga, izgleda, iznenadi.

— Eto, — opet će Žakmor — nije trebalo ispuštati. Stvar je prosta. Kroz sedam godina prvo pričešće, sa dvadeset ćeš završiti školovanje, a pet godina kasnije ćeš se oženiti.

Sitroen klimnu glavom, ne baš ubeđen, i uspravi se za tili čas.

— Lepo, — zaključi Žakmor. — Lepo, trebalo bi javiti obučaru ili potkivaču. Ovde ih vrlo strogo podižu, znaš. Uostalom, i konje potkivaju, pa zar im to smeta? U krajnjoj liniji, to će tvoja majka odlučiti.

On se proteže. Kakav život! I niko neće da se psihoanalizira. Sluškinjica je i dalje odbijala. Nikakav napredak.

— Ja ću vas povesti, mangupčići, — reče on. — Već sedmicama nisam ni kročio u selo.

Sitroen je sad obilazio oko stočića, uspravno.

— Slušaj ti, — reče Žakmor — ti, bogami, brzo učiš. Najzad, možda ćeš ti biti napredniji od mojih planova. Eto i ja ću dobiti društvo za šetnje.

Žoel i Noel su davali znake nestrpljenja, te Žakmor pogleda na sat.

— Tačno, već je vreme. Čak je i prošlo. Ali šta ćeš, svakome može da se desi da zakasni.

Žoel poče da plače. A Noel za njim. Njihov brat ih je gledao hladno, ne mičući se.

Bilo je skoro pola četiri kad stiže Klemantina. Nađe Žakmora gde sedi na istom mestu. Bio je nepokolebljivo miran, kao da ne čuje dreku blizanaca. Sedeći na njegovim kolenima, Sitroen, i sam nepokolebljivo miran, zabavljao se vukući ga za bradu.

— Najzad, — reče Žakmor. Leva nogavica Klemantininih pantalona bila je potpuno iscepana, a na obrazu je imala veliku modricu.

— Kako vidim, lepo ste se zabavljali.

— Nije bilo loše, — odgovori ona hladno. — A vi?

Njen miran glas bio je u suprotnosti sa fizičkim uzbuđenjem koje su vidljivo odavali njeni udovi.

— Kakva dreka! — utvrdi ona objektivno samo čas kasnije.

— Pa, — reče Žakmor — žedni su. Potrebni ste im, znate, bar toliko koliko i onom kamenju.

— Nisam mogla ranije, — reče ona. — Prvo najmirniji.

Uze Sitroena sa psihijatrovog krila i sede u drugu naslonjaču. Žakmor se nenametljivo okrete, bilo mu je neprijatno da gleda dojenje zbog mreže plavih vena na vrlo beloj koži. Pored toga, činilo mu se da dojenje odvraća dojku od osnovne namene.

— Zna li da je prohodao, — nastavi psihijatar.

Ona se trže i samim tim izvuče bradavicu iz usta deteta... Dete je ćutke čekalo.

— Hoda?

Ona ga spusti na zemlju.

— Hodaj!

Sitroen se uhvati za pantalone i uspravi se. Ona ga opet uze, malo zbunjena.

Žoel i Noel, još urlajući, približavali su se četveronoške.

— A oni? — upita.

— Oni ne, — odgovori psihijatar.

— Dobro, — složi se ona.

— Reklo bi se da vam je neprijatno što je prohodao? — podmetao joj je Žakmor.

— Oh, — reče Klemantina — zasad još ne mogu daleko, jadni pilići.

Sitroen je završio. Ona uhvati Žoela i Noela za benkice i namesti ih. Žakmor ustade.

— Znači, u suštini još ih volite, — upita on.

— Izgledaju mi tako čestiti momci, — odgovori Klemantina. — A osim toga, potrebna sam im. Izlazite?

— Potrebna mi je razonoda, — primeti Žakmor.

— Svratite kod potkivača, — reče Klemantina. — Zbog Sitroena.

— Zašto vam je stalo da se vaspitavaju kao seljačka deca?

— Zašto da ne? — reče Klemantina suho. — Smeta li vam to?

— Smeta mi, — odgovori Žakmor.

— Snobizam! — reče Klemantina. — Moja će deca biti jednostavna.

On izađe iz sobe. Sitroen ga je gledao, a lice mu je bilo mračno kao u kamenog sveca posle bombardovanja.

III

Služavka se pojavi.

— Zvali ste me, — reče.

— Uzmi ovo troje, — prepovij ih i stavi ih da spavaju, — reče Klemantina.

Pogleda je pažljivo i primeti:

— Vrlo loše izgledaš.

— A, — reče služavka, Gospođa tako misli?

— Spavaš li još sa Žakmorom? — upita Klemantina.

— Da, — reče služavka.

— A šta ti radi?

— Oh, — reče služavka, — zna se.

— Ispituje te?

— I to, — reče služavka. — Čak nemam vremena da nešto osetim, toliko me ispituje.

— Ne odgovaraj nikako, — reče Klementina — i nemoj više da spavaš s njim.

— To me muči, — reče devojka.

— Gadiš mi se. Baš će ti biti divno ako ti napravi klinca.

— Nije se dosad desilo.

— Ali se dešava, — promrmlja Klemantina, naježivši se. — Uostalom, bolje bi bilo da to s njim više ne radiš. Odvratno je.

— Pa, ja ne bih rekla, onako kako mi to...

— Gubi mi se s očiju, — viknu Klemantina.

Belodupa pokupi sve troje dece i izađe.

Klemantina se vrati u svoju sobu. Svuče se, istrlja se kolonjskom vodom, opru ubod na licu i leže na pod da radi gimnastiku.

Završi i to, pa s poda pređe na krevet. Ovoga puta biće tu na vreme za dojenje. Ne valja za decu da tako čekaju. Mala deca treba da se hrane na vreme, ostalo nije važno.

Anžel, sklupčan na krevetu u stavu najcrnjeg očajanja, diže pogled kad začu kucanje na vratima.

— Slobodno, — reče.

Žakmor uđe i primeti: — Opet ništa ne radite.

— Kao i uvek, — odgovori Anžel.

— Kako je? — upita psihijatar.

— Odlično, — reče Anžel — imam groznicu.

— Da vidimo.

Priđe mu i opipa puls.

— Zaista, — potvrdi mu. I sede na krevet.

— Sklonite noge.

Anžel se pomeri u stranu, a Žakmor sedeći poče da gladi bradu.

— Šta ste opet uradili? — upita ga.

— Znate i sami. — reče Anžel.

— Tražili ste neku žensku?

— Našao sam je.

— I spavali s njom.

— Ne mogu... — reče Anžel. — Čim se oboje nađemo u krevetu opet me uhvati groznica.

— Klemantina više neće? — reče Žakmor.

— Ni da čuje, — reče Anžel. — A od drugih dobijam groznicu.

— Muči vas savest, — primeti Žakmor.

Anžel se osmehnu na ovu žaoku.

— Nije vam bilo prijatno kad sam ja vama to rekao.

— Pa, istina je, nije to prijatno čuti... pogotovu kad čovek uopšte nema savesti.

Anžel ne odgovori. Očigledno mu je bilo nelagodno. Raskopčao je okovratnik i žudno je udisao majski vazduh.

— Video sam maločas vašu ženu, — reče Žakmor, želeći da mu skrene misli. — Deca đavolski rastu. Citroen se već uspravio.

— Jadno malo, — reče Anžel. — U njegovom dobu... noge će mu se iskriviti.

— Ma neće, — reče Žakmor. — Ako se uspravio, znači da noge mogu da ga nose.

— Treba to prepustiti prirodi... promrlja Anžel.

— Vaša me žena šalje po potkivača, — nastavi Žakmor. — Ne čini li vam se da ih surovo vaspitavate?

— Ništa ne mogu da kažem, — reče Anžel. — Ona se namučila, a nisam ja. To joj daje pravo.

— Ne mogu da se složim — opet će Žakmor — da nešto tako izlišno kao što je patnja može da da bilo kakva prava, bilo kome i bilo nad kim.

— Zaista je gruba prema njima? — upita Anžel ne ulazeći u raspravu.

— Ne, — reče Žakmor — jer je još gora prema samoj sebi. Ali to nije razlog. Sve je to zlopamćenje i ostale trice.

— Rekao bih da ih voli, — reče Anžel.

— Pa... ovaj... — odvrati Žakmor.

Anžel ućuta. Nije mu bilo dobro, videlo se.

— Trebalo bi da pronađete neku rasonodu. Vozite se čamcem.

— Nemam čamac — odgovori Anžel.

— Napravite čamac.

— Vredi razmisliti — progundā on.

Žakmor ućuta i ustade.

— Idem po potkivača — reče — kad joj je toliko stalo.

— Ostavite to za sutra — posavetova mu Anžel — ostavite jadničku bar još jedan dan.

Žakmor klimnu glavom.

— Ne znam, — reče — ako niste za to, što ne kažete?

— Ja sam tu u podređenom položaju, — reče Anžel. — A čini mi se i da je ona u pravu. Ona je majka.

Žakmor sleže ramenima i izađe. Široko popločano stepenište kao da se treslo pod njegovim brzim koracima. Prođe kroz predvorje i izađe. Proleće je trpalo u zemlju hiljade čudesnih stvari koje su se tu i tamo rasprskavale u raznobojni blesak, kao raskošne poderotine u bilijarskom zelenilu trave.

IV

8. maj

Sutradan je bila sreda. Žakmor je na svom putu u selo izbegao glavnu ulicu i trg, gde se održavao sajam staraca. Pre no što će ući u naselje zaobišao je stazom iza kuća, gde je raslo divlje šiblje, koprivnjačare i vlak-načurci, koje su seljaci nazivali zlakorovnik.

Mačke, opružene na vrhu zida ili na prozorskoj dasci, lenjo su se sunčarile. Sve je bilo mirno i mrtvo. Psihijatar je osećao, uprkos dosadi koja ga je bockala, da se opušta i da je, sa stanovišta ćelija, odlično.

Znao je da iza desnog reda kuća teče vrškom pun crveni potok i znao je da malo dalje potok skreće levo. Zato se i ne iznenadi kad vide da i sa stazom to isto biva i pod istim uglom, te s osnovom zaključiti da sva imanja imaju približno istu dubinu.

Skupina ljudi na nekoliko dekametara ispred njega kao da je bila zaokupljena nekakvim složenim poslom. Dok se brzo približavao mestu radnje, prodoran krik udari u njegove nežne bubne opne. Krik bola začinjen iznenađenjem, čija bi razultanta mogla biti bliska gnevu, s prizvukom trpljenja, što ne umače njegovom uhu.

On ubrza korak i bilo. Seljaci su pred visokom kapijom od grubo tesane hrastovine raspinjali konja. Žakmor priđe. Šest ljudi je pridržavalo životinju uz drveno krilo, a sedmi i osmi su se trudili da mu prikiju levu prednju nogu. Klin je već prodirao ispod članka, ogroman drvodeljski klin sjajne glave, a krv je curila niz mrku dlaku životinje. Time se objašnjavao onaj bolni krik što ga je Žakmor čuo.

Seljaci su nastavljali ne hajući za psihijatra ništa više no da je bio vrlo daleko, recimo na ostrvima Južnog mora. Jedino konj okrete ka njemu svoje krupne kestenjaste oči okupane suzama i otkri duge zube pokušavajući da se osmehne u znak izvinjenja.

— Šta je učinio? — upita tiho psihijatar.

Jedan od pet-šest ljudi koji su gledali odgovori ne zbunjujući se.

— Pastuv je, zgrešio je.

— Nije to veliki greh.

Sagovornik pljucnu na zemlju ne odgovorivši. Sad su prikivali desnu nogu pastuva i Žakmor uzdrhta videvši klin kako pod maljem probija

dlakavu kožu potamnelu od straha. Kao i maločas, konj ispusti kratak krik, užasan. Ramena su mu pucala pod neprirodnim naporom koji su im dželati nametnuli trudeći se da prislone udove uz teška vrata. Laktovi životinje su bili malo savijeni, a noge su međusobno zaklapale oštar ugao, uokvirujući izražajnu glavu. Muve, razdražene mirisom krvi, već su se lepile oko klinova.

Oni koji su držali zadnje noge razdvojiše se i priljubi se unutrašnju stranu kopita uz četvrtastu gredu, poprečno prikovanu pri dnu kapije. Sav sleđen, Žakmor nije propuštao nijednu pojedinost. Osećao je kako ga u grlu žulji nešto kao sečivo brijanja, pa proguta s mukom. Trbuh pastuva je podrhtavao, a krupan ud kao da se smanjivao sparšujući se u sopstvenoj koži.

S one strane puta javiše se glasovi. Prilazila su dva čoveka, čiji dolazak Žakmor nije video, zreo čovek i mladić. Onaj stariji je išao s rukama u džepovima. Bio je ogroman i sav obrastao maljama, golih ruku u majici, a kecelja od nagorele kože lepetala mu je u hod. Mladić, bedni i kržljavi šegrt, vukao je težak bakrač pun žara, iz kojeg je virila drška gvozdene kuke.

— Evo kovača, — reče neko.

— Zaista ste surovi prema životinji, — primeti poluglasno Žakmor ne mogući da se uzdrži.

— Nije ovo životinja, — reče seljak — ovo je pastuv.

— Nije njegova krivica tako teška.

— Bio je slobodan, — reče čovek — nije trebalo da greši.

— Ali, to mu je dužnost! — odvrati Žakmor.

Šegrt spusti bakrač na zemlju i mehom raspiri vatru. Njegov gazda promeša malo kukom po žaru i kad nađe da je kako treba, zgrabi kuku i okrete se pastuvu.

Žakmor se okrete i pobeže. Zapušivši uši pesnicama, trčao je, nespretno zbog ruku privijenih uz vrat, vičući da bi zagluhnuo očajničke urlike konja. Zastao je dospevši na mali trg, nedaleko od crkve. Tu opusti ruke niz telo. Crveni potok, koji je prešao preko malog drvenog mosta, tekao je bez ijednog nabora, gladak i kao nepomičan. Malo dalje je plivao Slava, dahćući, vukući do svog čamca komad beličastomodrog mesa, koje mu se resalo pod zubima.

V

Žakmor se nesigurno osvrte oko sebe. Niko nije primetio njegovo izbezumljeno bežanje. Crkva je bila tu, kao jaje, s plavom rupom prozora da žumance isisaš. Tiho pojanje dopiralo je iz crkve. Žakmor obiđe i, ne žureći se, pođe uz stepenice. Uđe.

Sveštenik je stajao pred oltarom i davao takt. Oko dvadesetero dece pevalo je u horu pesmu prvog pričešća, čije pronicljive reci privukoše psihijatra. Da bi ih bolje razumeo, približi se oltaru.

Glogov cvet je bela cvast
A salo je samo mast
Govnarija to je čast
Al Hristos je nešto više.
Travu stoka naša pase
Kosa štiti glave male
Meso jede samo ćale
Ali Hristos i to zna se
To je ono bolje, više,
Hristos, to se »raskoš« piše.

Psihijatar u magnovenju shvati da je autor pesme morao biti paroh i nije se više trudio da je zapamti, jer će lako dobiti od njega prepis. Muzika je malo smirila njegov uznemireni duh. Ne želeći da uznemirava paroha u korepetitorskom radu, tiho sede. U crkvi je bilo sveže, dečji glasovi su odjekivali u prostranoj građevini, vešajući odjeke o rezbarije po zidovima.

Lutajući pogledom tamo-amo, Žakmor primeti da je predikaonica s poklopcima vraćena na mesto, a dva velika »šarnira« sad su dozvoljavala da se prevrne ništa ne lomeći. Shvati da nije navraćao u crkvu od krštenja tri male bitange i pomisli kako vreme prolazi, a vreme je zaista prolazilo, jer je već suton smirivao jako plavetnilo crkvenog prozora, a dečji glasovi su se stišavali; tako je to s muzikom i sumrakom koji vam, kad se udruže, padaju na dušu kao melem.

Izišao je umiren i pomislio da treba da ode do potkivača, da ga ne bi Klemantina po povratku muvala.

Veče nije bilo daleko. Žakmor pođe ka seoskom trgu za mirisom sagorelog roga, koji je neodređeno lebdeo u vazduhu. Zatvorio je oči, da ga ne bi izgubio, i nos ga dovede do mračne kovačnice, gde je šegrt podsticao vatru obilato se služeći mehom. Pred vratima je jedan konj čekao poslednju potkovicu. Upravo su ga ošišali mašinom, celog sem donjih delova nogu, te se Žakmor divio lepim okruglim sapima, malo izvijenim leđima, širokim grudima i grivi, tvrdoj kao četka, nalik na ogradu od šimšira.

Potkivač izađe iz svoje mračne rupe. Bio je to baš onaj čovek kojeg je Žakmor video jedan čas ranije kako dolazi da muči pastuva.

— Dobar dan, — reče Žakmor.

— Dobar dan, — reče potkivač.

U desnoj ruci je držao klešta s komadom usijanog gvozda. U levoj mu je niz telo visio težak malj.

— Diži nogu, — reče konju.

Ovaj poslušna i za tren oka bi potkovan. Suknu plavi dim sagorelog kopita i zamagli vazduh. Žakmor se zakašlja. Konj spusti nogu na tlo i oproba potkovicu.

— Je li u redu? — upita potkivač. — Nije mala?

Konj dade znak da nije, spusti glavu potkivaču na rame, a ovaj ga pomilova po njušci. Životinja onda ode mirnim korakom. Na tlu su ostale gomilice dlaka, kao u berbernici.

— Hej, — viknu potkivač šegrtu — da počistiš ovo.

— Odmah, — dopre šegrtov glas.

Potkivač je hteo da uđe, a Žakmor mu stavi ruke na mišicu.

— Čujte...

— Šta? — reče potkivač.

— Možete li doći u kuću na hridi, jedno od dece je prohodalo.

— Je li hitno? — upita čovek.

— Da, — reče Žakmor.

— Ne može da dođe?

— Ne.

— Videću, — reče potkivač.

Uđe u kovačnicu mimoišavši se sa šegrtom, koji je izašao noseći staru metlu i počeo da skuplja dlake u gomilicu odvratnog izgleda. Žakmor priđe do praga. Bilo je vrlo mračno, a vatra je zaslepljivala, zapljuskujući narandžastom svetlošću i obavijajući stvari

raznorodnim senkama. Kraj svetlosti Žakmor razaznade nakovanj, a pored njega na gvozdenoj tezgi neku neodređenu priliku čovekolikog izgleda, kojoj je svetlost vatre davala sivi metalni odsjaj.

Ali se potkivač već okrenuo, pošto je pregledao svoju beležnicu, i sad mu je prilazio. On se namršti videći Žakmora gde viri:

— Ne ulazite, — reče — nije ovo vodenica.

— Izvinite, — promrmlja Žakmor, vrlo zainteresovan.

— Svратиću sutra, — reče potkivač. — Sutra pre podne u deset. Sve neka bude spremno. Nemam ja vremena za gubljenje.

— U redu, — reče Žakmor — i hvala.

Čovek se vrati u kovačnicu. Šegrt je skupio dlake na gomilicu i sad je zapalio. Žakmor, plazeći se da će se od smrada onesvestiti, žurno se udalji.

U povratku primeti krojačko-galanterijsku radnju. Kroz izlog se lepo videla, u osvetljenoj radnji, stara gospođa kako dovršava zeleno-belu haljinu ukrašenu engleskim vezom. Žakmor zaslade, zamisli se, pa nastavi put. Skoro pred samom kućom prisetio se da je Klemantina imala na sebi istu takvu haljinu pre neki dan. Prugastu, zeleno-belu haljinu s okovratnikom i narukvicama od engleskog veza. A Klemantina se, međutim, nije oblačila u selu. Nije ili možda jeste?

VI

9. mart

Žakmor je ustajao. Noć je proveo pokušavajući da navede služavku da progovori, ali bez uspeha. I, kao obično, na kraju su se sparili, opet onako četveronoške, jer je samo tako pristajala. Žakmora je njeno iscrpljujuće ćutanje zamaralo, i da mu nije bilo mirisa na rukama, mirisa te devojke, ne bi se utešio što joj je izvlačio samo neodređene odgovore na vrlo određena pitanja. Kad nije bila tu, ljutio se i pripremao detinjaste razloge, ali bi ga, čim naiđe, razoružala svojim tako prirodnim ćutanjem i opuštenošću da nije mogao da se bori. Suviše je bila jednostavna da bi u njemu izazvala bilo šta osim obeshrabrenja. Pomirisao je šaku, što u njemu izazva sliku usmeravanja i učvršćivanja njegovog posedovanja — na to sećanje prodoše ga žmarci uzbuđenja, uprkos umoru.

Završavajući jutarnje spremanje, izbegavajući da opere ruke, odluči da obiđe Anžela. Osećao je potrebu za sagovornikom.

Pošto Anžela nije bilo u sobi — činjenica koju je potvrđivalo odsustvo odgovora na trostruko kucanje — on istim postupkom proveri i ostale prostorije, te zaključi da je imenovani izašao iz kuće.

Iz vrta je dopiralo cijukanje testere. On se uputi tamo.

Kriomice, trčeći stazom, onjuši prste; miris se držao.

Škripanje testere bivalo je sve razgovetnije. Kod garaže ugleda Anžela u plavim platnenim pantalonama, bez kaputa, kako testeriške težak trupac položen na nogare.

Žakmor priđe. Jedan kraj trupca, čvornovat i ispucao, pade na zemlju s tupim zvukom. Gomilica žute strugotine, sasvim sveže, smolaste, već se uzdizala ispod nogara.

Anžel se ispravi i spusti testeru. Pruži psihijatru ruku.

— Eto vidite, — reče — poslušao sam vaš savet.

— Čamac? — upita Žakmor.

— Čamac.

— Znate da napravite čamac?

— Neću od čamca tražiti nikakve rekorde, — reče Anžel — neka se samo drži na vodi.

— Što onda ne napravite splav? — reče Žakmor. — Četvrtast splav. Lakše je napraviti ga.

— Lakše je, — reče Anžel — ali je manje lep.

— Kao i akvarel.

— Kao akvarel.

Anžel ostavi testeru i podiže pretesterisani trupac.

— Čemu ovaj treba da posluži? — upita Žakmor.

— Ne znam, — reče Anžel. — Za sada krešem loše delove. Hoću da ga pravim od zdravog drva.

— To vam je dvaput više posla...

— Nije važno. Inače nemam šta da radim.

— Čudno, — promrmlja psihijatar. — Znači, ne možete da radite ukoliko prvo ne poravnite građu?

— Mogao bih, ali to ne bih mario.

— A već ste odavno takvi?

Anžel ga pogleda, a lukavstvo mu zasvetluca u oku:

— Slušajte, ovo mi liči na propisno ispitivanje?

— Ne, nikako, — pobuni se Žakmor, prinevši opet prste nosu i praveći se da ušmrkuje samo jednom nozdrvom, kao da bi je otpušio.

— Opet profesionalna radoznalost?

— Ne, reče Žakmor. — Ali kad me ne bi zanimali ljudi oko mene, šta bi bilo vredno moje pažnje?

— Pa vi sami, — reče Anžel.

— Znate dobro da sam prazan.

— A što se ne upitate otkud to? To bi već nešto malo popunilo prazninu.

— Tričarije, — odvrati Žakmor.

— Nikoga još niste našli za psihoanalizu?

— Nikoga.

— Pokušajte s životinjama. I to se danas radi.

— Otkud vi to znate? — upita Žakmor.

— Pročitao sam.

— Ne treba verovati svemu što se objavi, — odvrati psihijatar.

Unutrašnja strana njegovog palca zaista je još imala onaj karakteristični miris.

— Ipak pokušajte, — uporno će Anžel.

— A ja ću vam reći... — poče psihijatar i iznenada zaslade.

— Reći šta?

— Ne, — odluči Žakmor. — Neću vam reći. Sam ću proveriti da li je istina.

— Neko nagađanje?

— Tačnije: pretpostavka.

— Dobro, — reče Anžel — to je najzad vaša stvar.

I vrati se u garažu. Kroz otvorena vrata video se zadnji deo kola, a desno od njih daske uvezane u snop i blago povijene.

— Drvene građe imate dovoljno, — primeti Žakmor.

— Ipak će to biti prilično veliki čamac, — reče Anžel.

On uđe i izabra jednu dasku. Žakmor pogleda u nebo. Nigde ni oblačka.

— Napuštam vas, — reče — idem u selo.

— Srećan put.

Škripanje testere se ubrzo opet začu — doduše, sve slabije što se Žakmor više udaljavao od garaže. Kad je dospao do kapije, nije ga više čuo. Pođe prašnjavom stazom. U razgovoru s Anželom odjednom se setio velikog crnog mačka sa zida na ulazu u selo. Bilo je to jedno od retkih stvorenja koje mu je dalo za pravo.

Taj je zid verovatno bio omiljeno mesto mačka, te pohita tamo da proveriti. Istovremeno prinese palac nosu i duboko udahnu. Miris je oličavao oblike, snažna leđa služavke, na koja bi nalegao, i povijena krsta koja su se uvijala pod njegovim udaranjem. Sećanja koja su bodrila u hodu.

VII

24. mart

Vetar je nosio slamke putem, slamke istrgnute iz prostirki za stoku povučene kroz pukotine vrata staja, slamke iz ambara, stare slamke iz stogova zaboravljenih na suncu. Vetar se jutros digao. Sastrugao je sa površine mora sitan šećer izmaglice, uzverao se uz hrid zviždućuci kroz vres, vrteo se oko kuće, praveći od svake šupljine sviralu, podižući tu i tamo poneki živahniji crep, kotrljajući lišće zaostalo od prošle jeseni, patinirani filigran koji je umakao pretovaranju u đubrivo, izvlačeći iz jarkova veo sivog praha, guleći kao rendetom osušeno olovo bivših bara.

Na ulazu u selo stvorio se kovitlac. Slamčice i suve travke vrtele su se pri vrhu nemirne kupe. Vrh se ćudljivo pomerao, kao što srce olovke prati krivulju vodostaja. Kraj visokog sivog zida bilo je nešto crno, šuplje i gipko. Vrh kovitlaca mu se približi nepredvidljivo krivudajući. Bila je to prazna i laka koža crne mačke, mačke bez sadržine, neopipljiva i sasušena. Vihor je zaošija putem, izduženu, rastočenu, kao što se kotrlja list novina plažom, u velikim trapavim skokovima. Vetar je zatezao oštre zvučne niti između vrhova visoke trave — avet mačke se odlepi od tla u grotesknom skoku i pade nakrivo. Nalet vetra je zalepi za živicu, pa je opet poduhvati kao polomljenog pajaca i povuče je u novi valcer. Iznenada mačka odskoči od ivice puta, koji je skretao, i preseče preko polja; trčala je kroz zelene stabljičice tek izniklog žita, crpeći elektricitet iz dodira s njima, prelećući s mesta na mesto kao pijan gavran, iscrpljena i savršeno prazna kao suva stabljika, kao zaostala slamka iz stoga zaboravljenog na suncu.

VIII

30. mart

Žakmor se u jednom skoku nađe na putu i udahnu svež vazduh. Osećao je mnogostruke i nove mirise koji su u njemu budili još nerazjašnjena sećanja. Za ovih nedelju dana otkako je upio celokupnu mentalnu sadržinu crnog mačka išao je iz iznenađenja u iznenađenje i s teškom je mukom savlađivao razjašnjavanje tog složenog i žestoko osećajnog sveta. Bilo bi netačno tvrditi da je nasledio potpuno novo ponašanje, njegove fizičke navike i njegovi; osnovni refleksni pokreti bili su suviše prisno i duboko ukorenjeni da bi mogli bitno da se izmene u dodiru s mačkinim nagonima, čija je srazmerno mala snaga mogla objasniti ovako slabo dejstvo: sad se smejaio svojim pokušajima da ostavi utisak — i samog sebe ubedi — da oseća potrebu da se češe iza uha nogom ili da legne podavivši noge pod sebe i oslanjajući glavu na ruke. Ali je ostajao niz želja i osećaja, čak i misli, čiju je neznatnu dubinu i veliku privlačoost predosećao: eto valerijana, na primer — osećao je da na nekoliko metara od njega raste žbun valerijane. Međutim, nemarno je okrenuo leđa i pošao u suprotnom pravcu od sela, stazom prema hridi. Vodila ga je misao, koja mu se činila vrlo dobra.

Došao je do strme ivice i bez muke je otkrio jedva naznačenu stazu, obefeženu verovatno odronom kamenja. Pođe njom ne oklevajući, okrećući leđa ponoru, pridržavajući se rukama pri silaženju. Malo se uzbudio kad se kamenčići obrušiše pod njegovim nogama, ali je njegovo kretanje nesumnjivo imalo gipkost i sigurnost koju nikad ranije nije primetio. Za nekoliko trenutaka stigao je do podnožja litice. Oseka je otkrila usku traku oblutaka uokvirenu stenama, ispresecanim i najedenim dubokim borama. Stigao je do vode, izabrao pogodno mesto i čučnuo, zasukanih rukava. Zgrčenim prstima dodirivao je vodu.

Prođe desetak sekundi. A onda žuta ribica promoli glavu iza zelene travke. Jedva se raspoznavala na biljnoj pozadini bare, ali Žakmor je video kako podrhtavaju nežne škrge i srce mu je skakalo od radosti.

Ruka mu se naglo opuči, uhvati životinjicu i prinese je nozdrvama. Zaista je lepo mirisala.

Oblizujući se, otvori usta i ne oklevajući odgrize glavu ribi koja se praćakala. Bila je izvanredna! A bara ih je bila puna.

IX

16. april

Anžel spusti na tezgu odvrtač i čekić i izbrisa čelo rukavom. Završio je jednu stranu trupa. Crveni bakarni čavli redali su se u lepom nizu na svetlom izvijenom drvetu. Čamac je dobijao oblik. Ležao je na polukružnim hrastovim nosačima, okrenut prema moru, a od nosača su vodile hrastove šine niz koje će se spustiti preko litice.

Troje dece tu u blizini igralo se struškama i piljevinom, koja je zakrčila jedan ugao radionice. Razvitak im je bio neobično brz: već su sva trojica prohodala, potkovani gvožđem, samo su Sitroenove nožice malo večerom krvarile, ali su Žoel i Noel bili grublji, te i otporniji, bolje su odolevali i koža im se pretvarala u rožnato zadebljanje.

Anžel se čudio. Bilo je vreme, a služavka nije dolazila. Trebalo je da deca užinaju. Iznenada se seti da devojka ima izlaz. Uzdahnu i pogleda na sat. U stvari, Klemantina je sve rede zaboravljala da ih nahrani, pa kad bi joj ma i najmanje predbacio, odvrćala bi mu drsko, s nekom sigurnošću punom skoro opravdane mržnje. Anželu bi onda bilo neprijatno, jer bi ga deca gledala skoro podsmešljivo i prelazila na majčinu stranu.

Pogledao ih je i srete Sitroenove crne oči, koje ga zbuniše. Malo ljutito pomisli da su to i zaslužili. On bi ih vrlo rado i mazio i poljubio, ali nikad mu se nisu obraćali.

Vole da budu tlačeni, pomisli s gorčinom.

Ali ipak pođe k njima.

— Hajde da jedete, klinci, — reče.

Žoel i Noel digoše glave i progundāše.

— Kod Antina, — reče Žoel.

— Antina, ponovi Noel.

— Klemantine nema, — reče Anžel. — Hodite, idemo po nju.

Sitroen je dostojanstveno prolazio ispred njega. Anžel pruži ruke blizancima. Ne prihvatajući ih, oni ustadoše dižući oblak struški i piljevine i sustigoše brata, nespretno trčeći. Anžel oseti da se preznojava i ljuti. Ali ipak pođe za njima, izdaleka, jer je neravni vrt bio pun zamki, i mada su ga naljutili, nije želeo da im se nešto desi.

Stigao je do ulaza trenutak posle njih i sustigao ih je u kući. Noel je dozivao majku prodornim glasom, a Žoel ga je pratio.

— Dosta, — reče Anžel prilično odlučno.

Oni prestadoše, iznenađeni.

— Hodite u kuhinju, — reče Anžel.

Iznenadio se kad je video da ništa nije pripremljeno. Ipak je mogla da spremi užinu. Nespretno ih smesti ispred šolja mleka i namazanih kriški hleba, pa pođe vratima, dok su oni klopali bučno mljackajući i srčući. Sudari se sa Žakmorom.

— Niste videli Klemantinu? — upita ga.

Psihijatar pređe mačjim pokretom preko uha.

— A! — odgovori ovaj oprezno.

— Manite to mačje prenemaganje, — reče Anžel.

— Ni vama ni meni nije do toga. Recite mi gde mi je žena.

— Žao mi je, — reče Žakmor — ali nepažnjom sam ušao u trpezariju, ona je tamo.

— I šta sad? — promumla Anžel, besno odgurnu Žakmora i prođe.

Anžel je očevidno želeo da svoju nespretnost pred rođenom decom preobrazi u ljutnju, ali Žakmor nije želeo da to sad podvlači.

Anžel je pripremao uvredljive reči. Retko se ljutio, a kad bi se ljutio, deca su bila povod. Trebalo je da se on njima više bavi. Bio je razdražen. Srce mu je lupalo. Zaista je bila bezobzirna.

Naglo gurnu vrata i stade kao ukopan na pragu. Ležeći na trpezarijskom stolu, pantalona svučениh do kolena, Klemantina je dahtala i tresla se, kao da je nečiji plen. Opružene ruke su se grozničavo grčile, krsta su se uvijala, poskakivala, kolena se rastavljala, a iz usana se izvijalo tiho jecanje. Anžel je stajao za čas zabezeknut, pa poče da uzmiče. Krv mu je sve više udarala u lice. Zatvori vrata i brzim korakom pođe u vrt.

Žakmor zastade na ulazu gledajući za Anželom kako nestaje na zavijutku staze. Potom se vrati u kuhinju.

— Pitam se, — šaputao je.

U nekoliko preciznih pokreta sredi nered koji su bitangice napravile, dok su klinci, sad siti, veselo čavrljali. Izbrisa im usta i izgura ih napolje.

— Idite da se igrate s tatom, — reče im.

— Antina... — reče Žoel.

— Antina — ponovi Noel.

Sitroen ne reče ništa i pođe prema šupi, a braća za njim. Žakmor sačeka trenutak namrštivši se. Malo oklevaše, pa pođe prema trpezariji. Sad ležeći na trbuhu, Klemantina je nastavljala s onim bestidnim pokretima. Psihijatar onjuši vazduh u sobi. Potom se sa žaljenjem udalji i ode u svoju sobu. Leže na krevet i predade se bez ubeđenja predenju. Uprkos svemu, morao je priznati da mu to polazi za rukom. U stvari, da li je crni mačak koga je psihoanalizirao pre nekoliko sedmica uopšte znao da prede? A onda poče da razmišlja o zanimljivoj temi, o Klemantini. Možda je trebalo da je dodirne. Onjuši svoje prste. Još je bilo nešto od mirisa služavke, ali je bio od juče i neodređen. Dobro mu je bilo na krevetu, svakako. Ali ona žena koja se dole još previjala... Sede na krevet, ustade, siđe niz stepenice i zaustavi se pred vratima trpezarije. Oslušnu. Ništa. Uđe.

Klemantina, polunaga, sad je spavala, ili je bar prestala da se uvija i mirno je ležala obraza prislonjenog uz sto, izbečenog kuka. Žakmor se oseti čudno. Priđe joj. Ona se promeškolji i nalakti se kad ga ču. Žakmor se ukoči.

— Izvinite, — reče. — Učinilo mi se da ste zvali.

Oči su joj bile mutne i umorne.

— Otkud ja na ovom stolu? — upita.

— Ovaj... — promrmlja Žakmor. — Ne znam. Možda vam je bilo vrućina.

Ona primeti da joj je odeća u neredu.

— Sanjala sam, — reče.

A onda, kao Anžel maločas, pocrvene sve do kose.

— Da li... — nastavi.

I sede ne pokušavajući da pokrije obnažene butine.

— Uostalom, — reče — vi bar znate kako izgledam.

Žakmor je stajao zbunjen, bez reči.

— Pretpostavljam da sam bila nemirna, — reče oblačeći se.

— Rekao bih...

— Pa, — reče Klemantina — ne znam. Pošla sam da spremim užinu za decu i... eto, vidite.

Opipa glavu.

— Kao da me je neko oborio na ovaj sto, imam čak i čvorugu.

— Neki zao duh, — reče Žakmor.

Zakopčala je pantalone i gladila je kosu.

— Pa eto... dešava se, — zaključila ona. Mislila sam da mogu i bez toga. Idem da im spremim užinu.

— Užinali su, — obavestila je Žakmor.

Klemantinino lice se smračilo.

— Ko im je dao užinu?

— Vaš muž, — reče Žakmor.

Ona prođe ispred njega i ode u vrt brzim korakom. Na zavijutku staze je već trčala. Žakmor se vratio, razmišljajući. Ali samo on.

X

Anžel uze ukivač i sad je obrađivao drugu stranu. Prisanjao je čekić s unutrašnje strane kad uđe Klemantina, zacrvenela od žurbe. Ugledavši je, blizanci veselo vrisnuše, a Sitroen joj priđe i uhvati je za ruku. Anžel diže glavu, ugleda sve to i smrači se.

— Ko im je dao užinu, — upita.

— Ja, — reče Anžel suho.

Nešto je u njegovom glasu iznenadi.

— S kojim pravom?

— Dosta, — reče Anžel grubo.

— Pitam te s kojim si pravom dao užinu ovoj deci, kad je rečeno da se nećeš njima baviti.

Pre no što je uspela da zatvori usta šamari su već počeli da pljušte. Ona se zatetura pod udarcima. Anžel je, bled kao krpa, drhtao od besa.

— Dosta, — zaurla.

A onda kao da se smiri, dok je ona nesigurnom rukom opipavala obraz.

— Žao mi je, — reče — ali preterala si.

Deca se zaplakaše, a Sitroen se naže i podiže ekser. Prilazeći Anželu, on mu ga zabode u nogu svom svojom slabačkom snagom. Anžel se ne pomeri. Klemantina poče da se smeje, smeh joj je ličio na jecanje.

— Dosta, — ponovi Anžel razdraženo.

Ona prestade.

— U stvari, — nastavi on — nije mi žao, žao mi je samo što nisam jače udario.

Klemantina klimnu glavom i okrete se. Deca pođoše za njom. Sitroen se s vremena na vreme okretao i mračno gledao oca. Anžel je stajao zamišljen. Pred očima mu se odvijala scena koja se upravo odigrala, te se premesti s noge na nogu obuzet nelagodnošću, a onda opet ugleda svoju ženu na trpezarijskom stolu i crvenilo mu preplavi slepoočnice i čelo. Bilo je dovoljno piljevine i struški u radionici da se na njima udobno spava, a noći su bile blage. Osećao je mravce u levoj nozi. Saže se i izvuče ekser, tananog pozlaćenog

vrha. Na zelenkastim platnenim pantalonama bila je mrka mrljica
veličine stenice. Smešno. Bedni crvi.

XI

20. maj

Žakmor je bežao od kuće otkako je Anžel odlučio da živi u radionici. Nije mu nimalo bilo prijatno u Klemantininom prisustvu. Bila je suviše majka, na vrlo svojstven način. Ne znači da se to njemu nije sviđalo, jer nije lagao kad je tvrdio da je prazan, što je samim tim podrazumevalo da uopšte nema osećaja za etičke vrednosti, već mu je to fizički smetalo.

Ležeći u jednom kraju vrta gde je u obilju raslo mutitesto, a ono daje čoveku koji ga uzima hrabrosti i odlučnosti, žvakao je rasejano koštunjave stabljike. Čekao je Belodupu koja je trebalo da dođe i s njim provede ostali deo ovog jednoličnog dana. Pomisao na ravnu jednoličnost navede ga da rukom proveriti jesu li mu pantalone u redu. Kao i obično, opet će se sve završiti psihijatrijskim usklikom.

Začu kako škripi šljunak i sede. Trapava i raskošna, ravnih tabana i nabrekle bluze, pojavi se služavka i sede kraj njega.

— Jesi li završila posao, — upita je.

— Završila, — uzdahnu ona — deca su legla. Već je raskopčavala haljinu, kad je Žakmor prekide.

— Da malo porazgovaramo? — predloži joj.

— Nisam za to došla, — primeti mu ona. — Ona stvar, u redu, ali bez priče.

— Samo nešto da te pitam, — reče on.

Ona skide haljinu i sede na travu. U ovom uglu vrta bili su kao u kutiji. Uostalom, nije bilo opasnosti da ih neko iznenadi. Ni Anžel ni Klemantina ne bi došli ovamo. Da ona ne bi izgubila strpljenje, i Žakmor se skide. Ona je izbegavala da ga pogleda. Goli na travi, oboje su bili smešni. Devojka se okrete potrbuške, pa četveronoške.

— Čekam vas, — reče.

— Dođavola, — pobuni se Žakmor. — A osim toga, dosta mi je tog blesavog položaja.

— Hajde, — reče ona.

— Ovo postaje nepodnošljivo, — reče Žakmor.

Naglo je gurnu te ona izgubi ravnotežu. Pre no što se povratila on je položi poleđuške i opruzi se preko nje. Ona se besno otimala.

— Ne, — reče, — to nikako, ne tako, manijače jedan.

Žakmor ju je čvrsto držao.

— Pristajem da te pustim, — reče joj — ali da mi objasniš zašto nećeš nikako drugačije.

— Neću, — zamumla ona.

On naglasi svoju prednost, moglo mu se.

— Ako mi ne kažeš, ja ću ovako.

Ona poče da plače od besa, mucajući.

— Ne, odlazite, neću... odvratni ste.

— Zaboga, — reče Žakmor.

Naže se i zubima joj uhvati bradavicu.

— Ako mi ne kažeš, poješću te, — jedva izreče, jer su mu usta bila puna.

Bilo mu je veoma smešno, što je umanjivalo njegove mogućnosti. Ipak izgleda da je malo jače zagrizao jer ona vrisnu i zaista brižnu u plač. Neumoljiv, on poveća pritisak.

— Reći ću vam, — zajeca devojka, — ali skinite se s mene. Smesta. Smesta.

— Sve ćeš mi reći? — reče Žakmor.

— Obećavam, — reče ona. — Odlazite... Odlazite, oh...

Žakmor je pusti i odmače se dahćući. Nije bilo lako nju držati. Ona sede.

— Hajde sad govori. Inače ću ponovo. Zašto si takva? Šta to znači?

— Uvek ja tako, — reče ona.

— Od kad to?

— Od samog početka.

— A kad prvi put.

— S ocem.

— A zašto?

— Govorio je da ne može da me gleda. Da ne sme.

— Stideo se?

— Mi za to ovde ne znamo, — reče ona tvrdo.

Pokrila je grudi rukama, ali su joj kolena bila uzdignuta i rastavljena. Stid, pomisli Žakmor.

— Koliko ti je bilo godina.

— Dvanaest.

— Sad shvatam zašto nije smeo da te pogleda.

— Ne, ne razumete, — reče ona. — Nije hteo jer sam, kako je govorio, bila mnogo ružna. A pošto mi je bio otac, znači da je bio u pravu, i sad me vi terate da otkažem poslušnost ocu, i da budem rđava kćerka.

— Voliš li ti?

— A šta?

— Tako kako ti hoćeš.

— Kakva su to pitanja, — reče ona. — Hoćete ili nećete?

— Neću stalno tako, — reče Žakmor. — I najlepše čoveku dosadi.

— Onda ste životinja, reče mu ona.

Ustade i dohvati haljinu.

— Šta to radiš, — upita Žakmor.

— Idem, stidim se.

— Nisi ti ništa kriva, — primeti Žakmor.

— Jasno, — reče ona — nije trebalo, od samog početka.

— Da mi malo više stvari govoriš, — reče Žakmor — pokušao bih da te ne uvredim. Ali nisi mnogo pričljiva.

— Lepo mi je gospođa govorila, — gundala je devojka. — Neću više da vas vidim.

— Baš me briga, — reče suvo psihijatar — neću se ubiti zbog toga.

— I ništa vam neću reći. Nisam ja tu da zadovoljavam vaše priјave nagone.

Žakmor se iskezi i poče da se oblači. Nikad se nije ni nadao da će moći ozbiljno da psihoanalizira ovu bednicu. Naći će on nešto bolje. Obuče cipele i ustade. Ona je još cmizdrila.

— Gubi se, — reče joj mirno.

Ona ga posluša, šmrkćući. Sigurno ga je mrzela. Osmehnuo se misleći da je sa tog stanovišta psihoanaliza uspela. I lako skočivši, uhvati u prolazu zaostalog leptira i zadovoljno ga proguta.

XII

13. juli

Bio je, pred ulazom u kuću, zaravnjen i pošljunčen prostor gde su se deca rado igrala posle ručka, dok je devojka služila ručak odraslima, čekajući da ih potom odvede na popodneвно spavanje. Kroz prozore trpezarije mogli su da paze na decu. A to je bila Žakmorova briga, jer je bio licem okrenut prozoru. Preko puta njega Klemantina je rasejano mesila prsitma kuglice od prepečenog hleba, zaista posao težak kako se samo zamisliti može (a može se). Viđali su se samo za stolom. Reklo bi se da je želela da on i dalje živi u kući, ali se obično ograničavala na beznačajne razgovore, a on se pak nije usuđivao da načne neku ličnu temu.

Devojka je, mračna i ćutljiva, unela jelo i spustila ga pred Žakmora. On otkri sud i reče učtivo:

— Izvolite, Klemantina, molim vas.

— To je za vas, — reče ona. — Samo za vas. Poslastica.

I osmehnu se malo lukavo. On pogleda bolje.

— Pa to je iznutrica! — obradova se.

— Baš to, — reče Klemantina.

— Više bih je voleo sirovu, — reče Žakmor — ali ovo je zaista lepa pažnja... Klemantina, pravi ste anđeo.

— Dragi ste mi, — odvrati ona — ali ipak ne bih mogla da podnesem da je jedete živu.

— Shvatam, — reče Žakmor, sipajući obilato. — Eh, iznutrica, bolja je od svih miševa i ptica na svetu.

— Baš se radujem što vam prija, — reče ona.

— Ptice nisu loše, — reče Žakmor — priznajem, samo da nije onog užasnog perja.

— Zaista, — složi se Klemantina. — To je naličje stvari. A miševi?

— Čista rasonoda, — reče Žakmor — ali slaba hrana.

— Pa, — nastavi ona — to vam proširuje raspon čula ukusa, nije ni to loše. A koga sad obrađujete?

— Vas, — reče Žakmor — sad ste ljubazni jer znate da me je vaša devojka otkovala.

— Tačno, — složi se ona — priznajem da me je to obradovalo. A šta ste našli u selu? Jer često odlazite tamo, kako mi se čini?

— Eh, reče Žakmor — ništa naročito, znate već. Često viđam Slavu.

— Ja mislim na žene, — reče Klemantina.

— Nisam ni tražio, — reče Žakmor. — Znate li možda da li je onaj mačak bio uštrojen? Ne verujem, ali ipak mi nije sasvim svejedno.

Lagao je.

— Znam da tražite, — reče Klemantina.

Žakmor je gledao decu, koja su išla jedno za drugim u krug dok im se ne zavrti u glavi.

— Da govorimo o nečem drugom, — reče on.

— Da li to vi preturate po mojim ormarima? — upita ona iznenada.

Žakmor je oklevao, iznenađen pitanjem.

— Molim?

— Čuli ste me!

— Ne, — odgovori joj. — Nisam to ja. A šta bih ja tražio po vašim ormarima? Imam dovoljno odela.

— Uostalom, nije ni važno, — uveravaše ga ona.

— Možda sam se prevarila. Učinilo mi se da povremeno neko sve preturi. Nema nikakvog razloga da to budete vi, razume se.

On iza leđa devojke pokaza bradom na nju.

— A ne, — reče Klemantina — sigurno nije. Uostalom, zašto bi se krila? Meni je svejedno. Nikad ih ne oblačim. Skoro nikad.

XIII

24. juli

— Gotovo je, — reče Anžel ustajući.

Pretesterisao je napola nosače koji su držali čamac na šinama. Sve je bilo završeno. Čamac, deset metara dug, od svetlog drveta, napred uzdignut kao feničanski brod, opremljen laganim poprečnim nosačem za jedro čiji su, zasad, samo blistavi bronzani nosači bili pričvršćeni za trup. Poluga, izrazito ispupčena, zasad je imala samo nizak zadnji deo. Žakmor se saže i pogleda trup. Jedanaest pari zglobljenih nožica nizalo se celom dužinom.

— Biće brz, — primeti.

— Prilično, — složi se Anžel.

— Neobično uspeo posao za jednog amatera, — reče Žakmor.

— Nisam ja amater, — odvrati mu Anžel.

— Pa lepo, vrlo uspeo posao i za profesionalca.

— Nisam ja profesionalac, — opet će Anžel.

— A šta ste onda? — upita Žakmor, već ljutito.

— Ne počinjite opet s pitanjima, zaista vam je to odvratna navika.

Žakmor je mogao da se naljuti, razume se, ali mu to nije bilo u naravi. Smišljao je šta bi rekao čoveku koji odlazi. Za dugo. U čamcu koji nije naročito siguran. Na kraju krajeva, i uprkos jedanaest pari nožica.

— Još su vaši odnosi sa ženom nepromenjeni.

— Da, — reče Anžel. — Ona je jedna...

Zastade pa nastavi:

— Nije važno. Nemam šta da kažem. Žene i muškarci ne žive u istom svetu. Ali ne žalim ni za čim.

— Ni za decom.

— Sva sreća, — reče Anžel — što ih tako reći nisam ni upoznao. Neće mi biti žao.

— Nedostajacete im, — uveravao ga je psihijatar.

— Znam, — reče Anžel. — Ali u životu čoveku uvek nešto nedostaje. Kad je tako, neka to bar bude nešto krupno.

— Deca koja rastu bez oca... — počeo Žakmor.

— Slušajte, — reče Anžel — nećemo se na to vraćati. Kad odlazim — odlazim. To je sve.

— Udavićete se, — reče Žakmor.

— Neću biti te sreće.

— Kako ste banalni, — prezrivo će Žakmor.

— Sladostrasno banalan, — odvrati Anžel.

— Ne znam šta bih vam rekao.

— Podrazumeva se, — podrugljivo će Anžel. — A sad je na mene red da postavljam pitanja. Kako vaši veliki planovi?

— Nikako, — reče Žakmor. — Dosad sam dobio samo jednu mačku. Pokušao sam s jednim psom, ali ta mačka što mu je prethodila dovela je do vrlo neprijatnog sukoba, te sam se morao zaustaviti. A osim toga, želeo bih čoveka ili ženu, jednom reci ljudsko biće.

— S kim se sad družite?

— Upoznaću se sa služavkom potkivača, posredstvom trgovkinje galanterijskom robom.

— Uputili ste se trgovkinji?

— Ne, ne znam, krojačici, rekao bih. Ona šije sve haljine vašoj ženi, zar ne?

— Bože sačuvaj, — reče Anžel. — Klemantina je sve donela. Nikad ne silazi u selo.

— Greši, — reče Žakmor. — Izvanredno je zanimljivo.

— Ma nemojte, — podsmehnu se Anžel — vi samo što od njih ne pošasaviste.

— To je tačno, ali ipak je vrlo zanimljivo. U svakom slučaju... evo... ovaj... nešto neobično: krojačica ima sve modele haljina vaše žene. Sve haljine koje sam na njoj ovde video.

— Zar? — začudi se Anžel.

Pogleda čamac i dodade:

— Vreme je da pođem. Hoćete li da ga isprobamo zajedno?

— Nećete tek tako otići, ipak... — reče očajno Žakmor.

— Hoću. Neću danas, ali ću baš tako otići.

Priđe nosaču, dopola pretesterisanom, udari snažno pesnicom i nosač se prelomi. Ču se prasak. Čamac se zatrese i krete. Hrastove tračnice namazane lojem silazile su kroz vrt i strmoglave vodile u

more. Čamac je jurio kao strela i skliznu izvan vidokruga u oblaku smrdljivog dima od izgorelog loja.

— Rekao bih da je gotovo, — reče Anžel posle dvadesetak sekundi.

— Hodite da pogledamo. Videćemo da li je sve u redu.

— A vi tako, ni pet ni šest, — reče Žakmor — bacate čamac s te visine.

— Tako i treba, — uveravao ga je Anžel. — Što je više to je lepše.

Siđoše, nešto sporije no čamac, niz istu strminu. Bio je divan dan, litica je vrvila mirisima bilja i zujajanjem buba. Anžel je prijateljski spustio Žakmoru ruke na ramena. Žakmor je osećao da gubi ravnotežu. Anžel mu je bio drag i plašio se:

— Čuvaćete se, — reče.

— Razume se.

— Imate li dovoljno zaliha?

— Imam vode i udice.

— Ništa više?

— Pecaću ribu. More sve pruža, kao majka.

— A, to je, dakle, vaš kompleks, — besno će Žakmor.

— Ne budite prosti, — reče Anžel. — Kao da ja ne znam, vraćanje majci, moru, i ostala papazjanija. Bolje psihoanalizirajte one glupake. A meni je majki preko glave.

— Zato što je ta majka vaša žena.

— Ne. Uostalom, ja i nemam majku.

Bili su na samoj ivici hridi, i Anžel pođe prvi stazicom nizbrdo. Čamac se sad video ispod njih. Žakmor ustanovi da su tračnice prilazile moru skoro horizontalno posle strmog spuštanja. S obzirom na ubrzanje pri silaženju, čamac bi trebalo da je na bar trista metara od obale. On to i reče.

— Postoji i povratno uže, — reče Anžel.

— A tako, — složi se Žakmor ne shvatajući.

Šljunčano žalo ispuniše šumovi njihovih koraka. Gipkim pokretom Anžel uhvati kraj lakog i savitljivog kabla. Čamac se lagano približi obali.

— Ukcavajte se, — reče Anžel.

Žakmor poslušao. Čamac se zaljulja. Kad bi se čovek našao u njemu, izgledao bi mu veći. Uskoči i Anžel i nestade pod palubom.

— Da dignem jedro, — reče — i idemo.

— Ne mislite ozbiljno, a? — pobuni se Žakmor.

Anželova glava se opet pomoli:

— Ne bojte se, — reče osmehujući se. — Nisam još potpuno spreman. Treba mi još osam dana. Ovo danas je samo proba.

XIV

27. junli

Toliko je puta već Žakmor išao putem ka selu, da mu se činio jednoličan kao hodnik ludnice i go kao lice obrijanog bradonje. Običan drum, put kao što je linija — linija bez dimenzija, te i ne postoji. Tako je put izgledao kraći, poznate stope, ponovljeni koraci. Da li zamrsiti, preokrenuti, ali i to je bivalo nedovoljno, ili je trebalo pomešati književne i logične smetnje u proste misli njegove, da bi bez dosade taj put prešao. A ipak bi stizao svaki put na cilj i pevao bi:

Kanonsku pesmu
Pesmu rastanka
Pesnika nosatog
Pevca repatog
Pojca nakvašenog
Pevnice

I sve poznate pesme, koje će nastati i biti pevane, jadni Žakmor, ala je bio glup, samo šta se može, sebe niko ne vidi. I stiže tako u selo. Kao što je gore navedeno, i mora teška tog sela pade na njega, obuhvati ga, i nađe se pred trgovinom trgovkinje (tako je on mislio) a ona je u stvari bila krojačica, i to dobra, i reče:

— Kuc, dvaput.
— Slobodno.

Žakmor uđe. Unutra je bilo mračno, kao u svim kućama u selu. Uglučane stvari svetlucale su odasvud. Pod od izlizanih pločica, izbledelo crvenih, prekrivali su končići i zrna prosa za kokoši, krvna zrnca za petlove, zrna pameti za mudrace.

Stara krojačica je bila stara i šila je haljinu.

— Gle, — pomisli Žakmor.
— Šijete li vi za Klemantinu, — upita je da bi bio načisto, jer dovoljno je da čovek pita pa da mu bude lakše na srcu, koje je dobro zaštićen organ i održavanje mu je jednostavno.

— Ne, — odgovori ona.

Žakmor tad ugleda potkivača.

— Dobar dan, — pozdravi ga ljubazno.

Potkivač izađe iz ugla. Uvek je ostavljao snažan utisak, a u mraku još snažniji, jer mu obrisi nisu bili određeni, što ga je činilo još krupnijim.

— Šta vi ovde tražite, — upita.

— Došao sam kod gospođe.

— Nemate vi ovde nikakva posla, — oceni potkivač.

— Hteo bih da znam šta sve to znači, — upita sad Žakmor. — Ove su haljine istovetne s Klemantininim, a to mi je zagolicalo radoznalost.

— Uzalud se zamarate, — reče potkivač. — Haljine nisu patentirane, bilo ko može da ih pravi.

— Ne mogu se tek tako sve haljine kopirati, — Žakmor će strogo. — To nije pristojno.

— Samo bez ružnih reči, — opomenu ga potkivač.

Zaista su mu ručerde bile ogromne. Žakmor se počea po bradi, pogleda u potklobučenu tavanicu ukrašenu lepcima punim muva.

— Jednom reči, — zaključi — ona je uporna.

— Ja ih naručujem, — reče potkivač jednoličnim glasom punim pretnje. — I ja ih plaćam.

— Tako, dakle, — nastavi Žakmor tonom mondenskog razgovora, za vašu dražesnu mladu suprugu, možda?

— Nemam žene.

— Ah, — poče Žakmor, pa se doseti — kako ih kopira?

— Ne kopira ih, — reče potkivač, — gleda ih. I pravi ih kako ih je videla.

— Hm, hm, — podrugljivo će Žakmor — šta mi sve napričaste!

— Nikom ja ne pričam, — zakova mu potkivač.

U tom času Žakmor utvrdi da je stara krojačica imala naslikane oči na spuštenim kopcima. Potkivač je pratio njegov pogled.

— Naslikane oči su tu da se sa ulice ne bi primetilo, — reče on. — Da niste ušli, ni vi ništa ne biste primetili.

— Ali ja sam kucao, — reče Žakmor.

— Da, samo, — primeti mu potkivač — pošto ne vidi, rekla je »slobodno« ne znajući da ste to vi.

— Ali, rekla je »slobodno«.

— Pa šta, lepo je vaspitana ova stara dandara.

Krojačica je baš pravila niz »žabica« na struku haljine od belog pikea koju je Klemantina sinoć imala.

— Ona zaista radi zatvorenih očiju, — uzviknu Žakmor zadivljeno i uporno kao da sam sebe hoće da ubedi.

— Pogrešno je reći »zatvorenih očiju«, — opet potkova zakivač — nisu oči zatvorene zato što su kapci spušteni, jer su ispod njih oči otvorene. Ako navalite stenu na otvorena vrata, vrata neće biti zbog toga zatvorena, ni prozor, uostalom, a za gledanje u daljinu ne služimo se očima, što samo dokazuje da baš ništa ne razumete.

— Pa, — reče Žakmor, sasvim ošamućen — ako zamišljate da ste mi tim zamršenim tumačenjem rasvetlili stvar, vaša drskost prevazilazi sve dopuštene granice.

— Nema meni ko da dopušta ili ne dopušta, pogotovu ne vi. Pustite matoru kalašturu i ostavite nas na miru.

— Dobro, — reče Žakmor — dobro! Dobro, i idem.

— Srećan put, — složi se potkivač.

— Do viđenja, gospodine Žakmor! — reče krojačica.

Pregrize konac zubima kao Parka koja je dala makaze oštraču. Žakmor izađe kao oličenje uvređenog dostojanstva, izbacujući poslednju strelu:

— Odoh da prevrnem vašu sluškinju.

— Neka vam je sa srećom, — reče potkivač. — Prevrnuo sam je pre vas i nije bilo bogzna šta. Ne vrti guzicom.

— Vrteću ja za oboje, — razuveri ga Žakmor — potom ću je psihoanalizirati.

Gordo se nađe na sokaku, tri su praseta prolazila u korak grokćući. On dobro odalami nogom u tur treće prase, koje mu se učinilo zlo, i nastavi put, on, Žakmor.

XV

27. junli (kasnije)

Sluškinja potkivača, zvali su je Modronosa, spavala je na tavanu iznad kovačnice sa šegrtom. Šegrti su se menjali, često su crkavali, ali se sluškinja, durašno čeljade, dobro držala, pogotovu otkako je kovač prestao da joj se uvlači u krevet kao reka ponornica. Šegrt nije dolazio u obzir. Precrkao od rada, nije bio ni za šta. Bedni dronjak s kojim se ništa ne može. Samo je spavao. Sad nije spavao, ne — bio je u kovačnici i održavao vatru. Žakmor ga ugleda u dolasku, te uđe u radionicu, svu čađavu uprkos trudu Modronose.

— Zdravo, šegрте, — reče Žakmor.

Šegrt promrmlja pozdrav zaklanjajući njušku laktom, jer su posetioci imali običaj da ga srdačno odalame u prolazu. Šegrt je udarao po gvozdu, pa je pravedno da i on primi koji udarac.

— Gazda ti nije tu, — reče Žakmor glasom koji ne trpi pogovor.

— Nije tu, — potvrdi omladinac.

— Pa onda, ja odoh, — reče Žakmor.

Izađe i sleva obiđe kuću, uđe u dvorište, pope se uz drvene stepenice i nađe se u hodniku između grubo tesanih dasaka. Desno je, pod nagibom krova, bila soba Modronose. A ispred nje visoka vrata, tu je stanovao gazda. Levo je pregrada obilazila gazdinu sobu, koja je zauzimala tri četvrtine tavana, a desno je delila njegovu sobu sa sluškinjinom - raspored jednostavan, ali zgodan.

Žakmor uđe bez kucanja. Devojka je sedela na krevetu i čitala novine od pre sedam godina. Vesti su sporo stizale u selo.

— Pa, — reče psihijatar — radiš na sebi, a?

Namerno je odabrao dobroćudan način, jednostavan, prirodan kao podvezice s čipkom na bunarskoj pumpi.

— K'o da ja nemam pravo da čitam, — izazivački će Modronosa.

»Baš je s ovim geacima teško«, — pomisli Žakmor.

Soba Modronose bila je oskudne udobnosti. Riban patos, okrečeni zidovi, a tavana grede, ukrštene i podbočene, nosile su letvice na kojima je ležao krovni pokrivač od škrljca. Sve to obilato prekriveno prašinom. Nameštaj: krevet i sto, a na ovome kofa s vodom za sve

higijenske potrebe, sanduk u uglu, i u njemu odeća devojke u ograničenim količinama.

Ova monaška jednostavnost gicala je u Žakmoru požudnog bezbožnika, zaljubljenog u sirovu put, što je i sam on mogao biti, kad se bolje razmisli.

Sede kraj nje na gvozdeni krevet, koji zaškripa... Nije bilo drugog mesta.

— Šta si sve lepo radila od prošli put, — upita je.

— Pa, ništa, — odgovori ona.

Nastavila je da čita, završila stranu, savila novine i sklonila ih pod jastuk.

— Skini se i opruži se na krevet, — reče Žakmor.

— Vraga, — reče devojka — a šta ako se gazda vrati, treba da se oblačim da bi mu kuvala čorbu.

— Zar u ovo doba? — reče Žakmor. — Osim toga, gazda nije tu, eno sedi kod krojačice.

— Onda će sigurno da se vrati posle, — reče ona.

Razmisli malo pa dodade:

— Ali ostaviće nas na miru.

— Zašto? — upita Žakmor.

— Uvek je takav kad se odande vrati, — reče devojka. — Ali zašto da se skidam?

— To je neophodna osnova dobre psihoanalize, — reče Žakmor sitničarski.

Ona pocrvene i zgrči joj se ruka na malom okovratniku.

— Oh, — reče obarajući pogled — to se čak ni gazda nije usuđivao da mi traži.

Žakmor nabra veđe. Šta li je mislila? I kako to da je pita?

— Ovaj, — promuca — ne znam da li sam baš najčistija... neće vam se dopasti...

Žakmor nasluti... šifrovana poruka.

— Psihoanaliza... — poče on.

— Čekajte, — reče ona — nemojte sad.

Sobu je osvetljavala badža na krovu. Ona ustade i za tren oka izvuče iz sanduka staru zavesu, koju pričvrsti na četvorougono okno. Svetlost je ipak probijala kroz plavičastu tkaninu i davala potkrovlju izgled pećine.

— Krevet će škripati, — reče Žakmor, odlučivši da psihoanalizu ostavi za kasnije — bolje bi bilo da slamaricu spustimo na pod.

— Da... — složi se razdragana devojka.

Osećao je kako miris njenog znoja ovladava prostorijom. Sigurno je već bila u goljoj vodi. Neće to biti loše!

XVI

27. junli (još kasnije)

Teški koraci na drvenim stepenicama izvukoše ih iz dremeža. Žakmor se brzo pribra i oslobodi se cure, koja se razbaškarila i po slamarici i po podu.

— Evo ga... — šapnu joj.

— Neće on ovamo, — prošaputa ona. — Ide u svoju sobu.

I ona se malo pomače.

— Pusti me sad, — pobuni se Žakmor — ne mogu više.

Ona ga poslušala.

— Kad ćete opet da me psiho... zirate, — reče promuklo. — Dopada mi se. Prija mi.

— Razume se, — reče Žakmor, nimalo oduševljeno.

Trebalo je ipak bar desetak minuta da se želja vrati. Žene su zaista bez imalo tankoćutnosti.

Od gazdinih koraka, sad sasvim blizu, zatrese se hodnik. Uz škripu se otvoriše vrata na sobi i zalupiše se. Žakmor oslušnu, klečeći, pa se privuče pregradi. Iznenada mu tanani zračak svetlosti udari u oko. Iz pregrade je sigurno ispao čvor. Približavajući se izvoru svetlosti, prateći zrak rukom, nađe rupu u dasci i zalepi oko, ne bez malog oklevanja, i odmah se odmače. Imao je utisak da je isto tako jasno viđen kao što on vidi. Ali se brzo urazumi i vrati na osmatračnicu.

Kovačev krevet bio je baš ispod rupe. Nizak krevet i, što je čudno, bez pokrivača. Dušek i dobro zategnut čaršav, izuzev neminovne sisate perine od crvene kože, kakva je bila u svim krevetima u ovom kraju, bili su sve što se nalazilo u krevetu.

Usmerivši se na ostalo u sobi, ugleda prvo kovača, golog do pojasa i s leđa. Kao da je bio zauzet nekim pipavim poslom. Ruke mu se nisu videle. A onda se podigoše i kao da su nekog tapšale. Vratiliše se opasaču i otkopčaste ga, pantalone spadoše otkrivajući ogromne noge, čvornovate kao palmovo deblo. Nosio je prljave pamučne gaće, koje sad spadoše. Žakmor začu šapat, ali nije mogao istovremeno i da gleda i da osluškuje.

Kovač izvuče noge iz pantalona i gaća i, klateći rukama, okrete se i pođe ka krevetu. Sede. Opet je Žakmor ustuknuo dok je kovač

prilazio. Ali nije mogao da odoli i opet je zalepio oko na rupu. Nije se čak pomerio ni kad je osetio da mu se Modronosa privlači i pomislio je da će je snaći ćuška u njušku ako ga bude gnjavila. A potom više ništa nije pomislio, jer mu je dah zastao. Pred njim je sad bilo ono što su mu dotad skrivala kovačeva leđa. U haljini od belog pikea divna čovekolika lutka od bronzе i čelika, isklesana prema liku Klemantine, išla je nestvarnim korakom ka krevetu. Svetlost lampe, za Žakmora nevidljive, titrala je u nežnim odsjajima po tananim crtama lica, a metal ruku, uglačan do gipkosti teške svile, svetlucao je kao neprocenjivo skupocen dragulj.

Automat se zaustavi. Žakmor vide kako kovač nestrpljivo dahće. Mekim pokretom metalne se ruke podigoše do okovratnika haljine i strgoše je s lakoćom. Bela tkanina pade u krpama na pod. Opčinjen, Žakmor je razgledao grudi od meke kože, gipke kukove i čudesne zglobove kolena i ramena. Čovekolika lutka lagano se opruži na krevet, Žakmor se zabaci unazad. Pipajući, pošto je grubo odgurnuo devojku, koja ga je začikavala, grozničavo je tražio pantalone. Ručni sat mu je bio u džepu. Pri slaboj svetlosti iz badže pročita vreme: četvrt do pet.

Od dana kad ju je zatekao u trpezariji, svakog dana u pola pet Klemantina se povlačila u svoju sobu, da malo odrema, kako je govorila. U ovom času kad su čelična krsta lutke dovodila kovača do ushićenja, Klemantina je u kući na hridi grčila svoje tanane prste na čaršavu, kratko dišući, srećna i ona.

Žakmor se sve više uzbuđivao prilazeći rupici na pregradi. Ne oklevajući pogleda. Istovremeno je rukom tražio Modronosu, koja, mada presrećna, ništa nije shvatila. Ala su ovi seljaci civilizovani, mislio je Žakmor gledajući kovača.

XVII

39. junli

Stojeći u vodi, zasukanih nogavica i s cipelama u ruci, Žakmor je glupo gledao čamac. Čekao je Anžela, i čamac ga je čekao. Anžel je silazio niz liticu noseći ćebad i poslednje balonče vode. Obukao je odelo za more od žutog voštanog platna, nepromočivo. Brzo pređe šljunkovito žalo i priđe Žakmora. Ovaj se osećao priteran u škripac.

— Ne stojte tako s cipelama u ruci, — reče Anžel. Ličite na geaka u nedelju.

— Baš me briga na šta ličim, — odgovori psihijatar.

— I ostavite bradu na miru.

Žakmor se vrati na suvo i spusti gljarke na stenu. Kad bi digao glavu, video bi kako iza stenovitog vrha hridi nestaje brzi trag šina za čamac.

— Kad god budem pogledao ovo čudo, rastužiću se, — reče.

— Ma nećete, — reče Anžel — ne bojte se.

Lakim skokom pređe vitki mostić koji je vodio na brod. Žakmor se i ne pomeri.

— Čemu služe ove saksije, — upita Anžel kad se ovaj ponovo pojavi.

— Zar je zabranjeno nositi cveće, — upita ovaj izazivački.

— Ma nije, nije, — reče Žakmor i dodade: — Čime ćete da ga zalivate?

— Vodom, — reče Anžel. — A onda, i na moru pada kiša, ako niste znali.

— Svakako, — složi se ovaj.

— Ne pravite takvo lice, — reče Anžel. — Smuču mi se kad vas pogledam. Reklo bi se da gubite prijatelja.

— Tako i jeste, — reče Žakmor. — Zaista ste mi dragi.

— I vi meni, — reče Anžel. — Ali eto, vidite, ipak odlazim. Ne ostaje se zato što neke ljude volimo, već se odlazi zato što neke druge mrzimo. Samo nas ružna osećanja podstiču da nešto učinimo. Kukavice smo.

— Ne znam da li je to kukavičluk, — reče Žakmor — ali me boli.

— Da ne bi bilo suviše kukavički, — reče Anžel — začinio sam poduhvat opasnim pojedinostima: ni trunke hrane, rupica u trupu broda i srazmerno mala zaliha vode. Može li? Odgovara li?

— Budala, — progunđa Žakmor besno.

— Tako, — reče Anžel — mada je kukavičluk s moralnog stanovišta, dosta je smelo sa fizičkog.

— Nije to smelo, već budalasto, — reče Žakmor.

— Ne treba brkati. A onda, šta znači to kukavičluk s moralnog stanovišta? Nije čovek kukavica zato što nekog ne voli ili zato što ga više ne voli. To se jednostavno dešava.

— Opet ćemo zalutati, — reče Anžel. — Svaki put kad počnemo da razgovaramo, zađemo u dubokomislenost. Razlog više da odem, tako bar neću u vama izazivati zle misli.

— Zar mislite da mi drugi daju prilike za bolje, — progunđa Žakmor.

— Istina je, izvinite, zaboravio sam onu vašu čuvenu prazninu.

Anžel se nasmeja i nestade u utrobi broda. Skoro odmah zatim izađe, i začu se lako brektanje.

— Sve je u redu, — reče. — Mogu da pođem. Uostalom, milije mi je da ih sama podiže. Sigurno se ne bih s njom složio, a svađu mrzim.

Žakmor je gledao bistru vodu, koja je uveličavala oblutke i alge. Divno more jedva da je podrhtavalo, samo je vrlo tiho šumelo, kao da se vlažne usne otvaraju. Obori glavu.

— Dođavola, — reče — ne pravite gluposti.

— Nikad nisam uspevao da napravim pravu glupost, — reče Anžel. — Sad sam bar prisiljen. Ne mogu natrag.

Čilo se spusti niz mostić i iz džepa izvadi kutiju šibica. Saže se i upali šibicom kraj uvoštenog fitilja koji je virio sa kraja tračnica.

— Tako, — reče — sad nećete više misliti o tome.

Plavičasti plamen je gmizao, obojica su ga pratila pogledom. Plamen požute, poraste, pojuri i drvo poče da crni pucketajući. Anžel se pope preko mostića, te ga izbaci na žalo.

— Zar ga nećete poneti? — upita Žakmor odvrćajući pogled od vatre.

— Nema potrebe, — reče Anžel. — Priznaću vam nešto: užasavam se dece. Doviđenja, drugar.

— Doviđenja, blesava budalo, — reče Žakmor.

Anžel se osmehnu, ali su mu oči bile vlažne. Iza Žakmora je vatra šištala i šušketala. Anžel siđe pod palubu. Začu se snažno pljuskanje i pokretne nožice počеше da vitlaju po vodi. Anžel se ispe i uze kormilo. Već je brodić dobio ubrzanje i naglo se odmicao od obale, izranjajući sve više, srazmerno ubrzanju. Kad je dostigao punu brzinu, činilo se da tanan i lagan hoda po mirnoj vodi u obliku pene. Anžel diže ruku, kao u lutkice na ovoj razdaljini. Žakmor otpozdravi. Bilo je šest časova uveče. Vatra je sad tutnjala i psihijatar je morao da se odmakne brišući lice. Dobar izgovor. Gust dim se dizao u veličanstvenom vihoru. U snažnim kolutovima premaši hrid i skoro upravno se diše ka nebu. Žakmor se strese. Primeti da već nekoliko minuta mjauče. Mjaukanje žaljenja s prizvukom bola, kao u ustrojenog mačka. Zatvori usta i nespretno obu cipele. Vрати se hridi. Pre no što će se uspeti, poslednji put pogleda more. Još blještavi zraci sunca davali su svetlucav odsjaj nekom tananom predmetu koji je u daljini hodao po vodi kao neka motobuba. Ili stonoga. Ili pauk. Jednom reči, nešto što je samo išlo po vodi s Anželom, samim, na njemu.

XVIII

39. Jungust

Sedeći kraj prozora, ogledala se u praznom. Vrt pred njom skupio se na hridi puštajući sunce da mu iskosa liže svaku dlaku, poslednje milovanje pred suton. Klemantina je osećala da je umorna i motrila je na ono u sebi.

Izgubljena u samoj sebi, trže se kad četvrt od šestog časa odzvoni na dalekom zvoniku.

Hitrim korakom izađe iz sobe. Nije ih bilo u vrtu. Siđe niz stepenice, sumnjičava, i namerno pođe u kuhinju. Iz perionice su se čuli odjeci pranja rublja Belodupe dok je otvarala vrata.

Deca su privukla stolicu kredencu. Noel ju je držao obema rukama. Stojeći na stolici, Sitroen je dodavao Žoelu jednu po jednu krišku hleba iz korpe, a tegla s pekmezom je još stajala na sedištu stolice između Sitroenovih nogu. Umazani obrazi blizanaca odavali su korišćenje plodovima poduhvata.

Kad su čuli majku da ulazi, okretoše se i Žoel brižnu u plač, a Noel odmah za njim. Samo je Sitroen ćutao. Uze poslednju krišku hleba i zagriže je, okrećući se majci, pa sede kraj tegle s pekmezom. Žvakao je mirno, ne žureći se.

Pri pomisli da je opet propustila vreme, Klemantinu obuzeše stid i griza savesti, još jači od onog nezadovoljstva koje bi osećala kad zakasni. Stav Sitroena i izazivačko ponašanje samo su dopunjavali ponašanje njegove braće. Njegovo mirno suprotstavljanje odražavalo je njegovo osećanje da i on čini nešto zabranjeno, očigledno je zamišljao da majka namerno sa svom trojicom loše postupa, da ih sprečava da uđinaju, a ovaj zaključak duboko zabole Klemantinu i malo je nedostajalo da i ona brizne u plač. Ali, ne želeći pretvaranje kuhinje u dolinu suza, uspe da umiri svoje nadražene suzne žlezde.

Priđe im i uze Sitroena u naručje. Ovaj se tvrdoglavo ukruti. Vrlo nežno ga poljubi u crnpurasti obraz.

— Jadno moje malo, — reče mu blago — nevaljala mama je zaboravila na vašu užinu, hodite, da se utešimo popićemo po šolju tople čokolade.

Spusti ga na zemlju. Suze blizanaca u istom trenutku presušiše i oni radosno brbljajući poleteše majci. Trljali su svoja ubrljana lišća o njene crne pantalone, dok je ona prilazila štednjaku, skidala šerpu i punila je mlekom. Skamenjen, s kriškom hleba u ruci, Citroen ju je gledao, njegovo se naborano čelo opusti. Oči su mu bile sjajne od suza, ali se još kolebao. Ona mu se čarobno osmehnu. On joj uzvрати osmehom, stidljivim kao u plave veverice.

— Videćeš već koliko ćeš me voleti, — prošaputa ona više za sebe.
— Ništa više nećeš moći da mi zameriš.

Eto, sad se već sami hrane, nisam im više potrebna, mislila je gorko. Možda već umeju i slavine da odvrnu i zavrnu.

Nije važno, još može da osvaja. Pružiće im toliko ljubavi da će sav njihov život, protkan njenom brigom i pažnjom, izgubiti svaki smisao kad ona nije prisutna.

Lutajući pogledom kroz prozor pri tom razmišljanju, vide stub gustog dima kako se diže tamo na strani radionice. Predosećala je šta taj požar znači, nije čak trebalo ni da proverava. I poslednja prepreka je nestala.

Radionica je pucala i brektala. Komadi ugljenisanog drveta padali su s krova. Žakmor je stajao nepomično pred vratima i posmatrao zgarište. Klemantina mu spusti ruku na rame. On se trže, ali ništa ne reče.

— Anžel je otišao? — upita Klemantina.

On klimnu glavom.

— Kad sve bude izgorelo, — reče Klemantina — raščistićete prostor sa služavkom. Biće to divno igralište za decu. Postavićemo im vežbačke sprave. Vi ćete ugraditi sprave. Igraće se carski.

Žakmor se iznenadi i pogleda je, ali uvide da tu nema pogovora.

— Vi to možete da uradite, — uveravala ga je.

— Moj muž bi to vrlo lepo napravio. Imao je zlatne ruke. Nadam se da su mališani na njega.

TREĆI DEO

55. janpril

»Već četiri godine i koliko dana kako sam ovde«, pomisli Žakmor.
Brada mu je porasla.

II

59. janpril

Padala je sitna kiša, ona što probija do kostiju. Vrt je bio lepljivo židak. More se jedva razaznavalo, isto onako sivo kao i nebo, a u zalivu se kiša povodila za vetrom presecajući prostor iskosa.

Ništa se ne da uraditi kad je kiša. Igra se u sobi. Noel, Žoel i Citroen su se igrali u svojoj sobi. Igrali su se balavljenja. Citroen je četveronoške išao duž ivice tepiha, zaustavljajući se kod svake crvene šare. Nagnuo bi glavu i pustio ispljuvak. Noel i Žoel su išli za njim, trudeći se da pljunu na ista mesta. Tanana rabota.

Kiša je ipak padala. Klemantina je u kuhinji spremala kašu s mlekom. Ugojila se. Nije se više šminkala. Starala se o deci. Kad bi završila posao, pela bi se da pazi na njih. Kad je ušla, Belodupa poče da ih prekoreva.

— Vi ste prasići, vi ste mali prljavci.

— Kiša je napolju, — primeti Citroen, pošto je postigao izvanredan, tanan upljuvak.

— Kiša je napolju, — ponovi Žoel.

— Kiša je, — oglasi se sažeto i Noel, koji se — istina je, baš u tom trenutku trudio oko pljuvanja.

— A ko će da čisti vaše svinjarije?

— Ti, — reče joj Citroen.

Klemantina uđe. Čula je kraj razgovora.

— Vi, razume se, — reče ona. — To vam je posao. Mogu valjda da se zabavljaju, jadni mališani. Ili mislite da je vreme divno?

— To je van pameti, — primeti Belodupa.

— Dosta, — preseče Klemantina. — Idite vi i peglajte, ja ću se o njima starati.

Devojka izađe.

— Samo vi pljujte, macani moji, — reče Klemantina — pljujte ako vas to zabavlja.

— Dosadilo nam je, — reče Citroen i uspravi se.

— Hodite, — reče braći. — Igraćemo se voza.

— Ko će da pusi mamicu, — reče Klemantina.

— Ne, — reče Citroen.

— Ne, — reče Žoel.

Noel ne reče ništa, jer nije bilo moguće skratiti već rečeno.

— Zar ne volimo mamicu? — upita Klemantina spuštajući se na kolena.

— Kako da ne, — reče Citroen, — ali igramo se voza. Treba da se popneš u voz.

— Evo, penjem se, — reče Klemantina — hop, izvol'te u kola!

— Viči, — reče Citroen. — Ti da zviždiš kao lokomotiva. Ja sam mašinovođa.

— I ja sam, — reče Noel i poče da izvodi: — Fu! fu!

— Ja, — poče Noel.

Pa učuta.

— O, mili moji, — reče Klemantina. I poče da ih ljubi.

— Pišti, — reče Citroen — stižemo.

Žoel uspori.

— Lepo, — reče Klemantina promukla od pištanja — baš lepo ide ovaj voz. Hajde da pojedete kašicu.

— Ne, — reče Citroen.

— Ne, reče Žoel.

— Meni za ljubav, — reče Klemantina.

— Ne, — reče Citroen.

— Ne, — reče Žoel.

— Onda ću ja da plačem, — reče Klemantina.

— Ne umeš ti, — prezrivo primeti Noel, izvučen iz svoje uobičajene škrtosti u recima zaista nečuvenom tvrdnjom svoje majke.

— Tako znači, ja ne umem da plačem? — reče Klemantina i briznu u plač, ali je Citroen odmah prekide:

— Ne, — reče — ne umeš, ti činiš hin-hin-hin. A mi — a-a-a.

— Onda -a-a-a! — reče Klemantina.

— Nije to to, — reče Žoel, — slušaj...

Zahvaćen opštom atmosferom, Noel uspe da iscedi jednu suzu. Žoel nastavi. Citroen nikad nije plakao. Ali bio je vrlo žalostan. Možda čak očajan. Klemantina se zabrinu.

— Vi odista plačete! Citroene! Žoele! Noele! Prestanite da se izmotavate, mačići moji! Mali moji! Ne plačite, zaboga! Šta je sad?

— Nevaljala, — zaurla Noel očajno.

— Zloćo, — vrisnu Citroen besno.

— Hin, hin, — jecao je Noel neutešno.

— Neću kašu, — dreknu Citroen, i nastavi još jače da se dere.

— Neću kašu, — reče Žoel.

— Neću, — dodade Noel.

Kad bi se uzbudili, Noel i Žoel su govorili kao bebe. Klemantina ih je milovala i ljubila, potpuno izgubljena.

— Mali moji, — rede ona. — Pa dobro, poješćemo je kasnije. Ne sad.

Sve se zaustavi kao na dodir čarobnog štapića.

— Hodi da se igramo lađe, — reče Citroen Žoelu.

— Da, da, lađe, — reče Žoel.

Odmakoše se od Klemantine.

— Pusti nas, — reče Citroen — igramo se.

— Pustiću vas, — reče Klemantina. — Ali mogu da pletem tu.

— U drugoj sobi, — reče Citroen.

— Idi u drugu sobu, — reče Žoel. — Hajde na lađu!

Klemantina uzdahnu i nevoljno izađe. Želela bi da su sva trojica još mali i slatki. Kao onog prvog dana kad su sisali. Obori glavu i utonu u sećanje.

III

73. februni

Seta obuze Žakmora
U selo kad je kren'o
O starenju misleć' sneno
Savesti davila ga mora
Prazan je bio, u glavi ni retka
Nikakvog nema tu napretka
Vreme je bilo vlažno i tmurno
Blato ljigavo k'o kajgana retka
Kad bi u njega cokule gurn'o.

Neka ptica zakuka. »Uh, fuj, fuj!« reče Žakmor. »Prekinula si mi misli. A baš sam lepo počeo. Odsad ću o sebi govoriti samo u trećem licu. To mi daje nadahnuće«. Išao je, i dalje je išao. Živice s jedne i s druge strane puta posuli su preko zime severnih patki pačići (koji su deca severnih patki, kao što su džentlmenski džentlmeni deca džentlmena) i svi ti pačići načičkani po glogovom žbunju izgledali su kao veštački sneg, češući trbuh oštrim kljunovima. Jarak pored puta, sveže zelen, potopljen vodom, pun žaba, odmarao se u očekivanju julembarskih suša.

»Navozao sam se«, nastavi Žakmor. »Ovaj me je kraj naveo na tanak led. Kad sam stigao, bio sam mlad psihijatar pun poleta, a sad sam mlad psihijatar bez imalo poleta. Razlika je svakako vrlo velika. I to treba da zahvalim ovom buđavom selu. Ovom prokletom, odvratnom selu. Prvi susret sa sajmom staraca! Sad me prividno baš briga za sajam starih, sa željom tučem šegrta i već sam mučio Slavu da se ne bih zamerao. E sad je dosta! Odlučno se bacam na posao.« Eto to je mislio Žakmor. Jer može toliko stvari da se desi u mozgu jednog čoveka, prosto neverovatno, to navodi na razmišljanje.

Put je bio klizav pod Žakmorovim nogama. Pištao je. Mljackao. Potcikivao. Potklizavao. Nebom su graktale vrlo živopisne ptice, ali bešumno, jer je vetar duvao u drugom pravcu.

Kako to, pade Žakmoru na um, da ovde nema ribara? More je tako blizu i puno rakova, glavonožaca i krljuštara koji se jedu. Zašto? Zašto? Zašto? O, zašto?

Zato što nema luke. Bio je sav srećan što se toga setio i samozadovoljno se osmehnu.

Glava velike krave virila je iznad živice. Priđe da je pozdravi, ali bila je okrenuta na drugu stranu, te je on pozva. Kad se približi, vide da je samo odsečena glava nabijena na kolac, bez sumnje je krava pogubljena. Bio je i natpis, ali je pao u jarak. Žakmor se saže da ga podigne i razabra iz mešavine slova i blata. Idući — mrlja — put — mrlja — daješ — mrlja — ćeš — mrlja — više mleka — mrlja — mrlja — mrlja.

On klimnu glavom zaista neraspoložen. Nije mogao da se navikne. Hajde još kad su u pitanju šegrti! Ali stoka! Baci natpis. Ptice su isključivale oči i nos, te je glava krave ličila toliko na obolelog od raka da je to bilo smešno.

Još jedna mušterija za Slavu, pomisli. I to će se na njega svaliti, i dobiće još zlata. Zlato mu ne koristi, jer za njega ništa ne može da kupi. Prema tome, to je jedina zaista vredna stvar — pošto nema cene.

I Žakmor pronade zato
Koračajući pun snage
Da preteže tas vage
Na kome leži zlato.

Gle, gle, pomisli Žakmor. Opet mi se javlja nadahnuće, mada je suština ove očiglednosti bez značaja, jer samim sklopom stvari u celini u datom trenutku Slava je u takvom položaju da mu zlato ništa ne znači. A osim toga, briga mene za zlato, ali u ovom razmišljanju sam već prešao sto metara.

Pojavi se selo. Po crvenom potoku je lutao Slavin čamac u potrazi za otpacima. Žakmor ga viknu. Kad čamac priđe do njega, on uskoči.

— Pa, — reče vedro — šta ima novo?

— Ništa, — odgovori Slava.

Žakmor predoseti zadnju misao koja je u njemu klijala od jutros.

— Čuj, — reče — kako bi bilo da odemo do tebe? Želeo bih da ti postavim nekoliko pitanja.

— Pa, — reče Slava — ne vidim zašto ne bi. Hajdemo. Dozvolite!

Kao da ga je opruga izbacila, on skoči u reku. A drhtao je. Dahćući se približavao nekom otpatku koji je plivao i uhvati ga vesto ustima. Bila je to prilično mala šaka. Umrljana mastilom. Slava izađe iz vode.

— Gle, — reče — Šarlov klinac opet nije hteo da napiše zadatak iz krasnopisa.

IV

98. aprigust

Zaista mi se sve više gadi ovo selo, pomisli Žakmor gledajući se u ogledalu.

Podšišao je bradu.

V

99. aprigust

Klemantina je bila gladna. Nije više uopšte ručavala, jer je za ručkom kljukala klince. Proveri da je dobro zatvorila vrata i okrete ključ u bravi. Mirno. Niko neće ući. Vrti se do sredine sobe i malo otpusti pojas svoje platnene haljine. Gledala se kao kradom u ogledalu na ormaru. Priđe prozoru, pa i njega zatvori. A onda polako pođe ka ormaru, meraklijski. Ključ od ormara nosila je okačen kožnom vrpcom o pojas. Pogleda ga i uvuče ga u bravu. U ormaru je smrdelo. Tačnije, mirisalo je na trulež. Smrad je dolazio iz kartonske kutije za cipele. Klemantina je zgrabi i onjuši. U kutiji je na tanjiriću trulio ostatak bifteka. Čista trulotina, bez upljuvaka muva i crva. Samo je meso pozelenelo i smrdelo je, ona pređe prstom preko bifteka, opipa. Prst je upadao. Ona omirisa prst. Prilično istrulelelo. Pažljivo uhvati meso palcem i kažiprstom i oprezno zagriže trudeći se da joj zalogaj bude jasno ograničen. To je bilo lako, meso je bilo meko. Lagano je žvakala, osećajući istovremeno malo ljigavo meso koje joj je u ustima ostavljalo kiseo ukus i jak smrad koji je izbijao iz kutije. Pojede meso do polovine, pa ga vrati u kutiju, a ovu na svoje mesto. Pored mesa bio je i trougao sira u približno istom stanju, kao zaboravljen u tanjiriću. Zamoči prst u sir, pa ga oliza i tako nekoliko puta. Sa žaljenjem zatvori ormar i pređe u kupatilo da opere ruke. A potom leže na krevet. Ovog puta neće povraćati. Znala je. Sve će u sebi zadržati. Samo treba da je u dovoljnoj meri gladna. O tome će voditi računa. U svakom slučaju, načelo se mora poštovati: ono što je najbolje deci. Nasmeja se, sećajući se početaka, bilo joj je dovoljno da jede ostatke, mast zaostalu na kosti kotleta, ili masno od šunke, ili komadiće hleba udrobljene u mleko koji su se vukli po šoljama. Ali takve stvari može bilo ko, bilo koja majka, sve majke. Obična stvar. Ljuske od bresaka, to je već bilo malo teže, zbog somotastog osećaja na jeziku. Međutim, jesti ljuske od bresaka, nije ni to bogzna šta. Koliko ljudi jede breskve sa ljuskom! Ali ona je jedina puštala da joj hrana truli. Deca su zasluživala tu žrtvu — i što je bila odvratnija, užasnija, smrdljivija, to joj se njena ljubav prema deci činila čvršća, očiglednija, kao da se iz mučenja koje je sebi

nametala rađalo nešto čistije i istinitije — trebalo je iskupiti sva zakašnjenja, svaki trenutak kad nije mislila samo na njih.

A ipak je nekako neodređeno bila nezadovoljna, jer još nije mogla da jede i crve. Shvatila je da podvaljuje sklanjajući od muva ostatke pokupljene iz ostave. Možda će jednog dana to pasti na njihovu glavu...

Sutra će probati...

VI

107. aprigust

»Kako sam uznemirena«, pomisli Klemantina nalakćena na prozor. Vrt su zlatili sunčevi zraci.

»Ne znam gde su Noel, Žoel i Sitroen. Dosad su mogli da padnu u bunar, da pojedu otrovano voće, da isteraju strelom oko, ako se neko dete na putu igra lukom i strelama, da dobiju tuberkulozu ako naiđu na Kohov bacil, da se onesveste mirišući cveće suviše jakog mirisa, da ih ubode škorpija koju može da donese deda nekog deteta iz sela, ako je deda bio istraživač u dalekim zemljama gde ima škorpija, da padnu sa drveta, da se zatrče i slomiju nogu, da se igraju kraj vode i da se udave, da se spuštaju niz liticu, omaknu se i skrhaju vrat, da se nabodu na neku staru žicu i dobiju tetanus, da odu u dno vrta, da dignu kamen, ispod kamena da bude lutka iz koje će da izleti buba i poleti ka selu, uleti u neku staju nekog ljutog bika, ubode ga u njušku, a bik izjuri iz staje, sve razruši, pobesni, pojuri putem ostavljajući crne čuperke na živicama okuka i pred kućom udari u teška kola koja vuče star i poluslep konj. Od udara se kola raspadnu, a metalno parče odleti neverovatno visoko, neki zavrtanj ili matica, spojka, ekser, okov rude, kuka za zapregu, čavao sa paoka, okovanih, lemljenih krpljenih jasenovim iverjem, rukom tesanim, i to gvozdeno parče uzleti zviždeći ka plavom nebu, preleti baštensku kapiju, o bože, i počne da pada, da pada, u padu očese krilo letećem mravu i otkine mu ga, a mrav izgubi ravnotežu i pravac i obruši se ka travnjaku, bože moj, gde su Žoel, Noel i Sitroen i osetiv, možda, tragove pekmeza, ujede ga.

— Sitroene, gde si?

Klemantina je izjurila iz sobe i vikala, van sebe, silazeći niz stepenice u trku. U predvorju se sudari sa devojkom.

— Gde su? Gde su mi deca?

— Spavaju, — odgovori ova iznenađeno — vreme je popodnevnog odmora.

Pa lepo, ovog se puta to nije desilo, ali sve je to moguće. Vratila se u sobu. Srce joj je udaralo. Zaista je opasno puštati ih same u vrt. A svakako im treba zabraniti da prevrću, kamenje. Ko zna šta sve

može da bude ispod kamenja! Otrovnne bube, pauci, čiji je ujed smrtonosan, škorpioni koji mogu da prenesu neku tropsku bolest od koje nema leka, zatrovane igle, koje je tu sakrio neki lekar ubica bežeći ka selu posle ubistva jedanaestero svojih bolesnika koji su prethodno sačinili zaveštanje u njegovu korist, a podlu prevaru je otkrio prilikom dežurstva mladi stažista, neobičan čovek riđe brade.

Šta li je s Žakmorom? pomisli tim povodom, ili obrnuto. Ne viđam ga više. Utoliko bolje. Pod izgovorom da je psihijatar i psihoanalitičar, mogao bi još da se meša u vaspitanje Žoela, Noela i Sitroena. Samo s kakvim pravom, pitam se. Deca pripadaju majci. Pošto ih je ona u mukama donela na svet, njoj i pripadaju. A ne ocu. I pošto ih majka voli, nju treba i da slušaju. Majke bolje znaju šta im treba, šta je za njih dobro, kako da ostanu što duže deca. Kao noge u Kineskinja. Kineskinjama stavljaju noge u naročitu obuću. Ili stežu trakama. Ili možda stegom. Ili čeličnim kalupom. Uglavnom, našli su načina da im noge ostanu sasvim male. Trebalo bi pronaći tako nešto i za decu. Sprečiti ih da porastu. Mnogo su bolji u ovom dobu. Bezбриžni. Nemaju potreba. Nemaju grešnih želja. Kasnije će da porastu. Proširiće vidike, želeće da odu dalje. A koliko će to značiti novih opasnosti! Ako li samo iz vrta izađu, već eto hiljadu novih opasnosti. Šta to govorim? Ne hiljadu već deset hiljada. I tu ne preterujem. Treba ih po svaku cenu sprečiti da izađu iz vrta. Već se i u vrtu izlažu bezbrojnim opasnostima. Može neočekivano da duhne vetar i slomije granu koja će na njih da padne. Da pljusne kiša, a ako su znojavi, jer su se igrali konja ili voza, ili lopova i žandara, ili koje druge igre s trčanjem, pa pljusne kiša, dobiće zapaljenje pluća ili plućne maramice, ili nazeb, ili reumatizam, ili dečju paralizu, ili tifus, ili šarlah, ili male boginje, ili ovce boginje, ili onu novu bolest kojoj još niko ne zna ime. A ako naiđe oluja? I munje i gromovi? Ko zna, može čak da dođe do pojave koju zovu jonizacijom, ime je dovoljno gadno da označi neku strašnu stvar, podseća na iniciju. A koliko se još stvari može dogoditi! Ako izađu iz vrta, sve, razume se, može da bude još daleko gore. Ali na to sad ne treba misliti. Dovoljno je već i ovo što vrt pruža. A tek kad budu veći! Da, to su dve najstrašnije stvari — da porastu i da izađu iz vrta. Koje tu sve opasnosti treba predvideti! Istina je, majka mora sve da predvidi. Ali, ostavimo sad to. O tome ću kasnije razmišljati, samo glavno da ne zaboravim: da

ne porastu i da ne izađu. Zasad ću se ograničiti na vrt. Jer je i u samom vrtu broj mogućih nesreća ogroman. Eto, šljunak po stazama. Koliko sam puta govorila da je prosto smešno puštati decu da se igraju po šljunku! A ako ga progutaju? Ne da se to odmah primetiti. I kroz tri dana zapaljenje slepog creva. Hitna operacija. I ko da operiše? Žakmor? On nije doktor. Seoski lekar? Postoji samo veterinar u selu. Ostaje im jedino da umru. I to pošto se namuče. Temperatura. Jauci. Ne, ne bi jaukali, samo bi cvileli i to bi bilo još strašnije. A leda ne bi bilo. Nigde leda da im se stavi na trbuh. Temperatura se penje, penje. Živa prevazilazi graničnu vrednost. Termometar prska. A komadić stakla upadne Žoelu u oko dok gleda Citroena kako se muči. On krvari. Niko se za njega ne brine. Svi su zauzeti oko Citroena, koji stenje sve slabašnije. Koristeći gužvu, Noel šmugne u kuhinju. Na štednjaku je veliki lonac ključale vode. Gladan je. Nisu mu dali užinu kao što to biva, razume se, zaboravili su ga zbog bolesne braće. Popne se na stolicu ispred štednjaka, da bi dohvatio teglu pekmeza. Ali devojka ju je pomerila malo dalje, jer joj je trun upao u oko. Do toga ne bi dolazilo kad bi savesnije čistila. On se naginje. Oklizne se. Padne u lonac. Stigne samo da ispusti jedan vrisak, jedan jedini, i već je mrtav, ali se još trza refleksno, kao račići koje žive bacaju u ključalu vodu. I pocrveni, kao račići. Mrtav je. O, Noel!

Klemantina pojuri vratima i zovnu služavku.

— Molim, gospođo.

— Zabranjujem vam da spremate račiće za ručak.

— Pa nemamo račiće, gospođo, već goveđu pečenicu sa krompirom.

— Ipak vam zabranjujem.

— Dobro, gospođo.

— I nikad više nemojte spremati račiće. Ni jastoga. Ni rečne rakove. Ni prstace.

— Dobro, gospođo.

Ona se vrati u sobu. Možda bi bilo bolje sve skuvati dok spavaju, a posle jesti hladno. Tako da nikad ne bude vatre kad su budni i na nogama. Šibice, razume se, brižljivo zaključavati. To se već i radi. Prokuvanu vodu koju piju — kuvati uveče kad legnu. Sva sreća što se setila da prokuva vodu. Mikrobi gube snagu kad se dobro

prokuvaju. Jest', a sve ono što trpaju u usta dok se igraju u vrtu? Opet vrt. Trebalo bi izbegavati da se puštaju u vrt. Nije vrt ništa zdraviji od čiste sobe, koja se svakodnevno riba, razume se, soba je bolja od vrta. Istina, na pločicama mogu da nazebu. Ali mogu i u vrtu. Ima isto toliko promaje. Pa vlažna trava. Lepa čista soba. Dabome. Ostaju još prozori. Mogu da se poseku. Da preseku vene na ruci, a pošto se osećaju krivim, da se ne usude da kažu, krv teče li teče, a Citroen je sve bleđi. Žoel i Noel plaču, a Citroen krvari. Vrata su zaključana, jer su svi otišli za poslom, Noel se uplaši od krvi i pokušava da kroz prozor dozove u pomoć, penje se Žoelu na ramena, nespretno se uhvati, padne i povredi se i on, preseče vratnu venu i za nekoliko minuta umre, lišće mu pobeli kao kreč. Ne, ne valja ni zatvorena soba...

Pojuri iz sobe i kao luda žena upade u sobu u kojoj su deca spavala. Sunce je padalo na ružičaste zidove prolazeći kroz proreze drvenih kapaka, čulo se samo trostruko ravnomerno disanje. Noel se promeškolji i promrmlja nešto u snu. Citroen i Žoel su se smešili u snu, poluotvorenih pesnica, opušteni, bezazleni. Klemantini je srce jako lupalo. Izašla je i vratila se u svoju sobu. Ovoga puta je ostavila vrata otvorena.

Dobra sam ja majka. Mislim na sve što može da im se desi. Na sve nesreće koje mogu da ih snađu unapred mislim. A da ne govorim o opasnostima kojima će se izlagati kad budu veći. Ili kad budu izašli iz vrta. Ne! O njima neću sad. Rekla sam da ću misliti kasnije. Ima vremena. Već ima toliko nesreća na koje treba misliti. Toliko nesreća. Volim ih čim mislim na sve ono najgore što bi moglo da ih snađe. Da bih predupredila. Da bih sprečila. Ne uživam ja u tim krvavim predviđanjima. Ona se meni nameću. To dokazuje da mi je stalo do njih. Ja sam odgovorna. Od mene zavise. To su moja deca. Moram da učinim sve što do mene stoji da im uštedim bezbrojne nesreće koje im prete. Anđeli moji. Nesposobni da se brane, da prosude sami šta je za njih dobro. Ja ih volim. Ja to za njihovo dobro mislim na sve. Nije to nikakvo uživanje za mene. Naježim se kad pomislim da mogu da pojedu otrovne bobice, da sednu na mokru travu, da ih udari grana po glavi, da padnu u bunar, da se skotrljaju sa hridi, da progutaju oblutak, da ih izujedaju mravi, pčele, pauci, ozare koprive iskljuju ptice, da mirišu cveće, da ga mirišu suviše snažno pa da im

uleti latica u nozdrvu, zapuši nos, stigne do mozga te umru tako mali, da padnu u bunar i udave se, da im se sruši grana na glavu, da se razbije prozor, krv, krv...

Nije više mogla da izdrži. Bešumno ustade i nečujnim koracima ode u dečju sobu. Sede na stolicu. Odatle ih je svu trojicu videla. Spavali su bez snova. Malo-pomalo pa i ona zadrema, zgrčena, brižna. U snu se povremeno trzala kao pas koji misli na krpelja.

VII

135. aprigust

Uf, pomisli Žakmor stižući u selo, ovo je sigurno već hiljaditi put kako dolazim u ovu prokletu selendru i više ništa novo ne mogu uz put da otkrijem. Istina, to mi ne bi smetalo da otkrijem nešto drugo. Najzad, ovoga puta ćemo bar imati i neku rasonodu.

Svuda su bili izlepljeni plakati. Beli plakati s ljubičastim tekstom, verovatno napravljeni na mašini za umnožavanje. DANAS POPODNE GALA-PREDSTAVA... i tako dalje, i tako dalje. Predstava se održava u ambaru iza popovske kuće. Očigledno je organizator predstave bio paroh.

Na crvenom potoku Slavi ni traga ni glasa. Mora da je bio dalje, iza okuke. Iz svih kuća izlazili su uparađeni ljudi, to jest obučeni kao za pogreb. Šegrti su ostajali kod kuće. A da im ne bi bilo krivo, isprebijali bi ih na dan predstave, te bi bili vrlo srećni što ostaju sami čitavo popodne.

Žakmor je sad znao sve uglove, prečice i zaobilazne puteve. Pređe preko trga, gde se redovno održavao sajam starih, prođe pored škole, nekoliko časaka kasnije obilazio je crkvu, da bi uzeo kartu na biletarnici, koju je držalo jedno dete iz crkvenog hora. Kupio je skupo mesto da bi bolje video. Potom uđe u šupu. Nekolicina je bila ispred njega, a nekoliko njih iza njega. Na vratima šupe drugo dete iz hora je iscepalo pola njegove karte — tačnije, precepilo je ćelu kartu na dve polovine i vratilo mu polovinu. Treće dete je smeštalo jednu porodicu, a Žakmor je čekao da se neko postara za njega, što se uskoro i dogodi. Sva tri deteta iz hora bila su u svečanom odelu, crvena suknja, kapica i čipkane krpice. Ovo poslednje zgrabi Žakmorovu kartu i povede psihijatra do fotelja u parteru. Paroh je u šupu natrpao sve stolice, koliko god ih je bilo u crkvi, toliko stolica da su ponegde bile jedna na drugoj i nije se na njih moglo šesti, ali je to dopuštalo da se proda više karata.

Žakmor sede na svoje mesto i preko volje opali šamar detetu koje kao da je čekalo napojnicu, te se ovo izgubi ne čekajući ostatak. Ostatak bi se, po svoj prilici, sastojao od nekoliko prigodnih ćuški; bilo je prirodno da se Žakmor ne diže javno protiv lokalnih običaja,

uprkos svom gađenju pred tim postupcima. Sad poče da razgleda pripreme učinjene za predstavu, osećajući se nelagodno i zbunjeno.

Usred šupe, okružen sa četiri strane stolicama, stajao je savršeno pravilan ring napravljen od četiri izrezbarena stuba, učvršćena jakim metalnim kablovima i povezana konopcima od crvenog somota. Dva naspramna stuba prikazivala su samo poznate prizore iz Isusovog života: Isus češe tabane kraj puta, Isus s litrenjakom crnog, Isus peca na udicu, jednom reći izvod iz klasičnih ilustracija veronauke. Ona druga dva su imala, naprotiv, originalnih obeležja. Ovaj levo, bliži Žakmoru, podržavao je trozubac sa zupcima nagore i bio ukrašen prizorima iz pakla koji bi načisto (ili naprljavo) naterali i jednog dominikanskog fratra da pocrveni. Čak i nekolicinu dominikanskih fratara. Čak i jezuitskog pukovnika. Poslednji stub, u vidu krsta, bio je običniji i prikazivao je paroha golog i s leđa, kako traži dugme za okovratnik pod krevetom.

Ljudi su stalno ulazili; zvuk pomeranja stolica, psovke onih koji nisu imali gde da sednu, jer su štedeli na karti, piskavi uzvici dece iz hora, snažan zadah nogu publike i jecanje nekolicine staraca kupljenih na vašaru i dovedenih ovamo da bi ih štivali za vreme odmora stvarali su uobičajenu atmosferu nedeljnog provoda. Začu se iznenada glasno škripanje, kao kad se pušta izlizana ploča, i odjeknu gromoglasan zvuk iz zvučnika kojeg Žakmor, digav glavu, ugleda okačenog o gredu baš iznad ringa. Trebalo mu je nekoliko sekundi dok je prepoznao glas paroha. Uprkos lošem tonu, njegove su reči bile razumljive.

— Ne valja, — zaurla on na pozdrav.

— Ha-ha-ha, — dočeka ga gomila oduševljena ovim početkom.

— Neki su od vas, u svom odvratnom cicijašluku i nedostojnom sitničarstvu, hteli da pijunu na nauk Jevanđelja. Kupili su loša mesta. Zato će stajati. Ovo je raskošna predstava u znaku Gospoda, raskošnog bića, i svako ko u ovakvoj prilici odbija da se ponaša shodno toj raskoši biće kažnjen kao grešnici koji će se večno peći u paklu na bednoj vatrici od drvenog ćumura, treseta, pa možda čak i od suve trave!

— Vraćajte pare! Vraćajte pare! — vikali su oni koji nisu imali mesta za sedenje.

— Neće vam se vratiti pare. Sedite kako znate, ili nemojte da sedite. Boga je baš briga. Stavili smo na vaše stolice druge stolice, naopačke, da biste shvatili da je cena tih mesta jedva dostojna stolica koje sede na stolicama. Vičite, bunite se, bog je raskoš i lepota, što niste kupili skuplje karte. Oni koji to žele mogu da doplate, ali im loša mesta ostaju. Pokajanje ne donosi i oprostaj.

Već su nalazili da pop pomalo preteruje. Žakmor se okrete začuvši neku glasnu lomljivu. Vide potkivača gde stoji na jevtinim mestima. Držao je po jednu stolicu u svakoj ruci i udarao ih jednu o drugu. Već pri drugom sudaru stolice se raspadoše u iverje. On odbaci komade prema zategnutoj zavesi, koja je predstavljala kulise. To bi znak za početak. Svi koji su kupili jevtine karte zgrabiše stolice i počеше da ih lome. Oni slabiji su svoje stolice dodavali kovaču.

Iverje je letelo kroz opštu larmu i silovito prodirale između dva krila zavese. Bolje usmeren hitac zatrese šipku zavese. Iz zvučnika se začu urlanje popa:

— Nemate pravo, raskošni bog prezire vaše ponašanje bednika, vaše prljave čarape, vaše usrane gaće, pocrnele okovratnike i pokvarene zube. Bog ne pušta u raj tanke zaprške, slabo uhranjene pevce i izgladnele koke. Bog je veliki srebrni labud. Bog je soko od safira u blistavom trouglu, dijamantsko oko na dnu zlatnog noćnog suda. Bog je slast merena karatima, platinska tajna, on je stotinu hiljada prstenova vitezova Malampje, bog je večna voštanica u rukama vladike u kadifenom plastu. Bog živi u plemenitom metalu, u tečnom biserju kipuće žive, u kristalu etera. Bog vas gleda, balegari, i bog vas se stidi.

Na zabranjenu reč, gomila, čak i oni koji su sedeli, poče da se buni.

— Dosta, pope! Daj predstavu!

A stolice su samo letele.

— Stidi vas se! Grubi, prljavi, sivi, vi ste pačavre ovog sveta, krompir nebeskih povrtnjaka, korov božanskog vrta, vi ste... jao! jao! jao!

Bolje nanišanjena stolica potpuno je oborila zavesu i svi ugledaše paroha u gaćama kako podskakuje pred mikrofonom držeći se za glavu.

— Predstavu, pope! — zaurla gomila u jedan glas.

— Dobro! Jao! Dobro! — reče paroh. — Evo, evo!

Buka se namah stiša. Sad su se skoro sve stolice popunile, a deca se užurbaše oko paroha. Jedno mu pruži neki mrki i okrugao predmet u koji on gurnu šaku. To isto učini i drugom rukom. A onda paroh obuče raskošni domaći ogrtač svetložute boje i uskoci na ring. Mikrofon mu je visio oko vrata, te ga on skide i okači na za to predviđenu žicu.

— Danas ću se — najavi bez uvoda — boriti u 10 rundi po 3 minuta snažno i odlučno protiv đavola. Skupom prođe žamor neverice.

— Ne smejte se, — dreknu pop. — Neka oni koji ne veruju dobro gledaju.

Na njegov znak crkvenjak u tren oka iskoči iz kulisa. Raširi se jak miris sumpora.

— Pre osam dana, — saopšti paroh — evo šta sam otkrio: moj je crkvenjak đavo!

Crkvenjak bljunu prilično ubedljiv plameni mlaz. Uprkos dužini kućne haljine, dobro su se videle crne dlakave noge i račvasti papci.

— Aplauz za njega, — predloži paroh.

Prasnu pljesak, ali brzo umuče. Crkvenjak kao da se uvredi.

— Šta bi moglo bogu da bude milije od jedne raskošne borbe poput onih koje su organizovali rimski imperatori, pravi poznavaoći raskoši.

— Dosta, — reče neko — žedni smo krvi.

— Dobro, — reče paroh. — Dobro, dobro! Samo još da dodam. Vi ste jadni primitivci.

Smače ogrtač, dva dečaka iz crkvenog hora izigravala su sekundante. Crkvenjak nije imao nikoga uz sebe. Deca spremiše lavor, stoličicu i ubrus, a paroh stavi štitnik za zube. Crkvenjak izgovori samo jednu kabalističku reč i njegov crni ogrtač planu na njemu i nestade u oblaku crvenog dima. On se iskezi i poče da se zagreva udarajući u prazno uz skakutanje. Paroh preblede i diže ruku da se prekrsti, ali ga crkvenjak preseče:

— Samo bez niskih udaraca na samom početku..

Dečak iz hora udari čekićem u bakarnu tavu. Crkvenjak, koji je stajao u uglu kraj izrezbarenog trozupca, priđe sredini ringa. Publikom prođe uzdah zadovoljstva na zvuk udarca u šerpu za slatko.

Đavo odmah krenu u napad kratkim desnim krošeima koji su svaki treći put nalazili rupu u parohovom gardu. Ovaj je imao lepu igru

nogu, tačno rečeno nogu punačkih, uhranjenih, ali hitrih, uprkos izvesnoj neujednačenosti. Paroh, prinuđen na desne direkte, trudio se da protivnika drži na odstojanju. Koristeći visoki gard đavola, koji je smerao da zada niz bočnih udaraca, paroh smesti dva leva direkta u predeo srca, a crkvenjak prostački opsova. Publika udari u pljesak. Pop se već uzoholio kad ga snađe nepredviđen aperkat tačno u vilicu, koji ga dobro prodrma. Zatim ga đavo napade nizom levih direkta i raseče mu desnu arkadu. Đavo kao da je želeo da prikaže svu raznovrsnost svojih udaraca. Crveni tragovi već su se javljali na telima oba borca, a paroh je, reklo bi se, bio i zaduvan. Pošto je crkvenjak bio uporan, on mu reče:

— *Vade retro...*

Na to se crkvenjak samo zasmeha, i to tako da se od smeha presamitio, a paroh iskoristi priliku i dvaput ga zviznu po njušci. Brižnu krv. Istog časa odjeknu gong i borci se povukoše svaki u svoj ugao. Paroha odmah salete ono troje dece iz hora. Publika je pljeskala, jer je bilo dosta krvi. Đavo zgrabi kantu s benzinom, nateže i dobro otpi, pa ispljunu bogat plameni mlaz, koji pregpre žicu mikrofona. Publika oduševljeno zapljeska. Žakmor je smatrao da se paroh dobro drži, i kao organizator i kao takmičar. Ideja borbe s đavolom činila mu se jedinstvenom.

Za to vreme su se deca užurbala oko paroha. Zaista nije izgledao slavno, a krupne modrice su se sad lepo videle na njegovoj anatomiji.

— Druga runda! — najavi dete s gongom i udari: bang!

Ovog puta đavo kao da je rešio da stvar reši bez odlaganja. Napade kao lud ne dajući popu oka otvoriti. Pljuštali su buboci kao grad, ukoliko grad može da pljušti. Pop je stalno uzmicao, a dvaput čak uđe u klinč i obesi se o protivnika, na veliko nezadovoljstvo publike. Koristeći mali predah, on obema rukama zgrabi crkvenjaka za glavu i tresnu ga kolenom u nos. Đavo uzmače uz glasan uzvik bola.

Sva deca viknuše u glas, vrlo zadovoljna:

— Podvaljuje! Živeo paroh!

— Sramota! — viknu đavo trljajući nos uz najočitije znake bola.

Pop se krivio presrećan. Ali to je bilo samo lukavstvo đavola, koji se baci na popa i posle dva strašna krošea u predeo džigerice smesti

jedan aperkat namenjen vilici, ali ga paroh nehotice dočeka levim okom. I ovo se zatvori.

Srećom po paroha, odjeknu gong. Paroh ispra usta nekoliko puta, a na oko mu pričvrstiše sirov biftek s rupom na sredini da bi mogao da vidi, kad bi njegovo jedno oko to bilo u stanju. Za to vreme se đavo upustio u razne ludorije koje su nailazile na veliko odobravanje publike; tako je, na primer, smakao gaće i pokazao zadnjicu staroj bakalki i postigao izvanredan uspeh.

Usred treće runde, koja je za paroha bila još gora, ovaj, štiteći se jednom rukom, drugom povuče žicu mikrofona, ranije već za to pripremljenu, te se ovaj sruči crkvenjaku na glavu i crkvenjak pade onesvešćen. Paroh se ponosno prošeta oko ringa s pesnicama ukrštenim iznad glave.

— Pobedio sam tehničkim nokautom. Bog u meni je izvojevao pobedu, bog raskoši i bogatstva! Bog, u tri runde.

— O, a, o! — začu se u publici.

Seljani zanemeše za trenutak, toliko je sve brzo išlo. A onda zaurlaše, jer je ovako minut ispao vrlo skup.

— Vraćaj pare, pope! — zaurla gomila.

— Ne! — odvrati pop.

— Vraćaj pare, pope!

Polete jedna stolica, pa druga. Pop iskoči sa ringa. Zasuše ga gomilom stolica.

Žakmor se probijao ka izlazu, kad ga neko udari iza uha. On se nagonski okrete i uzvрати. Svog protivnika prepoznade u času dok mu je razbijao vilicu — bio je to stolar. On se sruči pljujući zube. Žakmor pogleda svoju ruku — koža mu je pukla na dva zglavka. On ih oliza. Obuzimala ga je nekakva nelagodnost. Strese se slegnuvši ramenima:

— Vrlo važno... — pomisli. — Zato je Slava tu. I tako je trebalo da odem do njega zbog onog šamara detetu iz hora.

Još mu je bilo do tuče, te udari u ono što mu se našlo na putu. Udarao je i bivalo mu je sve lakše, jer je udarao po odraslina.

VIII

135. aprigust

Kad Žakmor uđe kod Slave, ovaj se baš oblačio. Upravo se okupao u kadi od suvog zlata i pošto je okačio staro radno odelo o klin, navukao je raskošni domaći ogrtač od zlatnog brokata. Zlata je bilo svuda, unutrašnjost stare kuće kao da je bila izlivena u jednom komadu od skupocenog metala. Zlato se prelivalo iz sanduka, posuđe, stolice, stolovi, sve je bilo žuto i blistavo. Ovaj je prizor porazio Žakmora prilikom prve posete, ali sad ga je gledao isto onako ravnodušno kao i sve što nije bilo neposredno vezano za njegovu opsesiju, to jest nije to više ni primećivao.

Slava mu reče dobar dan i začudi se što ga vidi u takvom stanju.

— Tukao sam se, — reče Žakmor — na parohovoj priredbi. Svi su se tukli. Čak i on sam, ali on nepošteno. Zato su se ostali i umešali.

— Oduševljeni što im se dala prilika, — reče Slava sležući ramenima.

— Ja, — poče Žakmor — ovaj, malo me je sramota, jer sam se i ja tukao. Pa pošto sam već svratio do vas, doneo sam nešto sitniša.

I pruži mu gomilicu zlatnika.

— Pa da — promrmlja Slava gorko — brzo ste se prilagodili. Ali sredite malo to odelo. Ne brinite ništa, preuzimam vašu sramotu.

— Hvala, — reče Žakmor. — A sad da nastavimo s radom.

Slava spusti zlatnike u pozlaćenu pepeljaru i ćutke leže na divan u dnu sobe. Žakmor sede kraj njega.

— Pričajte, — reče — opustite se i govorite. Stigli smo do onog događaja u školi kad ste ukrali loptu.

Slava pređe rukom preko očiju i poče da govori. Ali ga Žakmor isprva nije slušao. Bio je začuđen. U času dok je starac spuštao ruku na čelo učinilo mu se, možda mu se samo prividelo, da kroz Šaku vidi grozničav i nemiran pogled svog pacijenta.

IX

136. aprigust

Kad bi se osetio intelektualcem, Žakmor bi se povlačio u Anželovu biblioteku i čitao. Tamo je bila samo jedna jedina knjiga, ali bila je potpuno dovoljna — odličan enciklopedijski rečnik u kome je Žakmor nalazio, sređene po azbučnom mada ne i logičnom redu, bitne elemente svega što obično sadrže biblioteke, sve to skupljeno u jednu, doduše neprijatno glomaznu knjigu.

Obično bi se zaustavljao na strani sa zastavama, gde ima i boja, a tekst, manje gust no na ostalim stranama, odmarao mu je i razvedravao duh. Druga zastava sleva — krvavi zub na crnom polju — toga ga dana podseti na sitan divlji šeboj koji se može naći u šumi.

X

1. julembar

Troje se dece igralo u vrtu podalje od kuće, lepo su izabrali mesto: bilo je tu u pogodnoj srazmeri šljunka, zemlje, trave i peska. Bilo je i hlada i sunca, i suhog i vlažnog, i mekog i tvrdog, i mineralnog i biljnog, i živog i mrtvog.

Malo su govorili. Kopali su gvozdanim ašovima svaki svoju pravougaonu rupu. S vremena na vreme bi ašov naišao na neku zanimljivu stvar koju bi vlasnik smesta vadio i slagao na gomilu ranijih otkrića.

Posle stotinu zamaha ašovom Citroen stade i reče.

— Stop!

Žoel i Noel ga poslušашe.

— Našao sam zeleni, — reče Citroen.

Pokaza im sićušan predmet smaragdnoг sjaja.

— Evo crnog, — reče Žoel.

— Evo zlatastog, — reče Noel.

Rasporediše tri stvarčice u temena trougla, a Citroen ih oprezno poveza suhim grančicama. A onda sedošе svaki kraj jednog temena i stadoše da čekaju.

Iznenada se između tri stvarčice provali zemlja i pojavi se bela, majušna ruka, pa i druga. Ruke se čvrsto uhvatiše za ivice pukotine i izroni svetla prilika visoka desetak santimetara. Bila je to devojčica duge plave kose. Poče da šalje poljupce deci i da igra. Igrala je nekoliko minuta ne izlazeći iz trougla. Potom se naglo zaustavi, pogleda u nebo i uvuče se u zemlju isto onako hitro kao što se i pojavila. Umesto tri dragulja ostadoše samo tri obična kamička.

Citroen ustade i rasturi grančice.

— Dosta mi je, — reče. — Hoću neku drugu igru.

Žoel i Noel su opet počeli da kopaju.

— Siguran sam da ćemo naći još nešto, — reče Noel.

U tom času njegov ašov udari o nešto tvrdo.

— Evo ogromnog šljunka, — reče.

— Da vidim, — reče Citroen.

Sitroen liznu lepi žuti kamen blistavih pukotina da vidi da li je i ukusan kao što je lep. Skoro. Zemlja je škripala pod zubima, a u jednoj šupljini bila je mala žuta glista. On je zagleda.

— Ovo — reče Sitroen — nije ona prava. Možeš ipak da je pojedeš, ali to nije ona prava. Plave su one prave, od njih se leti.

— Zar ima plavih? — upita Noel.

— Ima, — odgovori Sitroen.

Noel oproba žutu. Vrlo prijatna. Mnogo ukusnija od zemlje, u svakom slučaju. Meka. Ljigava. Odlična.

Žoel je, međutim, poduhvatio lopatom težak kamen. Odmeri ga. Dve crne gliste.

Jednu pruži Sitroenu, koji je radoznalo zagleda, ali je pruži Noelu, dok je Žoel sladio onu drugu.

— Ništa naročito, — reče — kao makarone.

— Da, — reče Sitroen — ali plave su odlične, kao ananas.

— Istina? — upita Žoel.

— A posle letiš? — reče Noel.

— Ne, poletiš odmah, — reče Sitroen — pre toga treba raditi.

— Možda bismo mogli prvo da radimo, — reče Noel. — A ako nađemo prave, odmah ćemo poleteti.

— O, — reče Žoel, koji je za to vreme kopao — našao sam lepo, sasvim novo seme.

— Da vidim, — reče Sitroen.

Bilo je to seme krupno skoro kao orah.

— Treba pet puta pljunuti na njega, — reče Sitroen — pa će proklijati.

— Jesi li siguran? — upita Žoel.

— Siguran. Samo ga treba položiti na svež list. Idi nađi list, Žoele.

Iz semena niče majušno drvo ružičastih listova. Između njegovih grana od srebrne žice letele su ptice pevačice. Najveća od njih bila je jedva kao nokat na Noelovom malom prstu.

XI

347. julembar

Evo već šest godina, tri dana i dva časa kako sam se zakopao u ovom prokletom mestu, pomisli Žakmor gledajući svoj obraz u ogledalu.

Brada mu se držala srednje dužine.

XII

348. julembar

Žakmor je upravo izlazio kad sreće Klemantinu u hodniku. Nije je više uopšte viđao. Već mesecima. Dani su tako ustaljeno i neprimetno tekli da im je gubio račun. Ona ga zadrža.

— Kamo ste to krenuli?

— Kao i obično, — reče Žakmor — da obiđem svog starog prijatelja Slavu.

— I dalje ga psihoanalizirate? — upita Klemantina.

— Hm... da, — rače Žakmor.

— Dugo to traje.

— Mora da bude potpuno.

— Glava vam je sve veća, — primeti Klemantina.

On se malo odmače, jer mu je govorila iz neposredne blizine, a on je u njenom dahu nepobitno osećao miris lešine.

— Možda, — reče Žakmor. — A on je sve prozračniji i počinjem zaista da se brinem.

— Kao da vas to nije usrećilo, — reče Klemantina. — A toliko ste dugo tražili pacijenta.

— Svi su mi se izmakli jedan za drugim, — reče Žakmor. — Morao sam se zadovoljiti Slavom, jer mi je on jedini ostao. Ali priznajem da njegova mentalna sadržina nije baš najveselija za onoga koji je prima.

— Koliko ste odmakli? — upita Klemantina.

— Molim?

— Koliko je odmakla vaša psihoanaliza?

— Pa, rekao bih prilično, — reče Žakmor. — U stvari, što se više bliži trenutak ispitivanja najličnijih pojedinosti, sve sam uznemireniji. Ali sve to nema značaja. Recite mi šta je s vama? Ne viđate se više za stolom, ni u podne ni uveče.

— Jedem u svojoj sobi, — reče Klemantina zadovoljno.

— A, tako! — odvrati Žakmor.

Pogleda stas mlade žene, pa će jednostavno:

— Kao da vam to prija.

— Jedem samo koliko moram, — reče Klemantina.

Žakmor se očajnički trudio da održi razgovor.

— A raspoloženje je dobro? — upita priglupo.

— Pa ne bih rekla, i jeste i nije.

— Šta ne valja?

— U stvari, plašim se.

— Čega se plašite?

— Plašim se za decu. Svakog časa. Može im se dogoditi bilo šta. I ja to zamišljam. Proste stvari. Ne mučim se nemogućim stvarima ili ludim mislima, ne. Ali i najprostiji niz slučajnosti koje bi im se mogle desiti dovoljno me plaši. A ne mogu da se oslobodim tih misli. Razume se, čak i ne računam s onim što bi im se moglo dogoditi izvan vrta. Srećom, dosad im nije padalo na pamet da izađu. Ali zasad izbegavam o tome da mislim, jer bi mi se u glavi zavrtelo.

— Ali, nikakva im opasnost ne preti, deca manje-više svesno znaju šta je za njih dobro i ne dovode sebe u težak položaj. Sem izuzetno.

— Mislite?

— Uveren sam, — reče Žakmor. — Inače ne bi bilo ni vas ni mene.

— To je donekle tačno, — reče Klemantina. — Ali ona su toliko različita od ostale dece.

— Da, da, — reče Žakmor.

— A ja ih toliko volim. Mislim da ih volim toliko da sam u glavi preturila sve ono što bi im se moglo desiti u ovoj kući i ovom vrtu i ne mogu više oka da sklopim. Ne možete ni zamisliti koliko tu ima mogućnosti za nesreću. Shvatate li kakvo je to mučenje za majku koja voli svoju decu kao što ih ja volim? Ali toliko i posla ima u kući i ne mogu da idem stalno za njima i da pazim na njih.

— A služavka?

— Glupa je, — reče Klemantina. — S njom su u većoj opasnosti no kad su sami. Potpuno je bezosećajna i zato ih radije držim što dalje od nje. Kad bi deca kopala malo dublje po vrtu i slučajno naišla na naftu, nafta bi šiknula i sve ih podavila, ona ne bi umela da se snađe. Ne možete ni zamisliti moje strepnje! Jer ih toliko volim.

— Zaista, — reče Žakmor. — Primetio sam da nijednu pretpostavku ne zanemarujete u svojim predviđanjima.

— A još me nešto muči, — reče Klemantina. — Njihovo vaspitanje. Sva drhtim pri pomisli da treba da idu u seosku školu. Razume se, ne dolazi u obzir da idu sami. Ali ne mogu ih pustiti ni s tom

devojčurum. Sigurno bi im se dogodila neka nesreća. Ja ću ih voditi, a vi ćete me s vremena na vreme zameniti, ukoliko mi obećate da ćete biti vrlo predostrožni. Ne, ne, mislim da je ipak bolje da ih vodim ja. Istina, još je rano za školu, ipak su još vrlo mali. Pri pomisli da treba da izađu iz vrta toliko se uplašim da nisam u stanju ni da sagledam sve moguće opasnosti.

— Dovedite domaćeg učitelja u kuću, — reče Žakmor.

— I na to sam pomišljala, — reče Klemantina — ali priznajem da sam ljubomorna. To je glupo i prosto, ali ne bih mogla da podnesem njihovu privrženost bilo kome drugom osim meni. A ako to bude dobar učitelj oni će ga sigurno zavoleti. Ako bude loš učitelj, ne želim da mu moja deca padnu u ruke. Bilo kako bilo, mada nemam mnogo poverenja u školu, tamo bar postoji nekakav učitelj, a problem domaćeg učitelja čini mi se nerešiv.

— Paroh bi bio učitelj u skladu sa tradicijom, — reče Žakmor.

— Ja nisam pobožna i ne vidim zašto bi trebalo da svoju decu tako vaspitavam.

— Ne bih rekao da im ta opasnost pretili s ovim popom, — odvrati Žakmor, — Njegovo shvatanje religije čini mi se prilično zdravo i ne mislim da izaziva veliki zanos.

— Paroh ne bi ni pristao, — preseče Klemantina, — te se problem ni ukoliko ne menja. Moraće da idu u selo.

— Čujte, — reče Žakmor — ako razmislimo, videćemo da na tom putu i nema kola. Jedva jedna ponekad.

— U tome i jeste stvar, — prihvati Klemantina — ima tako malo kola da niko na njih i ne misli, a kad naiđu, opasnost je utoliko veća. Sva se naježim kad na to pomislim.

— Govorite kao delfska proročica, — reče Žakmor.

— Prestanite da se rugate, — reče Klemantina. — Ne, zaista ne vidim bolje rešenje do da ih ja vodim u školu i da ih vraćam kući. Šta ćete, kad majka voli svoju decu, nijedna joj žrtva ne pada teško.

— Manje su vam brige zadavali kad ste preskakali vreme dojenja i odlazili da se verete po stenju, — primeti Žakmor.

— Ne sećam se da sam ikad tako nešto učinila, — reče Klemantina. — A ako i jesam, mora da sam bila bolesna. U svakom slučaju, nije lepo od vas što mi to govorite. Znao dobro da je to bilo još u ono doba kad je Anžel bio tu, a njegovo me je prisustvo

dovodilo do izbezumljenja. Ali sad su se stvari izmenile i ja snosim punu odgovornost za njihovo vaspitanje.

— Zar se ne plašite da će na taj način suviše da se vežu za vas, — primeti psihijatar stideći se malo svojih reči.

— Ima li čega prirodnijeg? Ta su mi deca sve, jedini smisao života, i pravo je da se zauzvrat naviknu da se u svakoj prilici na mene oslanjaju.

— Ipak — reče Žakmor — mislim da preuveličavate opasnost... jer ako je tako, možete je naći bilo gde. Eto, na primer, čudi me da im dozvoljavate upotrebu higijenskog papira. Mogli bi da se ogrebu, a ko zna, pretpostavimo da je žena koja je pakovala paketiće jednostavno otrovala svoju porodicu arsenikom odmeravajući tačnu dozu na prvom listu: taj listić može da bude zatrovan i opasan... Pri samom dodiru vaše dete može da se sruši... Trebalo bi da im ližete zadnjicu...

Ona se zamisli.

— Znae, — reče — životinje to čine za svoje mlade... možda bi i dobra majka trebalo da je takva.

Žakmor je pogleda.

— Mislim da ih zaista volite, — reče ozbiljno. — A najzad, kad čovek zrelo razmisli, ova priča o arseniku i nije nemoguća.

— Da poludiš, — reče Klemantina i brižnu u plač.

— Šta da radim, o, šta da radim!

— Smirite se, — reče Žakmor — pomoći ću vam. Tek sam sad shvatio da je problem vrlo složen. Ali sigurno može da se reši. Idite, odmorite se.

Ona pođe.

— To se zove strast, — pomisli Žakmor nastavljajući put.

Poželeo je da može da je ispita. Ovako je, u svakom slučaju, mogao da je posmatra. Međutim, neka još neuobličena misao, koju nije uspevao da uhvati, stalno ga je gicala. Neuobličena misao. Misao neuobličena. Bilo bi svakako zanimljivo čuti mišljenje dece.

Ali ima vremena.

XIII

7. oktobar

Igrali su se na travnjaku pod prozorom svoje majke. Sve je manje dopuštala da odlaze dalje.

Sad ih je gledala prateći im pokrete i pokušavajući da im uhvati pogled. Žoel nije bio živahan kao obično, vukao se jedva prateći igru. U jednom trenutku ustade, opipa pantalonice i pogleda braću. Ovi počеше da skaču oko njega kao da im je rekao nešto vrlo smešno. Žoel je pesnicama trljao oči i plakao, to je bilo očigledno.

Klemantina izađe iz sobe, siđe niz stepenice i začas se stvori u vrtu.

— Šta je, milo moje?

— Boli tibi, — jecao je Žoel.

— Šta si jeo? To ti je ona blesavica dala opet nešto šio ne valja, anđelče moje.

Žoel je stajao raširenih nogu, uvučena stomaka, isturene zadnjice.

— Ukakio sam se, — zarida Žoel očajno.

Sitroen i Noel ga pogledaše prezirno.

— Još je beba, — reče Sitroen. — Svršava u gaće.

— Prava beba, — reče Noel.

— De, de — reče Klemantina — ne budite takvi prema njemu! Nije on kriv. Hodi, zlato, hodi, obući ću ti čiste gaće i dobićeš kašiku finog sirupa za probavu.

Sitroen i Noel se skameniše od iznenađenja i zavisti.

Žoel je sav srećan kaskao za Klemantinom.

— Sramota, — reče Sitroen, — ukaki se u gaće i još mu daju sirup za probavu.

— Jeste, — reče Noel — hoću i ja.

— Pokušaću da isteram, — prihvati Sitroen.

— I ja, — reče Noel.

Napeše se svom snagom, prosto pomodreše, ali nije išlo.

— Ne mogu, — reče Sitroen. — Samo sam se malo upiškio.

— Vrlo važno, — reče Noel — nećemo dobiti sirup, ali zato ćemo Žoelu da sakrijemo mecu.

— Gle, — reče Citroen, iznenađen dužinom Noelove rečenice. — Lepo si se setio, samo da ga nikako ne nađe.

Noel se namršti od napora. Razmišljao je. Okretao je glavu desno-levo tražeći mesto. Nije ni Citroen zaostajao, neuroni su mu radili punom parom.

— Gledaj, — reče — tamo!

To tamo bio je prostor gde je devojka prostirala rublje na visoke žice. U podnožju jednog od belih stubova ocrtavali se su obrisi stoličice.

— Sakrićemo ga na drvo, — reče Citroen. — Uzećemo Belinu stoličicu. Samo brzo, pre no što se vrati. Potrčaše koliko su ih noge nosile.

— Ali, — zadihano će Noel u trku — moći će da ga uzme.

— Neće, — reče Citroen. — Nas dvojica zajedno možemo da podignemo stoličicu, a on sam ne može, shvataš?

— Misliš? — upita Noel.

— Videćeš, — reče Citroen.

Dođoše do stoličice, mnogo veće no što je izgledala izdaleka.

— Treba da pazimo da se ne preturi, — reče Citroen — inače nećemo moći da je uspravimo. Teturajući se, odmakoše se vukući stvar.

— Ih, baš je teško, — reče Noel pošto su prešli desetak metara.

— Požuri, — reče Citroen — ona će se vratiti.

XIV

— Eto, — reče Klemantina — sad ćeš opet biti čist.

Ona baci komad vate u sud. Žoel je stajao pred njom okrenut leđima. Ona ga je klečeći prala. Posle kraćeg oklevanja reče:

— Sagni se, luče moje.

Žoel se naže nalaktivši se na butine. Ona mu nežno rastavi guzicu i poče da liže. Brižljivo. Savesno.

— Šta to radiš, mama? — upita Žoel iznenađeno.

— Čistim te, mili, — reče Klemantina. — Hoću da budeš čist kao mala maca ili mala kuca.

Nije čak bilo ni ponižavajuće. I čak je bilo prirodno. Kakva je budala onaj Žakmor. Nije u stanju da shvati. A to je tako prosto. I ovako je bar sigurno da se neće ničim zaraziti. Pošto ih voli, ništa od onoga što čini ne može im škoditi. Ništa. U stvari, trebalo je cele tako da ih pere.

Uspravi se, obuče Žoelu gaćice, utonula u misli. Novi vidici su se otvarali.

— Vрати se braći, mili, — reče mu ona.

Žoel otrča. Pri dnu stepeništa opipa prstom pantalone, bile su vlažne. On sleže ramenima.

Klemantina se vrati u svoju sobu. Ukusno nije bilo. Malo bifteka će joj dobro doći.

Tako će ih cele prati.

Jer, često je o tome mislila, kupanje je opasno. Dovoljna je mala nepažnja. Okreneš glavu ili se, na primer, sagneš da dohvatiš sapun, jer je iskliznuo i pao iza noge umivaonika van domašaja ruke. I baš u tom času dođe iznenađa do visokog pritiska u cevima jer je usijani meteorit pao u rezervoar vodovoda i uspeo da uđe u glavnu cev bez eksplozije, zahvaljujući neverovatnoj brzini, ali, stešnjen, počne da isteruje vodu iz cevi i jedan udarni talas (lepo rečeno, »udarni talas«) krene vrtoglavom brzinom i, razume se, sad ističe mnogo više vode no ranije, tako da se za vreme dok se saginješ da dohvatiš sapun — uostalom, pravi je zločin prodavati takve sapune, jajolike i klizave, koji vam začas iskliznu iz ruke i odlete bilo kamo, pa čak mogu, padajući u vodu, da zapljusnu mikrobima nos deteta. I evo voda stiže

u ogromnom naletu, penje se, dete se uplaši, guta je, zagrcne se, —
može od toga i da umre — uguši se.

Izbrisala je znojavo čelo i zatvorila vrata ormara ne vadeći ništa...
Krevet, odmah u krevet!

XV

Malo uvređen, Žoel se vratio braći. S ašovom u ruci, kopali su ne primećujući ništa.

— Misliš li da ćemo naći plavu? — upita Noel Citroena.

Žoel radoznalo diže glavu.

— Ne, — reče Citroen — rekao sam ti da su vrlo retke, po jedna u pet stotina miliona.

— Šališ se, — odvrati Žoel i poče da kopa kao lud.

— Šteta što ju je pojeo, — reče Citroen — inače bismo možda i mi sada leteli.

— Sva sreća što je to njegov, — reče Noel. — Meni bi bilo žao da je moj odleteo.

Pa nametljivo zagrla svog plišanog medveda.

— Moj Mecane, — reče mu nežno.

Žoel se uporno, oborene glave, borio sa šljunkom.

Pominjanje mece pogodi ga u srce. Gde li je njegov? Nije hteo da digne glavu, ali su oči već počele da ga peku.

— Kao da mu nešto nije pravo, — reče Noel.

— Zar silup nije valjao? — upita Citroen podrugljivo.

Žoel ne odgovori.

— Još smrdi, — reče Noel. — Nikakvo čudo što je Dlakonjić pobegao.

Žoel je znao da će mu glas zadrhtati ukoliko bude progovorio, a to nije hteo. Jedva je video šta radi, pred očima mu se sve više mutilo, ali se tvrdoglavo usredsredio na šljunak. I odjednom zaboravi i mecu i braću i sve što je bilo oko njega.

Divna kobaltnoplava glista meko je gmizala po šljunku koji je pokrивao dno njegovog gradilišta. Gledao ju je zaustavljajući dah. Drhtavim prstima je nežno uhvati i prinese je ustima neupadljivim pokretom. Podrugivanje braće dopiralo je do njega kao kroz neku maglu radosti.

Proguta plavu glistu i ustade.

— Znam dobro da ste ga vi sakrili, — reče on samopouzvano.

— Ni misliti, — reče Citroen. — Sam se tamo popeo, jer nije hteo da ostane s tatom koji tako neprijatno miriše.

— Svejedno, — reče Žoel — otići ću po njega.

Odmah je pronašao stoličicu na nekoliko koraka od drveta i samo drvo, na kome je njegov meda, udobno oslonjen o račvastu granu, mirno razgovarao sa detličem.

A sad je trebalo poleteti. Odlučno raširi ruke i zamaha. Citroen je tako rekao.

Kad njegove pete očešase Noelov nos, ovaj zgrabi Citroena za ruku:

— Našao ju je... — prošaputa.

— Lepo, — reče Citroen — to je samo dokaz da sam bio u pravu.

Detlič se i ne pomače kad vide Žoela kako stiže, a ovaj se lepo smesti kraj medveda i pozva braću.

— Hajde, hoćete li i vi? — pozva ih podsmešljivo,

— Ne, — reče Citroen. — Nije to nimalo zabavno.

— Baš jeste, — reče Žoel. — Zar ne? — obrati se detliču.

— Vrlo je zabavno, — potvrdi detlič. — Samo da znate, plavih gusenica ima tusta i ta u žbunu perunika.

— Oh, — reče Citroen — našao bih ih ja i sam. A možemo i da ih obojimo u plavo bojicama.

Uputi se perunikama, a Noel za njim. Žoel ih sustiže. Mecu je ostavio na račvi.

— Naješćemo ih se, — reče on. — I onda ćemo leteti vrlo visoko.

— Jedna je dosta, — reče Citroen.

Kad Klemantina izađe, ugleda stoličicu na travnjaku. Dotrča i zagleda je izbliza. Ugleda drvo. I na drvetu medveda, udobno zavaljenog.

Prinevši ruku srcu, ona pojuri u vrt glasno zovući decu.

XVI

8. oktobar

— Jedva se usuđujem da vam protivurečim, — reče Žakmor. — Samo da ne pre naglimo.

— To je jedino rešenje, — reče Klemantina ma koliko mi obrtali problem. Ništa se ne bi desilo da nije bilo tog drveta.

— Zar nije ona stoličica kriva? — primeti Žakmor.

— Razume se da nije smela dozvoliti da se ta stoličica tamo vuče, ali to je druga priča. Ona će biti kažnjena kao što i zaslužuje. Ali shvatate li, da nije bilo tog drveta, nikad se Citroen i Noel ne bi setili da stave medveda van Žoelovog domašaja. To je drvo krivo za sve. Uostalom, pomislite samo da je čak mogao da pokuša da se popne pravo na drvo da uzme mecu, jedno dete.

— Međutim, — reče Žakmor — ima ljudi koji smatraju da je za decu zdravo da se penju na drveće.

— Za moju decu nije! — reče Klemantina. — A mnogo što-šta može zbog drveća da se desi. Nikad se ne zna. Termiti jedu korenje i iznenada se drvo sruši, ili pukne suva grana i udari vas po glavi, udari grom u drvo, ono se upali, vetar raspali plamen do sobe moje dece i ona izgore... Ne, suviše je opasno imati drveće u vrtu. Zato vas molim da odete do sela i dovedete ljude koji će ga poseći. Neka uzmu polovinu, drugu ću polo vinu zadržati za ogrev.

— Koje ljude? — upita Žakmor.

— Otkud ja znam, valjda drvoseče, drvodelje. Da, zamolite u selu da mi pošalju nekoliko drvoseča. Zar je to tako teško?

— Nije, — reče Žakmor. — Idem. Ništa ne treba zanemariti.

Ustade i pođe.

XVII

Ljudi stigoše popodne. Nosili su mnogobrojna gvozdena oruđa, klinove, kuke, štednjake. Žakmor ih sreće na samom ulazu — on se baš vraćao iz šetnje, te zastade da ih propusti. Bilo ih je pet, a povelili su i dva šegrta, jednog od desetak godina, kržljavog i rahitičnog, a drugog malo starijeg, s crvenim zavojem preko levog oka i smešno uvrnutom nogom.

Jedan od ljudi daje Žakmoru znak, s njim se Žakmor pogađao. Konačno su se sporazumeli da bude kako je Klemantina želela: polovina drveta drvosečama, druga polovina ostaje za ogrev. Cena testerisanja i cepanja, ukoliko gazdarica bude htela da se drva iseku i slože u podrum, obračunaće se posebno.

Žakmoru se srce stezalo. Mada za njega nisu imala sentimentalnu vrednost, što je razumljivo za čoveka koji se rodio bez sećanja i u zreloom dobu, cenio je drveće zbog njegove verovatno funkcionalne lepote i ujednačene anarhičnosti. Bilo mu je dovoljno blisko da ne mora da mu se obraća niti da mu posvećuje ode, ali je voleo mutne odsjaje sunca na glatkom lišću, čudne šare svetlosti i senke lišća, blago i živo šuštanje granja i miris isparenja u smiraj toplih dana. Voleo je šiljaste jezike kaktusa, naslagane trouglove temeljnih palmovih stabala, glatke i sveže eukaliptuse slične vitkim, ali nespretnim i naglo izraslini devojčicama, koje se nevešto kite bezvrednim nakitom od pozelenelog bakra, pošto su prethodno po sebi izlile čitavu bočicu majčinog parfema. Divio se borovima, na izgled strogim, a spremnim da na prvo golicanje ispuste mlaz mirisne smole; voleo je takođe i nezgrapne hrastove nalik na krupne i snažne čupave pse. I sve drveće, svako je imalo svoju posebnost, svoje običaje i svojstvene navike, a sva su bila draga. Ali, eto, neobična materinska ljubav Klemantine opravdavala je njihovo žrtvovanje.

Ljudi se zaustaviše usred travnjaka i spustiše alat. Dvojica uzeše budake i stadoše da kopaju, dok su dva šegrta zgrabila velike kubikaške lopate, veće od njih, i počela da raščišćavaju izbačenu zemlju. Rov je brzo rastao. Žakmor se vratio i sad je s podozrenjem pratio postupak. Šegrta su zemljom nasipali ivice jarka i snažno ih utabavali, stvarajući nizak i tvrd bedem.

Kad radnici oceniše da je jarak dovoljno dubok, prestadoše da kopaju i izbauljaše iz njega. Pokreti su im bili lagani, a zbog mrkih i zemljom uprljanih odela ličili su na krupne govnovalje koji zatrpavaju svoja jaja. Šegrti su i dalje nasipali bedem i nabijali ga, grozničavi i u goloj vodi. Povremeno su obojica dobijala ohrabrujuću šamarčinu. Za to vreme ostala trojica radnika dovukoše od kapije ručna kolica natovarena oblicama dužine jednog metra. Zaustaviše tu primitivnu spravu kraj samog rova. A onda počеше da redaju oblice preko rova na nasipe s obe strane, koje su napravili šegrti. Pažljivo ih poredaše jednu uz drugu, udarajući snažno po krajevima da bi čvršće ulegle u zemlju. Kad je to bilo gotovo, zgrabiše lopate i počеше da nabacuju zemlju na oblice. Žakmor pozva prstom jednog šegrtu i kad ovaj priđe, upita:

— Šta to rade? — udarajući ga nogom u cevanice, uprkos gađenju prema tom postupku.

— To je zaklon — odgovori dete i, štiteći glavu podignutom rukom, pobeže ka majstorima, koji ga dočekaše na isti način.

Dan nije bio sunčan, a olovno nebo imalo je neki zelenkastobeli neprijatan odsjaj. Žakmoru je bilo pomalo hladno, ali je želeo da vidi.

Sklonište kao da je bilo gotovo. Jedan za drugim pođoše svih pet ljudi niz prilaz ostavljen na kraju rova. Sva petorica stadoše u rov. Šegrti nisu ni pokušavali da uđu, znajući unapred kakav bi bio ishod tog pokušaja.

Ljudi izadoše. Iz gomile alata izvukoše kuke i klinove. Dva šegrtu su nešto petljala oko mangala, duvajući i raspaljujući žar. Na naredbu starešine grupe podigoše teške, usijane tucane mangale i pođoše za njim ka prvom drvetu. Žakmor je bivao sve zabrinutiji. Sve ga je ovo podsećalo na dan kad je uz kapiju raspet onaj razbludni pastuv.

Prvi mangal spustiše u podnožje urmine palme, visoke desetak metara, a svaki od majstora gurnu svoju alatljiku u žar. Drugi mangal spustiše kraj susednog eukaliptusa. Šegrti počеше opet da raspaljuju žar, ali sada kožnim mehovima po kojima su u trupac skakali. Za to vreme je starešina grupe oprezno prislanjao uho o stablo urme, tu i tamo. Iznenada se zaustavi i crvenim znakom obeleži koru drveta. Najtemeljniji od petorice ljudi izvuče svoju kuku iz žara — u stvari, bio je to pre okov strele no kuka, vrlo oštar šiljak čije su se ivice, sad jasno crvene i užarene, pušile pod oblačnim nebom. Odlučnim

pokretom, pošto je prethodno zauzeo odgovarajući stav, zamahnu i zabode vrh u glatko stablo tačno u središte crvenog znaka, šegrti su već trkom prenosili mangal, dok je na eukaliptusu obeležen crveni znak. Onda dvojica strelaca pojuriše u sklonište koliko ih noge nose i zavukoše se unutra. Šegrti se skupiše na ulazu kraj mangala.

Lisnati vrh palme poče da treperi, prvo jedva primetno pa sve jače, i Žakmor steže zube. Začu se otegnut i žalostan jauk, tako glasan da Žakmor skoro zapuši uši. Stablo palme se ljuljalo i pri svakom pokretu jaukanje je bivalo sve brže. Zemlja u podnožju poče da puca i otvori se. Neizdržljiv pisak parao je vazduh, probijao bubne opne, odjekivao celim vrtom i kao da se odbijao od niskih oblaka. Jednim jedinim trzajem koren se iščupa iz tla, a dugo izvijeno stablo sruši se prema skloništu. Sad je poskakivalo i igralo po zemlji, prilazeći malo-pomalo rovu i dalje nepodnošljivo jaučući. Nekoliko trenutaka potom Žakmor opet oseti da se zemlja trese.

Rušio se i eukaliptus, samo nije jaukao. Šištao je i stenjao kao pobesneli kovački meh, a srebrnaste grane su se grčile oko njega, duboko parajući zemlju u naporu da dopru do skloništa. U tom času palma dospe do onog sloja oblica i poče da udara po njemu grčeći se drhtavo, ali snažno. Međutim, jauk je već zamirao, a ritam bivao sve sporiji i sporiji. Eukaliptus, manje snažan, prvi je malaksao, samo se još njegovo sabljasto lišće micalo. Ljudi iziđoše iz rova. Palma se pomeri poslednjim trzajem. Ali čovek koji joj je bio meta samo lako odskoči u stranu i snažno je udari sekirom. Sve se smiri. Jedino su još dugi žmarci prolazili sivim deblom. Pre no što se sve završilo, drvoseče su već prišle obližnjem drveću.

Žakmor, stojeći kao ukopan, glave smućene i još pune jeke, gledao ih je ukočenim pogledom. Kad vide kako se po treći put šiljak zabada u meko drvo, nije više mogao da izdrži, okrenuo se i potrčao ka hridi. Trčao je, trčao, a oko njega su odjekivali urlici bola i jauci izazvani pokoljem.

XVIII

11. oktobar

Sad je ostala samo tišina. Sva su drveta ležala na zemlji s korenom naviše, a ogromne su rupe zjapile po vrtu kao da je pretrpeo neko bombardovanje, ali iz dubine. Kao rupe od ogromnih prišteva, iscurelih, isušenih, tužnih. Petorica majstora se vratila u selo, a dvoje šegrta je ostalo da rasparča leševe u oblice, tri reza četiri parčeta, i da to sve složi.

Žakmor je posmatrao razbojište. Ostalo je samo nekoliko niskih žbunova i nešto cestara. Ništa se više nije uzdizalo između njegovih očiju i neba, iznenada čudno golog i bez senki. Zdesna se čuo fijuk srpa. Mlađi od dvojice šegrta vukao je dugu i gipku testeru sa dve ručke.

Žakmor uzdahnu i uđe u kuću. Pope se uz stepenice. Na prvom spratu okrete prama dečjoj sobi. Klemantina im je pravila društvo sedeći s pletivom u rukama. U dnu sobe Noel, Žoel i Citroen su gledali knjige sa slikama sisajući bombone. Kesa s bombonama je stajala između njih.

Žakmor uđe.

— Svršeno je, — reče — oborena su.

— Hvala bogu, — reče Klemantina — sad ću biti mirnija.

— I vi ste tu sedeli tako, — reče Žakmor — uprkos buci.

— Nisam obraćala pažnju. Čini mi se da je buka pri obaranju drveta prirodna stvar.

— Svakako... — reče Žakmor.

Pogleda decu.

— Čuvate ih? Već tri dana nisu izlazili napolje. Sad im zaista ne preči nikakva opasnost.

— Zar su radnici prestali da rade? — upita Klemantina.

— Treba samo još da istružu drva, — reče Žakmor. — Ali ja ću paziti na njih ukoliko se još plašite. Mislim da bi trebalo da izađu malo na vazduh.

— Da, — reče Citroen — idemo s tobom u šetnju.

— Hajdemo, — pridruži se Noel.

— Pazite dobro, — preporuči im Klemantina. — Ne gubite ih iz vida ni sekunde. Umreću od brige ako samo pomislim da ne pazite na njih.

Žakmor izađe iz sobe. Deca su skakutala ispred njega. Sva četvorica siđoše trkom niz stepenice.

— Pazite da ne upadnu u rupe, — još im doviknu Klemantina. — I da se ne igraju alatom.

Čim su se našli napolju, Noel i Žoel potrčaše ka mestu odakle se čulo fijukanje srpa. Žakmor pođe za njima ne žureći, a Citroen ga je pratio.

Onaj mlađi šegrt, onaj što mu je bilo oko deset godina, kresao je grane s jednog bora. Srp se dizao i spuštao, sitni opiljci odskakali su pri svakom udarcu, a jak miris smole širio se unaokolo. Žoel nađe dobro mesto za osmatranje i zaustavi se, zadivljen. Noel stade kraj njega, ali malo povučeno.

— Kako se zoveš, — upita Noel posle nekog vremena.

Šegrt diže izmučeno lice.

— Otkud znam, — odgovori — možda Žan.

— Žan, — ponovi Noel.

— Ja se zovem Žoel, — reče Žoel — a moj brat se zove Noel.

Žan ne odgovori. Srp je išao gore-dole jednolično i tužno.

— Šta to radiš, Žane? — upita Citroen čim je stigao.

— Eto to, — odgovori Žan.

Noel diže jedan opiljak i pomirisa ga.

— To mora da je zabavno, — reče.— Da li stalno to radiš?

— Ne, — reče Žan.

— Pogledaj, — reče Citroen. — Možeš li ti da pljuneš dalje?

Žan pogleda ravnodušno. Oko metar i po. Pokuša i on i otpljunu dvaput dalje.

— Oh! reče Noel.

Citroen je bio iskreno zadivljen.

— Zaista daleko možeš da pljuneš, — reče s poštovanjem.

— Moj brat može četiri puta dalje da pljune, — reče Žan, koji nije bio navikao da mu se obraća pažnja i pokušavao je da skrene pohvale sa sebe na nekog dostojnijeg.

— Pa, — opet će Citroen — on mora da još strasnije pljuje!

Grana se držala još na nekoliko končića. Pri idućem udarcu se odvoji i grančica se naglo usled gipkosti uspravi pre no što će se srušiti u stranu. Žan je skloni rukom.

— Pazite, — reče Žan.

— Baš si jak, — reče Noel.

— Ih, — reče Žan — nije to ništa, moj je brat mnogo jači od mene.

Ipak se baci na iduću granu pomalo dramatično, tako da je letelo samo krupno iverje.

— Gledaj ti to, — reče Citroen Žoelu.

— Iseći će je tako reći u jednom zamahu.

— Da, — reče Citroen.

— Skoro, — prihvati Noel. — Ipak neće baš odjednom.

— Mogu da je odsečem jednim udarcem, samo ako hoću, — reče Žan.

— Verujem ti, — reče Citroen. — Jesi li već koji put isekao drvo jednim jedinim udarcem?

— Moj brat jeste, — reče Žan. — I to pravo drvo.

Očigledno je živnuo.

— Živiš li u selu? — upita Citroen.

— Da, — odgovori Žan.

— A mi, eto, imamo vrt, — reče Citroen. — Igramo se. Ima li još tako jakih dečaka u selu kao što si ti?

Žan malo oklevaše, ali je poštenje u njemu ipak bilo jače.

— Ima ih, i to dosta.

— A ti, — reče Noel, imaš bar devet godina?

— Deset, — ispravi ga Žan.

— Šta misliš, — upita ga Citroen — hoću li i ja moći da sečem drva kad mi bude deset godina?

— Ne znam, — odgovori Žan, — dosta je to teško kad čovek ne ume.

— A da li bi ti hteo to da mi pozajmiš, — opet upita Citroen.

— Šta, moj srp?

— Da, tvoj srp, — odgovori Citroen uživajući u toj reci.

— Pokušaj, — širokogrudo će Žan. — Samo pazi, težak je.

Sitroen ga podiže s poštovanjem. Žan iskoristi trenutak da obilno pljune u šake. Kad to vide, Citroen mu vrati srp s malom nelagodnošću.

— Zašto pljuješ u šake, — upita Noel.

— Svi muškarci to rade, — reče Žan, — od toga ruke očvrsnu.

— Šta misliš, da li će i moje ruke očvrsnuti, — upita Citroen. —
Možda će biti tvrde kao drvo.

— Otkud znam, — reče Žan i nastavi posao.

— Jesi li kopao u svom vrtu tražeći gliste? — upita Citroen.

Žan se ušmrknu razmišljajući o pitanju i ispljunu pozamašnu količinu zelene sluzi na zaprepašćujući odstojanje.

— O, jesi li ti to video? — reče Noel.

— Video sam, — reče Citroen.

Sedoše puni radoznalosti na zemlju.

— Moj je brat već našao mrtvačku kost, — reče Žan. — Tako kopajući.

Slušali su ga, ali dosta hladno. Žakmor je stajao i gledao čudni kvartet, malo zbunjen.

XIX

27. oktobar

Probudio se trgavši se naglo. Neko je kucao na vrata. Pre no što je uspeo da odgovori Klemantina je već ušla.

— Dobar dan, — reče odsutno.

Kao da je bila sasvim izvan sebe.

— Šta se dešava? — upita Žakmor radoznalo.

— Ništa, — odgovori ona. — Gluposti. Sanjala sam strašan san.

— Opet neku nesreću?

— Ne, već kao da izlaze iz vrta. To me opseda.

— Vratite se u krevet, — reče Žakmor sedajući na postelju. — Ja ću se za to pobrinuti.

— Za šta?

— Ništa vi ne brinite.

Ona kao da se malo smiri.

— Hoćete da kažete da biste mogli nešto da učinite da bi oni bili bezbedniji?

— Da, — odgovori Žakmor.

Opet ta neuobičajena misao. Samo ovoga puta ga je šapatom navodila na određeni postupak.

— Vratite se u krevet, — ponovi on. — Ja se, evo, oblačim. Doći ću k vama čim sredim stvar. Ustali su već, zar ne?

— U vrtu su, — reče Klemantina izlazeći i zatvarajući vrata za sobom.

XX

— Ne tako, — reče Citroen — već ovako.

Leže potrbuške na travu i skoro neprimetnim pokretom šaka i stopala izdiže se na tridesetak santimetara od tla. Zatim se iznenada baci unapred i posle desetak santimetara izvede izvanredan kolut.

— Samo nemoj suviše visoko, — primeti Noel — ako skočiš iznad žbuna, primetiće nas.

Žoel pokuša, ali se na vrhu koluta zaustavi i vrati.

— Neko ide, — hitro došanu čim se opet nađe na zemlji.

— Ko to ide? — upita Citroen.

— Čika-Žakmor.

— Igramo se piljaka, — naredi njegov brat.

Sedoše sva trojica u krug s lopaticama u rukama. Žakmor se pojavi kao što su i očekivali, posle nekoliko trenutaka.

— Dobro jutro, čika-Žakmor, — reče Citroen.

— Dobro jutro, čiko, — reče Žoel.

— Dobro jutro, — reče Noel. — Sedite kraj nas.

— Došao sam da popričamo, — reče Žakmor sedajući.

— Šta da pričamo? — upita Citroen.

— Pa, eto, o raznim stvarima. Šta radite?

— Tražimo šljunak, — reče Citroen.

— Baš zanimljivo, — reče Žakmor.

— Vrlo zanimljivo, — reče Noel. — Tako se igramo svakog dana.

— Video sam vrlo lepe kamičke na putu prema selu, — reče Žakmor — ali, razume se, nisam mogao da vam ih donesem.

— Nije ni važno, — reče Žoel — ovde ih ima mnogo.

— Istina je, — složi se Žakmor.

Nastupi ćutanje.

— Ima još puno drugih stvari na putu, — primeti nevino Žakmor.

— Da, — reče Citroen. — Ima toliko stvari svuda, istina je. Gledamo ih kroz žicu kapije. Put se vidi sve do okuke.

— A tako, — reče Žakmor. — A iza okuke?

— Pa iza okuke je verovatno isto tako.

— Ali tu je i selo, malo dalje, — reče Žakmor.

— I u njemu dečaci kao Žan, — reče Citroen.

— Da.

Sitroen ga pogleda s gađenjem.

— On pljuje u šake, — primeti.

— On radi, — reče Žakmor.

— Zar svi koji rade pljuju u šake?

— Razume se, — odgovori Žakmor. — Time ubijaju bol u peti.

— A kako se zabavljaju? — upita Žoel. — Mislim na te dečake u selu.

— Igraju se zajedno kad je vreme za igru. Ali najviše rade, inače ih tuku.

— A mi se sve vreme igramo zajedno, — reče Sitroen.

— Idu i na službu, — reče Žakmor.

— Šta je to služba? — upita Noel.

— To vam izgleda ovako, mnogo ljudi u jednoj prostoriji, velikoj dvorani, i jedan gospodin, to je popa, koji je obučen u lepo izvezeno odelo, i on govori tim ljudima, a oni ga gađaju kamenjem u glavu.

— Ti govoriš ružne reci, — primeti Žoel.

— I to je sve? — upita Sitroen.

— Kako kad, — reče Žakmor. — Juče popodne, na primer, paroh je organizovao vrlo lepu priredbu. Tukao se sa crkvenjakom na pozornici, obojica su imala bokserske rukavice i udarali su se pesnicama, a na kraju su se svi potukli u dvorani.

— I ti?

— Razume se.

— Šta je to pozornica? — upita Žoel.

— To ti je kao patos uzdignut u vazduh da bi svi mogli da ga vide. A ljudi sede na stolicama okolo.

Sitroen je razmišljao.

— Rade li oni što drugo u selu sem što se tuku? — upita radoznalo.

Žakmor kao da je oklevao.

— Bogami, — reče — rekao bih da ne rade.

— Pa kad je tako, — reče Sitroen — mislim da nam je mnogo bolje ovde u vrtu.

Žakmor više nije oklevao.

— Znači, — reče im — vi više ne želite da izađete?

— Uopšte ne želimo, — reče Sitroen. — Ovde smo već napolju. I ne tučemo se. Imamo druga posla.

— A šta to? — upita Žakmor.

— Ovaj...

Sitroen pogleda u braću.

— Da tražimo piljke.

I sva trojica nastaviše da kopaju, dajući Žakmoru jasno na znanje da je njegovo prisustvo nepoželjno. Žakmor ustade.

— Zar vam nije žao što više nema drveća? — upita ih pre no što će se rastati.

— Pa, — reče Sitroen — bilo je lepo, ali porašće opet.

— A za veranje?

Sitroen ništa ne reče, ali Noel odgovori umesto njega.

— Veranje po drveću, — reče — nije više za naše godine.

Zaprepašćen, Žakmor pođe ne osvrćući se. Da se osvrnuo, video bi tri male prilike kako su se u jednom zamahu vinule u nebo i skrile iza jednog oblačka da bi se ismejale do mile volje. Zaista su pitanja odraslih bez ikakvog smisla.

XXI

28. oktobar

Žakmor se vraćao krupnim koracima, poguren, uske bradice, ukočenog i smračenog pogleda. Sad je već imao znatan stupanj neprozirnosti i, sledstveno tome, osećao se vrlo materijalno. Seanse su napredovale, umnožile se, verovatno ih više neće biti. Uznemiren, Žakmor se baš to pitao. Kako će se sve to završiti? Uzalud se trudio, uzalud je govorio, uzalud je sve izvlačio iz Slave, duhovno ništa više nije sticao. Sve što je u njemu bilo živo sastojalo se samo od ličnih uspomena i iskustava. Nije uspevao da upije Slavina sećanja i iskustva. Ne sva.

Basta, basta, pomisli u sebi. Priroda je sveža i lepa, mada se godina bliži svom zalasku. Mesec oktobar, najmiliji moj mesec, vreme morem okupano, mesec oktobar mirisan i zreo, pocrnelog i tvrdog lišća i trnja kao crvena bodljikava žica, i oblaci u večitom pokretu i razvlačenju po ivici neba, i trska boje prošlogodišnjeg meda, i sve je to tako lepo, zemlja je meka i mrka i topla, zaista je ludost brinuti se i sve će se to vrlo brzo srediti. Uh, ala je ovaj put dug!

Crvendaći u jatu, verovatno na svom putu na jug, nateraše ga da digne oči na poziv ušiju. Čudan običaj tako pevati u višeglasju. One na čelu bile su basovi, u sredini nosioci melodije, a ostale su ravnomerno preuzimale dominantu i sekundu, neke su čak unosile bogatije i tananije varijacije. Sve su počinjale i prestajale u istom času, mada u nejednakim intervalima.

Običaji crvendaća, pomisli Žakmor. Ko će to da prouči? Ko će umeti da ih opiše? Trebalo bi da to bude debela knjiga na finoj bezdrvnoj hartiji, ilustrovana bakropisima u boji, iz pera najboljih grafičara. Crvendaći, crvendaći, zašto niko ne pronikne u vaše običaje? Ali avaj onome ko ikada uhvati jednog, crvendaći vranog perja, crvenih grudi, okruglih kao mesec oka, tananog glasa kao u miša. Crvendaći što mreće čim ko na vaše paučinasto perje spusti i najnežniji prst, umirete za sitnicu, ako vas neko dugo gleda, ako se smeje dok vas gleda, ako vam okrene leđa, ili skine šešir, ako noć sporo pada ili

sumrak bude ran. Tanane i nežne ptičice čije srce zauzima sve ono što kod drugih životinja ispunjavaju prostački organi.

Možda za druge crvendači nisu ono što su za mene, pomisli Žakmor, a možda ih ni ja ne vidim ovako kako ih opisujem, ali jedno je sigurno, čak i da ih ne vidim, treba da se pravim kao da ih tako vidim. Uostalom, vidljivost je dovoljna, bilo bi glupo propustiti ih.

Ali sve slabije vidim put, to je izvesno. Zato što ga tako dobro poznajem. A ipak, kažu da nam je lepo pre svega ono što nam je poznato. Verovatno ne i meni.

Ili mi možda ta bliskost ostavlja slobodu da vidim nešto drugo umesto njega. Da vidim crvendaće. Dakle, ispravka: nalazimo da je lepo ono prema čemu smo dovoljno ravnodušni da bismo mogli da vidimo ono što hoćemo. Možda grešim što ovo govorim u prvom licu množine. Ispravka: u jednini — nalazim... (vidi gornji tekst).

He, he, pomisli Žakmor, kako sam ja to iznenada dubok i tanan. Ko bi rekao, ko bi to rekao? Uostalom, ova poslednja definicija svedoči samo o izuzetno razumnom razmišljanju. A šta je poetičnije od zdravog razuma?

Ptičice su se rojile i letele, skrećući u najneočekivanijem trenutku, iscrtavajući po nebu ljupke linije, i da je otisak tih linija na mrežnjači bio trajniji, mogli bi se razaznati Dekartov trolist i razne druge krivolinijske figure, uključujući i osećajnu krivulju koju još nazivaju i kardiodom.

Žakmor je posmatrao. Ptice su letele sve više, pele se u Širokim spiralama, tako da se više ni njihovi obrisi nisu mogli tačno sagledati. Sad su već bile crne tačkice rasute po nekom ćudljivom redu, pokrenute kolektivnim kretanjem. Kad bi proletele ispred sunca, ono bi zaslepljeno zažmirilo.

Odjednom u pravcu mora primeti tri malo veće ptice koje su letele tako brzo da im se soj nije mogao raspoznati. Zaklonivši oči šakom, pokušao je da dobije određeniji utisak. Ali su tri leteće prilike već prošle. Primeti ih opet kako se pojavljuju iza daleke velike stene gde opisuju neumitnu krivulju uzleću vrtoglavo jedna iza druge prema nebu. Krila su im sigurno radila tako brzo da nije mogao da ih sagleda — tri izdužene, vretenaste, skoro istovetne leteće prilike.

Uzletale su pod ostrim uglom prema jatu malih ptica. Žakmor zastade i pogleda. Srce mu je malo brže udaralo — obuzimalo ga je

neko neobjašnjivo uzbuđenje. Da li zbog lakoće i gipkosti pridošlica ili zbog straha da će napasti ptičice, a možda zbog utiska složnosti kojim su odisali njihovi savršeno usaglašeni pokreti.

Uspinjale su se strmo duž zamišljene vazdušne strmine, a njihova brzina je gledaocu zaustavljala dah. Ni laste im ne bi pobegle, pomisli Žakmor. A morale su to biti dosta krupne ptice. Neizvesno rastojanje od mesta gde ih je prvi put primetio nije mu dozvoljavalo da odredi čak ni približno njihovu veličinu, ali su se na nebu ocrtavale daleko jasnije od crvendaća, sad već izgubljenih na ivici vidljivosti, kao glave čioda na sivom somotu neba.

28. oktobar

Dani kraćaju, mislila je Klemantina. Dani kraćaju, a to već znači zimu i proleće. Beskrajne su opasnosti u to doba, beskrajne nove opasnosti koje čovek samo naslućuje leti, ali koje dobijaju oblik i postaju vidljive tek u času kad dani počnu da kraćaju, kad lišće opada, kad zemlja počinje da miriše na pokislog i toplog psa. Novruar, mesec hladan i vlažan. Uporna kiša može da izazove toliko štete na toliko mesta, može da proloče polja, da popuni jaruge, da podjarmi čvoruge. Može iznenada da se smrzne i da Citroen dobije zapaljenje oba plućna krila i plućne maramice, da kašlje i pljuje krv, i brižna majka se naginje nad njegovim smršalim licem koje je žalosno videti, a druga dvojica, bez nadzora, mogu to da iskoriste i izađu bez dubokih cipela, i njih dvojica da nazebu i svaki od njih dobije neku drugu bolest, te je nemoguće negovati sve troje istovremeno, noge ti otpadnu trčeći iz sobe u sobu, ali čak i na kolenima koja krvare po hladnim pločama juriće od kreveta do kreveta s poslužavnicima i lekovima, a mikrobi iz sve tri sobe lebde po vazduhu i udruže se i iz njihovog spoja se izrodi bezimeno čudovište, čudovišan makrob, vidljiv golim okom koji ima moć da izazove rasteenje mekih i užasnih gangliona u ljigavim đerdanima oko zglobova dece koja leže, i natečeni ganglioni pucaju i mikrobi se liju iz otvorenih rana, da, eto šta može da donese kiša, siva kiša oktobra, novruara i vetar koji je prati. Vetar više ne može da otkida sa drveća teške grane koje baca na glave nevinih. Ali vetar se sveti, šamara more svojim surovim dahom i magle se penju, penju uz nakvašenu hrid, a za maglu se zakači životinjica, majušna školjčica. Žoel gleda talase i eto (skoro ništa, jedva ga očeše) i školjka mu upadne u oko. Kako ušla — tako izašla, on rukavom trlja oko, ništa mu nije, jedva primetna ogrebotina, i iz dana u dan pukotina se razdvaja, a Žoelovo oko, o bože, to oko sad liči na ženice kao belance onih staraca koji su suviše gledali u vatru — a drugo oko, i ono zahvaćeno opakom bolešću, upravlja u nebo svoj ugašeni pogled. Bože, Žoel je oslepeo... a magla se sa hridi penje, penje, zemlja se rastapa kao šećer, omekšava pod ogrtačem od pene i topi se, topi i ruši se i teče,

a Citroen i Noel, o bože, na toj zemlji koja teče kao hladna lava, poneseni su tom rastopljenom zemljom i njihova lagana dečja tela za trenutak plivaju po površini, a onda potonu i zemlja, ta zemlja, puni im usta, vičite, vičite, zovite da vas čujemo, da znamo.

Cela je kuća odjeknula od Klemantininog vriska. Ali vrisak nije našao svoj odjek dok je ona jurila niz stepenice do vrta zovući decu, jecajući, izbezumljena. Samo ju je dočekalo svetlosivo nebo i pljuskanje talasa u daljini. Prestravljena, otišla je do hridi. A onda pomisli da možda spavaju i jurnu ka kući, ali se nešto seti na po puta, te skrete prema bunaru i proveri da li je na svom mestu težak hrastovi poklopac. Teturajući se, bez daha, nastavi trku, uz stepenice, obiđe sobe od podruma do tavana i opet izađe. Stalno ih je dozivala glasom već promuklim od straha. Jurnu ka putu i nađe kapiju otvorenu. Potrča putem. Na pedesetak metara od kapije sreće Žakmora, koji se vraćao iz sela. Išao je polako, glave dignute ka nebu, utonuo u posmatranje ptica.

Ona ga zgrabi za revere:

— Gde su? Gde su?

Žakmor se trže, zaista to nije očekivao.

— Ko to? — upita, trudeći se da podesi oštrinu pogleda kao objektiv prema Klemantini. Oči, zaslepljene svetlošću neba, davale su mu titrave slike.

— Deca? Kapija je otvorena! Ko ju je otvorio? A njih nema!

— Tu su, nisu otišli, — reče Žakmor. — Kapiju sam ja ostavio otvorenu kad sam izašao. A da su izašli, ja bih ih video.

— Vi, — zadihano će Klemantina — vi, nesrećniče, vi ste krivi što su se izgubili.

— Ma baš njih briga, — reče Žakmor. — Pitajte ih i sami, uopšte im nije stalo da izađu iz vrta.

— To oni vama kažu, ali ako mislite da moja deca nisu dovoljno inteligentna da vas prevare... Hodite, trkom!

— Jeste li ih svuda tražili? — upita Žakmor zgrabivši je za rukav.

Počeo je i sam da se plaši.

— Svuda, — reče Klemantina s jecajem u glas. — Čak i u bunaru.

— To mi se već ne dopada, — reče Žakmor.

Slučajno diže pogled poslednji put. One tri crne ptice prestale su da se igraju s ptičicama i spuštale su se oštro prema zemlji. U trenutku

nasluti istinu. Ali je odbaci istog časa — mašta, luda zamisao — gde bi samo mogli biti. Ipak je pratio njihov let. Nestadoše iza hridi.

— Jeste li ih svuda tražili? — opet upita Žakmor hvatajući je za rukav. I potrča prvi.

Klemantina je dahtala i jecala za njim. Ipak nađe vremena da zatvori kapiju, čim je ušla. Kad su stigli do kuće, Citroen je silazio niz stepenice. Klemantina se kao zver baci na njega. Žakmor, malo ipak potresen, gledao je iz prikrajka. Klemantina je mucala nevezane reci, ljubila ga, zapitkivala.

— Bio sam na tavanu sa Žoelom i Noelom, — objasni dečak kad mu dopusti da dođe do reči. — Gledali smo stare knjige.

Noel i Žoel siđoše niz stepenice. Obrazi su im bili rumeni, a oko njih se širio miris slobode. Kad Noel hitro gurnu u džep krajičak oblaka koji je još virio, Žoel se osmehnu na tu rasejanost svog brata.

Nije ih puštala do večeri, mazeći ih, plačući i milujuć ih, kao da su umakli nekom ljudožderu. Ututkala ih je u plave krevetiće i izašla tek kad su zaspali. Tada se pope na drugi sprat i zakuca na Žakmorova vrata. Govorila je skoro četvrt časa. On je odobravao, pun razumevanja. Kad se vratila u svoju sobu, navila je budilnik na čas svitanja. Sutra će Žakmor otići u selo da pozove radnike.

XXIII

67. novruar

— Hodi da vidiš, — reče Citroen Žoelu.

Prvi se digao na zvuke koji su dopirali od kapije.

— Mrzi me, — reče Žoel. — Mami opet neće biti pravo i opet će plakati.

— Ništa te ne staje, — pokušavao je Citroen da ga pokoleba.

— Ipak, kad plače, — reče Žoel — ljubi nas mokrog lica, neprijatno je i mlako.

— Meni je to svejedno, — reče Noel.

— A šta bi inače radila? — reče Citroen.

— Neću da je žalostim, — reče Žoel.

— Ne žalosti to nju, — reče Citroen — nju zabavlja da plače, da nas grli i da nas ljubi.

I Citroen i Noel odoše, zagrljeni. Žoel je gledao za njima. Klemantina je zabranjivala da se prilazi radnicima dok rade. Razume se.

Ali u ovo doba je zauzeta u kuhinji, a cvrčanje prženja i lupanje šerpi ne dopušta joj da načulji uši, a — uostalom — kakvo je to zlo pogledati šta rade radnici ukoliko im se ne obraćaš? Šta li sad rade Citroen i Noel?

Žoel, promene radi, poče da trči za onom dvojicom, tako brzo da ga skoro izbaci krivina i samo što nije pao. Povrati ravnotežu i nastavi smejući se. Eto, nije više umeo da hoda.

Sitroen i Noel su stajali glupo jedan kraj drugog ispred mesta, na metar od njih, gde je trebalo da budu zid vrta i velika pozlaćena kapija. Citroen i Noel su, iznenađeno, gledali u ništa.

— Gde je? — upita Noel. — Gde je zid?

— Ne znam, — prošapta Citroen.

Ništa. Svetla praznina. Potpuno odsustvo, iznenadno i potpuno, kao nožem odsečeno, uzdizalo se pred njima. Iznad je bilo nebo. Zainteresovan, Žoel priđe Noelu.

— Šta se to desilo? — upita — Radnici su odneli stari zid?

— Sigurno, — reče Noel.

— I sad nema ništa, — reče Žoel.

— Šta je ovo? — reče Citroen. — Šta su to uradili? Nema boje. A nije ni belo. Nije ni crno, od čega je? On priđe.

— Ne diraj, — reče Noel — ne diraj to, Citroen.

Sitroen je oklevao, ispruži ruku, ali je trže pre no što je dospela do praznine.

— Ne smem, — reče.

— Ništa se ne vidi tamo gde je bila kapija, — reče Žoel. — Pre se video put, sećaš se? I parče polja. A sad je sve prazno.

— Kao kad zatvoriš oči, — reče Citroen. — A eto, otvorene su nam oči, vidimo samo vrt.

— Kao da je vrt naše oko, — reče Noel — a ovo kapci. Nije crno, a nije ni belo, boje nema, prosto ništa. To je zid od ništavila.

— Da, — reče Citroen — sigurno je to. Naručila je zid od ništavila da ne bismo poželeli da izađemo iz vrta. Pošto je sve ono što nije vrt prosto ništa, to ne možemo tamo ni da odemo.

— Ali, — reče Noel — zar nema ništa drugo? Ostalo je samo nebo?

— Nama je to dovoljno, — reče Citroen.

— Nisam mislio da su već završili, — reče Žoel.

— Čuli smo ih kako kucaju čekićem i govore. Mislio sam da ćemo ih videti kako rade. Mada me to ne zanima. Idem do mame.

— Možda nisu završili čitav zid, — reče Noel.

— Hajde da vidimo, — reče Citroen.

Noel i Citroen ostaviše brata i pođoše duž staze u podnožju zida, to jest koja je bila u podnožju zida dok je zid postojao, a sad je to bila stražarska staza njihovog novog zatvorenog sveta. Leteli su vrlo brzo u niskom letu ispod najnižih grana.

Kad stigoše u blizinu hrđi, Citroen zastade u mestu. Pred njima se uzdizao dugi komad prvobitnog zida sa kamenjem i puzavicama koje su obavijale vrh zelenim vencem punim zujanja buba.

— Zid! — reče Citroen.

— O, — reče Noel — pogledaj, vrh se više ne vidi.

Površina je polako nestajala kao mađijom.

— Spuštaju se ispred njega, — reče Citroen — sad spuštaju poslednji komad ispred njega. Ubrzo ga više uopšte nećemo videti.

— Otići ćemo s druge strane, — reče Noel — ako hoćemo.

— Pa, — reče Citroen — ne moramo ga ni gledati, mi se sad ionako lepše bavljamo s pticama.

Noel je ćutao, mislio je isto, a to znači da nije trebalo potvrđivati. I donji deo zida ustupi mesto nevidljivom. Ćuli su naređenja starešine radne grupe i kucanje čekića, a onda sve utonu u tišinu meku kao pamuk.

Brzi koraci odjeknuše gradilištem. Citroen se okrete. Klemantina je nailazila u pratnji Źoela.

— Citroene, Noele, hodite, mali moji. Mama je napravila lepe kolače za užitinu. Hajde, hajde. Onaj ko me prvi poljubi dobiće najveće parče.

Sitroen ostade na gradilištu. Noel mu namignu i baci se Klemantini u naručje izigravajući strah. Ona ga steže uza se.

— Šta je, bebice? Moja beba kao da je tužna. Šta te mući?

— Bojim se, — prošaputa Noel — nema više zida.

Sitroenu je bilo smešno. Baš je ovaj njegov brat komedijaš!

Źoel, preko bombone u ustima, umiri brata:

— Nije to ništa, ja se ne bojim. Sad imamo nov zid, lepši od starog, da bi nam bilo prijatnije u vrtu.

— Mili moj, — reče Klemantina ljubeći strasno Noela — zar možeš i da pomisliš da bi mama učinila nešto što ćete uplašiti! Hajde lepo da užitinate.

Ona se osmehnu Citroenu. A on vide da joj donja usna drhti i odmahnu odrečno glavom. Kad je počela da plače, on je radoznalo pogleda, pa sleže ramenima i priđe. Ona ga grozničavo zagri.

— Nevaljalče, — reče Źoel — opet si rasplakao mamu, — i gurnu ga laktom.

— Nije to ništa, — reče Klemantina.

U glasu su joj se još uvek osećale suze.

— Nije on nevaljao, vi ste sva trojica zlatni, zlatni mamini pilići. Hodite da vidite fine kolače!

Źoel poče da trči, a Noel za njim. Klemantina uze Citroena za ruku i povuče ga. On je pošao, ali mu je pogled bio strog, nikako nije voleo to grčenje njene ruke na svom članku, osećao se nelagodno. Nije voleo ni suze. Nekako sažaljenje ga je gonilo da ostane uz nju, ali toga se sažaljenja stideo, bilo mu je neprijatno, kao onog dana kad je ušao bez kucanja u služavkinu sobu i zatekao je голу pred lavorom, trbuha punog dlaka i s crvenim ubrusom u ruci.

XXIV

79. decemart

Nema više drveća, mislila je Klemantina. Nema, drveća, a kapija je odlična. To su već dve stvari. Dve sitnice, razume se, ali bogate mogućim posledicama. Značajan broj mogućih nesreća na taj način je već odgurnut u oblast nepostojećih mogućnosti. Lepi su, rastu i dobro izgledaju zahvaljujući prokuvanoj vodi i hiljadama opreznosti. A kako bi i mogli da se osećaju loše, kad sam ja sve zlo za sebe zadržavala? Ali budnost ne srne da popusti, treba nastaviti. Nastaviti. Toliko još opasnosti postoji. Visina i prostor su skinuti s dnevnog reda, ostaje još tlo. Tlo. Trulež, klice, prljavština, sve dolazi od njega. Treba izolovati tlo. Zidove treba povezati isto tako nepromočivim podom. Podom čudesnim kao zidovi koji to nisu, zidovi o koje ne može da se udari, ali koji idealno ograničavaju. Ograničavaju čistim nepostojanjem. Takav da bude i pod, da poništava pod. Ostaće im nebo da ga gledaju... a nebo je tako malo važno. Istina, tolike nesreće mogu da se sruče odozgo na njih. Ali, ne zavaravajući se lakomisleno u pogledu ogromnih opasnosti neba, ne može se pretpostaviti — sasvim teorijski, razume se — ukoliko bih bila loša majka, a je to nisam, i to pretpostavila — da bi po stepenu opasnosti nebo moglo da dođe na prvo mesto, ono je na poslednjem, ali tlo...

Da poploča vrt? Keramičkim pločicama? Možda belim? Ali odblesak sunca na njihove jadne oči, a olovno sunce i proziran oblak koji može da prođe ispred sunca, i taj oblak još može da ima oblik sočiva — nešto kao lupa — pa se snop zrakova usredsredi baš na vrt, bele pločice odraze svetlost neslućenom snagom i ona bukne oko dece — njihove se jadne ručice dižu, pokušavaju da zaštite oči, ali, evo, već se teturaju, oslepljeni neumoljivom energijom, padaju, ne vide više... Gospode, samo da padne kiša... Staviću crne pločice, Gospode, crne pločice — ali pločice su tako tvrde, ako izgube ravnotežu, klizavo je posle kiše, pogrešan korak, pad, i evo Noela na zemlji. Na nesreću, niko ga nije video kad je pao, nevidljiv prelom se krije pod mekom kosom, a braća ga ne štede u igri i jednog dana on počinje da bunca, svi su zaboravili, doktor ne zna šta je, i iznenada i

lobanja puca, pukotina se raširila i kao poklopac gornji deo glave se otvara i iz nje izlazi čupavo čudovište. Ne, i ne, to nije istina, nemoj pasti, Noel... čekaj! Gde li je? Spavaju, tu pored mene, spavaju. Čujem ih kako dišu u svojim krevetićima... samo da ih ne probudim, paziću, samo bez šuma... ali to se ne bi desilo da je pod mek i nežan kao gumeni tepih, to njima i treba, guma, razume se, preko celog vrta zategnućemo gumu i kao prostirku — ali vatra — guma gori — lepi se, noge ne mogu da izvuku — dim ih guši, dosta, ne mogu više, to je nemoguće, pogrešila sam što tražim nešto bolje — pod isti kao zidovi, ništa, odsustvo tla, treba da se vrata, moraju da se vrata i da spoje zidove prostirkom nevidljivog nepostojanja — a oni će biti zatvoreni u kući dok to ne završimo, i kad sve bude gotovo, neće više biti opasnosti — sem neba, na to sam već mislila, ali sam maločas zaključila da prvo treba obezbediti pod...

Ona ustade — Zakmor neće odbiti da pozove ljude za pod. Glupo je što nije sve urađeno istovremeno. Ali, ne može se na sve misliti u isti mah — treba razmisliti — tražiti, stalno tražiti — sebe kažnjavati za zakašnjenja i truditi se da se istraje, da bude stalno sve bolje — treba im sagraditi savršen svet, svet čist, prijatan, bezopasan kao unutrašnjost belog jajeta spuštenog na perjano jastuče.

80. decemart

Pošto je naručio radove, Žakmor u povratku prođe ispred crkve, a pošto je pre podne imao vremena, odluči da malo popriča sa parohom, čija su mu se shvatanja dosta dopadala. Uđe u prostranu elipsu u kojoj je vladala otmena svetlotamna atmosfera, udahnu verske mirise sa zadovoljstvom starog uživača i dođe do vrata krstionice, bila su poluotvorena, on ih gurnu. Tri kratka kucanja prethodno najaviše njegovu pojavu.

— Uđite, — reče paroh.

Preskakao je konopac, u gaćama, usred zakrčene sobice. Crkvenjak se divio, zavaljen u naslonjači s čašicom rakije u ruci. Parohova hromost smetala je eleganciji njegove vežbe, ali uspeh mu je ipak bio dobar.

— Dobar dan, — reče crkvenjak.

— Poštovanje, prečasni oče, — reče Žakmor. — Prolazio sam, pa svratih da vas pozdravim.

— Sad ste to obavili, — primeti crkvenjak. — Hoćete li kapljicu?

— Ne ačite se s tim seljačkim govorom, — suho ga preseče pop. — Jezik raskoši jedino pristaje Gospodovom domu.

— Ali krstionica, oče, — primeti crkvenjak — dođe mu kao klozet Gospodove kuće. Tu se čovek malo opusti.

— Đavolji stvore, — reče paroh zgromivši ga pogledom, — pitam se zašto vas držim kraj sebe.

— Priznajte da vam pravim dobru propagandu, oče, — primeti crkvenjak opet. — A koristite me i za vaše priredbe.

— Kad je o tome red, — reče Žakmor — šta pripremate za idući put?

Pop prestade s preskakanjem, pažljivo savi konopac i gurnu ga u fioku. Dok je govorio, brisao je mlitave grudi čupavim, sumnjivo sivkastim ubrusom.

— Biće veličanstvena, — reče.

Počea se ispod ruke, pa po pupku, klimnu glavom i nastavi:

— Priredba čija će raskoš baciti u zasenak sve profane predstave gde svučene osobe služe kao izgovor za pravljenje veličanstvenog

dekora. A pomislite samo da će glavna draž biti u duhovitom načinu približavanja Gospodu. Eto šta nameravam da napravim. I to usred nepojamne raskoši ukrasa i kostima. Hor Marijinih kćeri odvući će do Bastijenovog polja zlatan balon, privezan hiljadama srebrnih niti. U korpu ću sesti ja uz muziku orgulja na paru, i čim se uzdignem do pristojne visine, izbaciću iz korpe ovu bitangu crkvenjaka. A bog će se nasmešiti pred nezaboravnim sjajem ovog slavlja i pobedom svoje raskošne reči.

— Hej, stoj, — reče crkvenjak — niste mi to rekli, oče, razbiću se sav.

— Đavolji stvore, — grmnu pop — a krila slepog miša?

— Već mesecima nisam leteo, — reče crkvenjak — a svaki put kad pokušam, stolar mi zalepi salvu sačme u guzicu, nazivajući me pernatom divljači.

— Šta ti ja mogu, — reče paroh — onda ćeš razbiti njušku.

— Ako je tako, vama će biti žao, — promumla crkvenjak.

— Bez tebe? To će konačno biti oslobođenje.

— Hm, — primeti Žakmor — dopuštate li mi jednu primedbu? Čini mi se da ste dva tega u ravnoteži, jedan drugome dajete vrednost. Bez đavola vaša bi vera bila malko uzaludna.

— Baš dobro, — reče crkvenjak — nije mi krivo što ste to rekli. Čujte, oče, priznajte da sam ja vaše opravdanje.

— Odlazi, gamadi, — reče paroh — prljav si i smrdiš.

Crkvenjaku nije bilo prvi put da to čuje.

— A kod vas je odvratno, — dodade on — što meni uvek dajete odvratnu ulogu, ja se nikad ne bunim, a vi se ipak derete. Kako bi bilo da malo izmenimo uloge?

— A kad meni pljušte kamenice po glavi? — reče paroh. — Misliš da ja ne znam da ih ti tutkaš na to?

— Da to od mene zavisi, pljuštalo bi po vama češće, — promumla ovaj.

— De, ne zameram ti, — zaključí pop. — Samo nemoj da zaboravljaš svoju dužnost. Bogu treba cveće, bogu treba tamnjan, poštovanje i raskošni pokloni i zlato i mir i čudesne vizije, i mladići lepi kao kentauri i blistavi brilijanti, sunca i zore, a ti si ružan i šugav, kao krastavi magarac koji prdi u salonu... ali, da pređemo na nešto

drugo, inače ću se naljutiti. Iz korpe ću te izbaciti, tu nema razgovora.

— E, ali ja neću pasti, — reče crkvenjak suho, ispljunuv dug plamen koji oprli dlake na parohovim nogama. Ovaj opsova.

— Gospodo, — umeša se Žakmor — zaboga!

— Zaista, — paroh će vrlo otmeno — čemu treba da zahvalimo zadovoljstvo koje nam je donela vaša poseta?

— Prolazio sam, — reče Žakmor — pa sam hteo da vas pozdravim. Crkvenjak ustade.

— Ostavljam vas, oče, — reče — razgovarajte na miru s gospodinom tim i tim.

— Doviđenja, — reče Žakmor.

Pop je strugao noge da bi skinuo izgorele dlake.

— Šta ima novo kod vas? — upita.

— Sve u redu, — reče Žakmor. — Bio sam u selu da potražim radnike. Opet neki radovi u kući.

— Razlog je uvek isti? — upita pop.

— Isti, — reče Žakmor — pri pomisli da bi nešto moglo da im se desi prosto poludi.

— Da, ali bi isto tako poludela kad bi pomislila da im se ništa ne može dogoditi.

— Sasvim tačno, — reče Žakmor. — Zato sam u početku i smatrao da preuveličava opasnost, ali sad priznajem da me ta luđačka briga tera da je poštujem.

— Kakva divna ljubav, — reče pop — kakva raskoš u predostrožnosti! Uviđaju li bar oni koliko ona čini za njih?

Žakmor ne odgovori odmah. Ovu stranu problema je zanemario. Oklevao je:

— Ne bih znao da kažem...

— Ta je žena svetica, — reče paroh. — A međutim, nikad ne dolazi na službu božju. De, objasnite vi to.

— To je neobjašnjivo, — reče Žakmor. — U stvari, to nema nikakve veze, priznajte. Tu je objašnjenje.

— Slažem se, — reče pop — slažem se. Ućutaše.

— Pa, — reče Žakmor — ja ću sad da idem.

— Da, — reče pop — sad ćete da odete.

— Dakle, idem, — reče Žakmor.

Reče mu zbogom i ode.

12. maruli

Nebo je bilo popločano žućkastim ružnim oblacima. Bilo je hladno. U daljini je more počinjalo da peva u neprijatnom molu. Vrt se pružao u prigušenoj pred-olujnoj svetlosti. Od poslednjih radova nastupila je promena: nije više bilo tla, samo su iz ničega tu i tamo izbijali retki žbunovi i cestar koji je umakao pri pokolju drveta. A pošljunčena staza je ostala, presecajući na dvoje nevidljivost zemlje.

Oblaci su se podmuklo približavali jedni drugima, pri svakom spajanju začula bi se mukla grmljavina i blesnula bi riđa svetlost. Nebo kao da se zgušnjavalo iznad hridi. Kad se konačno pretvorilo u prljavu i tešku prostirku, zavlada olovna tišina. A iza te tišine naslućivao se vetar, prvo dalek, skakutav iznad litica i dimnjaka, pa jači, tvrđi, nailazio je izazivajući piskavo zujanje iz svakog šiljka kamena, povijao uznemirene glave biljaka, terao pred sobom prve krupne talase. Onda iznenada nebo ispuca kao isluženi porculanski sud i poče grad, gorka zrnca su pucala po škriļjcu krova, dižući tvrdu kristalastu prašinu, kuću ubrzo obavi tamna magla — grad je surovo udarao po stazi, a iskre su izbijale svaki put kad bi udario u veći kamičak. Pod učestalim udarima more poče da ključa i da nadolazi kao crno mleko.

Kad prođe prvi trenutak zaprepašćenosti, Klemantina pokupi decu. Srećom, bili su u svojoj sobi i brzo ih okupi oko sebe u velikoj dnevnoj sobi u prizemlju. Napolju se sasvim smrklo, a mračna magla koja je obavila prozore dobijala je pri svetlosti lampi neujednačene fosforescentne odbleske.

Eto, samo da su bili napolju, pomisli ona, mogla sam da ih nađem isečene gradom, smrvljene jajašcima od crnog dijamanta, ugušene oštrom prašinom, koja bi im podmuklo napunila pluća. Kako da ih zaštitim? Da sagradim krov nad vrtom. Ne vredi, onda je bolja kuća, čvršća, sigurnija od bilo kakvog dograđenog krova — ali i sama kuća, zar ona ne bi mogla da se sruši ako bi ovaj grad trajao časovima, danima i sedmicama — težina nagomilane kristalaste prašine mogla bi da dovede do rušenja greda? Trebalo je da postoji prostorija sagrađena od čelika, neranjiva prostorija, savršeno

sklonište — trebalo bi ih čuvati u jakoj kasi, kao što se čuvaju dragulji velike vrednosti, treba im naći okvir neograničeno jak, neuništiv i tvrd kao kosti vremena, i to da se sagradi ovde, sutra — koliko sutra.

Pogleda troje dece. Ne hajući za oluju, igrali su se mirno i bezbrižno.

Gde li je Žakmor? Moram da nađem s njim najbolje rešenje.

Pozva služavku:

— Gde je Žakmor?

— Mislim da je u svojoj sobi, — odgovori Belodupa.

— Idite, molim vas, zovite ga.

Snažan šum zapenjenog mora zaglušivao je uši. Grad nije prestajao.

Žakmor se pojavi nekoliko trenutaka pošto je služavka izišla.

— Slušajte, — reče Klemantina — mislim da sam pronašla konačno rešenje.

Ona mu izloži plod svojih razmišljanja.

— Tako se više nikakvim opasnostima neće izlagati, samo mi je opet potrebna vaša pomoć.

— Otići ću u selo sutra, — reče on — uz put ću obavestiti kovača.

— Stalo mi je da to svršim što pre, — reče ona — biću mnogo mirnija. Oduvek sam znala da ću jednog dana naći načina da ih u potpunosti zaštitim od zla.

— Možda ste u pravu, — reče Žakmor — ne znam. Ali to će za vas značiti potpuno odricanje.

— Odricati se za nekoga koga želite sigurno da zadržite nije teško, — odgovori ona.

— Biće im vrlo ograničeno kretanje, — primeti Žakmor.

— Nisam sigurna da je to zaista zdravo, — reče Klemantina — oni su nežna deca.

Ona uzdahnu.

— Čini mi se da sam sasvim blizu cilja, — reče — to je prosto neverovatno, malo me opija.

— Moći ćete da se odmorite, — primeti on — bar u izvesnoj meri.

— Ne znam, toliko ih volim da više ne verujem da postoji odmor za mene.

— Ako vi imate strpljenja za to robovanje...

— Nije to ništa — reže ona — u poređenju s onim što sam već preživela.

XXVII

14. maruli

Kroz šupljine na živici videle su se lenje i mirne životinje kako pasu kratku travu po poljima. Na putu, suhom, i pustom, nije više bilo tragova sinoćnjeg grada. Vetar je njihao žbunje čija je šarena senka igrala na suncu.

Žakmor je sve to gledao pažljivo, predele koje više neće videti — došao je dan da zauzme mesto koje mu je sudbina odredila.

Da se nisam našao na putu preko hridi, pomisli, onog 28. avgusta. A sad su meseci postali tako čudni — na selu vreme nekako prostranije, prolazi brže i bez obeležja.

A šta sam usvojio, šta su mi oni dopustili, šta su mogli da mi saopšte?

Slava je juče umro i ja ću zauzeti njegovo mesto. Prazan na polasku, imao sam teško opterećenje. Stid je ipak nešto najrasprostranjenije.

Ali šta mi je trebalo da ispitujem, šta mi je trebalo da znam — zašto sam pokušavao da budem kao oni bez predrasuda, zar se neminovno mora dospeti dovede, i jedino dovede?

Kao da je video onaj dan kad su nebom igrali crvendaći — a svi koraci koje je po ovom tako poznatom putu napravio, svi ti koraci bili su sad tako teški u njegovim nogama, oseti iznenada da je trom, rastojanje je prevalio toliko puta, zašto je potrebno toliko vremena da se čovek otisne od početka, zašto sam ostao u kući na hridi — trebalo ju je napustiti sutradan i živeti u zlatu Slave.

Kuća. Vrt. A pozadi hrid i more. Gde li je Anžel, upita se, kamo li je otišao na onom nesigurnom plovilu koje je igralo nasred vode?

Okrenuvši leđa pozlaćenoj kapiji, silazio je putem niz hrid i došao do žala i vlažnog šljunka svežeg mirisa duž oboda od čipkaste pene.

Nije više bilo ni traga odlasku Anžela. Još je poneki pocrneli kamen zaostao iz vremena kad je goreo spust broda, to je bilo sve. Nesvesno diže pogled i skameni se na mestu.

Tri su deteta trčala ivicom hridi, svom brzinom, smanjene prilike na ovoj daljini i gledane pod ovim uglom. Trčala su kao po ravnom, ne plašeći se kamenja koje se pod njihovim nogama kotrljalo, ne hajući

za ponor u blizini, očigledno su poludela. Samo mala nespretnost i pašće. Pogrešan korak i pokupiću ih sa žala polomljene, u krvi.

Staza carinika kojom su sad išli predstavljala je strm usek, ali nijedno od troje dece nije pokazivalo nameju da stane. Verovatno su je zaboravili.

Žakmor steže pesnice. Vikati — uplašiti ih pa da padnu? Oni nisu mogli videti usek koji je on sa svog mesta jasno razaznavao.

Prekasno. Citroen naiđe prvi. Žakmorove pesnice su već pobebele i on jauknu. Deca okretoše glavu k njemu i ugledaše ga. A onda se baciše u prazno, opisaše oštru krivulju i spustiše se kraj njega, cvrkućući i smejući se kao jednomesečne laste.

— Video si nas, — čika -Žakmor,— reče Citroen — ali nemoj nas odati.

— Pravili smo se da ne znamo da letimo, — reče Noel.

— Zabavno, zar ne, — reče Žoel. — Hoćeš li i ti da se igraš s nama?

Tek je sad shvatio.

— Znači, to ste vi bili pre neki dan sa pticama? — upita on.

— Da, — reče Citroen. — Videli smo te. Ali hteli smo da vidimo koju brzinu možemo da postignemo, zato se nismo zaustavili. A onda, znaš, to da letimo nikome nismo rekli. Čekamo da naučimo vrlo dobro da letimo da bismo iznenadili mamu.

Da bi iznenadili mamu. Kad biste znali kakvo iznenađenje ona vama priprema! Pod ovim uslovima ih zatvoriti... Moram nešto da učinim. Moram... ne mogu to da prihvatim... ostaje mi još jedan dan... još nisam u čamcu na crvenom potoku...

— Idite, igrajte se, deco, — reče on — moram nešto da razgovaram s vašom mamom.

Odleteli su nisko iznad talasa, jedan za drugim, vratili se do njega, pratili ga neko vreme i pomogli mu da se uspne uz najviše stene. Za nekoliko časaka već je bio na vrhu. Odlučno se uputi kući.

XXVIII

— Slušajte, — reče Klemantina iznenađeno — ne shvatam. Juče ste se složili da je to dobra zamisao, a sad ste došli da mi kažete kako je to besmislica.

— Slažem se ja još uvek, — reče Žakmor. — Vaše rešenje im pruža sigurnu zaštitu, ali ostaje jedan problem, a to ste vi zaboravili.

— Koji to problem? — upita ona.

— Treba li njima ta zaštita?

Ona sleže ramenima.

— To je očigledno, umirem od brige po čitav dan misleći šta bi sve moglo da im se desi.

— Korišćenje pogodbenog načina — primeti Žakmor — često znači priznanje nemoći — ili taštine.

— Ne gubite se u nesuvislim digresijama, budite bar jednom koliko-toliko normalni.

— Slušajte, — opet će Žakmor — molim vas sasvim ozbiljno da to ne činite.

— Ali šta je razlog? — upita ona — Objasnite.

— Ne biste vi to shvatili... — prošaputa Žakmor.

Nije smeo da oda njihovu tajnu. Bar to da im ostavi.

— Mislim da sam pozvanija od bilo koga da ocenim šta njima odgovara.

— Ne, — reče Žakmor — oni su za to mnogo pozvaniji od vas.

— To je besmislica, — reče suho Klemantina — ova se deca stalno izlažu opasnosti, uostalom kao i sva deca.

— Ona imaju načina da se odbrane za koje vi ne znate, — reče Žakmor.

— A onda, — reče ona — vi ih ne volite kao što ih ja volim i ne možete da osetite ono što ja osećam.

Žakmor je neko vreme ćutao.

— Razume se, — reče najzad — otkud bih ja mogao tako da ih volim?

— Samo bi me jedna majka mogla shvatiti, — reče Klemantina.

— Ali ptice u kavezu umiru, — reče Žakmor.

— Ne, vrlo lepo u njemu žive, — reče Klemantina — to je čak jedino mesto gde ih možemo pravilno podizati.

— Pa lepo, — reče Žakmor. — Vidim da se ništa ne da učiniti.

On ustade.

— Sad ću vam reći doviđenja, mada vas verovatno više neću videti.

— Kad se budu navikli, — reče ona — možda ću moći s vremena na vreme da navratim u selo. Uostalom, utoliko manje razumem vaše protivljenje što ćete se i vi zatvoriti na isti način.

— Ali ja ne zatvaram druge, — reče Žakmor.

— Moja deca i ja — to je jedno isto, — reče Klemantina — ja ih toliko volim.

— Čudno vam je shvatanje sveta, — reče on.

— To sam isto i ja mislila o vama. Moje nije ni malo čudno. Svet — to su oni.

— Ne, pobrkali ste, — reče Žakmor — vi želite da budete njihov svet. U tom pogledu je ovo jasan znak.

On ustade i izađe iz sobe. Klemantina je gledala za njim. Nije izgledao srećan, pomisli ona. Sigurno mu je nedostajala majčina ljubav.

XXIX

15. maruli

Tri žuta meseca, po jedan za svakoga, spustila su se pred prozor i zabavljala se kreveljeći se na braću. Oni su se sva trojica u spavaćicama ugurali u Citroenov krevet, odakle se bolje videlo. Njihova tri pripitomljena medveda su igrala kolo kraj kreveta pevajući tiho, vrlo tiho, da ne probude Klemantinu, uspavanku rakova. Citroen, sedeći između Noela i Žoela, kao da je razmišljao. Nešto je skrivao u ruci.

— Tražim reči, — reče braći — reč koja počinje..

Ućuta pa će:

— Evo, našao sam.

Prinese ruke usnama, ne razdvajajući ih, i reče nekoliko reči sasvim tiho. A onda spusti na pokrivač ono što je držao u rukama. Malog belog skakavca.

Odmah mećići dotrčaše i sedošu u krug oko njega.

— De, maknite se, — reče Žoel — da vidimo i mi.

Mećići se pomeriše okrećući leđa krevetu. A skakavac se pokloni i počeo da izvodi akrobacije. Deca su mu se iskreno divila. Samo se on brzo umori, posla im poljubac, odskoči vrlo visoko i ne vrati se.

Uostalom, to nikoga nije zabrinulo. Citroen diže prst.

— Znam još nešto, — reče poučno. — Kad budemo našli buvu u krznu, treba da nas tripud ujede.

— I onda? — upita Noel.

— Onda ćemo moći da se smanjimo koliko hoćemo.

— I da prođemo ispod vrata?

— Ispod vrata, razume se, — reče Citroen. — Moći ćemo da se smanjimo i da budemo manji od buva.

Meće priđošu radozno.

— A ako se reči izvrnu, može li da se postane veći? — upitaše u jedan glas.

— Ne, — reče Citroen. — Uostalom, sasvim ste i ovako lepi. Ako hoćete, mogu da vam dodam majmunske repove.

— Nije nego, — reče Žoelov meca — hvala lepo!

Noelov se hitno povuče. Onaj treći je razmišljao.

— Razmisliću, — obeća on.

Noel zevnu.

— Spava mi se, vraćam se u krevet, — reče.

— I ja, — reče Žoel.

Za koji čas obojica su spavala. Jedini budan, Citroen je gledao svoje ruke žmirkajući. Kad bi žmirnuo na određen način, pojavila bi mu se dva prsta više. Sutra će tome naučiti i braću.

XXX

16. maruli

Kovačevom šegrtu bilo je jedanaest godina. Zvao se Andre. S kožnim kajasom prebačenim preko vrata i jednog ramena vukao je svom snagom. I pas pored njega je vukao. Iza njih su kovač i njegov ortak išli mirno, pogurujući ponekad kad bi uspon bio veliki, razume se uz kišu pogrda na Andreov račun.

Andrea je bolelo rame, ali je drhtao od uzbuđenja pri pomisli da će ući u vrt velike kuće na hridi. Vukao je koliko god je mogao. Poslednje kuće sela već su nestajale iza njega.

Po crvenom potoku je klizila stara Slavina barka. Andre pogleda. U njoj nije više bio starac, već neki čudan čovek, u droncima i on, ali riđe bradice. Bio je poguren i gledao je glatku neprozirnu vodu ne mičući se, puštajući da ga nosi matica. Kovač i njegov ortak mu doviknuše vesele psovke.

Kolica je bilo teško vući, jer su gvozdene ploče bile teške. Debele gvozdene ploče s četvrtastim rešetkama, teškim, ukrštenim, poplavelim od plamena u kovačnici. Ovo je bio peti i poslednji prevoz. Već četiri puta su istovarivali kolica pred kapijom i pomoćnici su unosili materijal u vrt. Ovoga puta će i Andre ući da bi prenosio između kuće i sela, ukoliko nešto kovaču zatreba.

Siva traka puta se oteгла pod nestrpljivim koracima deteta. Točkovi su škripali, a kolica su stenjala po džombama i jarugama. Vreme je bilo sumorno i neuhvatljivo, nije bilo sunca, ali nije pretila ni kiša.

Kovač počeo veselo da zviždi. Išao je s obema rukama u džepovima, ne žureći se.

Andre je drhtao među rukunicama. Želeo je da bude konj da bi išao brže.

Išao je brže. Srce mu je lupalo skoro prejako.

Najзад, evo i okuke. Visoki zid kuće. I kapija.

Kolica se zaustaviše. Andre se pripremao da zaokrene ka ulazu, kad mu kovač reče:

— Ostani tu i čekaj.

A neka zlobna podrugljivost mu je svetlucala u pogledu.

— Nas dvojica ćemo ovo uvući, ti si se sigurno umorio.

I dobro ga udari nogom, jer se nije dovoljno žurio da se izvuče iz kajasa. Andre jauknu i skloni se uz zid, naslanjajući glavu na

skrštene ruke. Kovač se smejao gromkim masnim smehom. Vukući kolica, s lakoćom prođe kroz kapiju i zalupi je. Andre je još čuo kako škripi šljunak pod točkovima, sve dalje i dalje, a onda više ništa sem vetra koji je šuštao u bršljanu na vrhu zida. On šmrknu, protrlja oči i sede. Čekao je.

Snažan udarac u rebra ga trže iz sna, te za tili čas bi na nogama. Palo je već i veče. Gazda ga je gledao podrugljivo.

— Hteo bi da uđeš, a? — reče mu.

Andre ne odgovori, još bunovan.

— Uđi i donesi mi moj veliki čekić, ostavio sam ga u sobi.

— Gde? — upita Andre.

— Ma hoćeš li požuriti? — riknu kovač dižući ruku.

Andre potrča. Uprkos želji da vidi veliki vrt, nije mogao da upravlja nogama, koje ga u pravoj liniji odnesoše u kuću. U prolazu nazre veliki prazan prostor strašan bez sunca, i već je bio na ulazu. Zastade uplašen. A onda ga sećanje na gazdu opomenu i gurnu napred, morao je da donese čekić. On se pope.

Upaljena svetlost u dnevnoj sobi prelivala se po stepenicama kroz okna, pošto su kapci bili otvoreni. Ni vrata nisu bila zatvorena. Andre stidljivo zakuca.

— Slobodno, — reče blag glas.

On uđe. Pred njim je stajala dosta visoka gospođa u vrlo lepoj haljini. Ona ga pogleda ne osmehujući se. Gledala je tako da vam se u grlu stegne.

— Gazda je zaboravio čekić, — reče on. — Došao sam po njega.

— Dobro, — reče gospođa. — Samo požuri, mali.

Osvrnuvši se, on primeti tri kaveza. Stajali su u dnu ispražnjene sobe. Bili su dovoljno visoki za čoveka ne naročito visokog. Njihove debele rešetke delimično su zaklanjale ono što je bilo unutra, ali neko se unutra kretao. U svakom kavezu bio je mali udoban krevet, naslonjača i nizak stočić. Električna svetiljka ih je osvetljavala spolja. Dok je prilazio tražeći čekić, primeti plavu kosu. Pogleda bolje, osećajući se nelagodno jer ga je gospođa posmatrala. U tom času je ugledao veliki čekić. Razrogači oči saginjući se da ga uzme. Kad je sreo njihov pogled, saznao je da ima još malih dečaka u kavezima. Jedan od njih je nešto zatražio, te gospođa otvori vrata i uđe k njemu izgovarajući reči koje Andre nije razumevao, ali su zvučale tako

slatko. A onda mu se oči opet sudariše s pogledom gospođe koja je izlazila, te on reče doviđenja, gospođo, i pođe poguren pod teretom čekića.

— Kako se zoveš?

— Zovem se... — nastavi drugi glas.

To je bilo sve što je čuo, jer ga je već jedna ruka gurala napolje, bez grubosti, ali čvrsto. Sišao je niz stepenice od kamena. U glavi mu se kovitlalo. I kad je došao do pozlaćene kapije, okrenuo se poslednji put. Mora da je divno živeti tako zajedno s nekim ko vas mazi u toplom kavezu, s mnogo ljubavi. Vraćao se u selo. Ostali ga nisu čekali. Iza njega se kapija zvučno zalupila, možda od vetra. Vetar je zviždao kroz rešetke.

KRAJ

kravinoff

Table of Contents

PRVI DEO

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

DRUGI DEO

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

TREĆI DEO

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

XI

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX